

Journal for Cypriot Studies

VOLUME
CİLT 2

ISSUE
SAYI 4

AUTUMN
SONBAHAR

YEAR
YIL 96

Special Issue
for the First
International Congress
for Cypriot Studies

Birinci Uluslararası Kıbrıs
Araştırmaları Kongresi
Özel Sayısı

 Kıbrıs
Araştırmaları
Dergisi

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi

Adanalı Aşıkların Şiirlerinde Kıbrıs Barış Harekâtı The Peace Operation at the Poems of Ministrels from Adana (Abstract)	295
Erman ARTUN	
Kıbrıs Manileri'ne Genel Bir Bakış A General View to Turkish Cypriot Manis (Abstract)	321
Doğan KAYA	
Kıbrıs Türk Çocuk Folkloru The Turkish Children Folklore of Cyprus (Abstract)	329
Nebi ÖZDEMİR	
Kıbrıs ve Türkiye Arasında Halk İnançlarında Süreklilik Bağlamında Memoratlar The Memorats Between Cyprus and Turkey in Continuity Connection (Abstract)	335
Özkul ÇOBANOĞLU	
1571'de Kıbrıs'ın Fethi'nin Sonuçları The Results of Conquest of Cyprus at 1571 (Abstract)	343
Mustafa EKİNCİKLİ	
Balkan Harbi Sırasında Kıbrıs Türkleri'ne Yapılan Baskılar ve Kıbrıs Mevlevihanesi'nin Faaliyetleri The Oppression on Cypriot Turks and the Activities of Cyprus Mevlevi Centre During the Balkan War (Abstract)	347
Nuri KÖSTÜKLÜ	
Kıbrıs Meselesi'nin Nüfus Faktörü The Population Factor to Solve the Cyprus Issue (Abstract)	363
Ayhan ÖZTÜRK	
Kıbrıs Meselesi ve Türkiye The Cyprus Issue and Turkey (Abstract)	371
Ranazan TOSUN	

Türk Kültürü'nün Temel Kaynak Eserleri Işığında
Kıbrıs Türk Eğitim Politikası Nasıl Olmalıdır
How Should the Turkish Cypriot Educational Policy
Under the Light of Fundamental Works of
Turkish Culture Be? (Abstract) 377
Hüsnü Y. LİVATYALI

Kıbrıs İle İlgili Çalışmalara Bir Bakış
A View for Cypriot Studies (Abstract) 395
Tuncer GÜLENSOY

Atatürk Üniversitesi'nde Kıbrıs Türk Kültürü
İle İlgili Olarak Yapılan Çalışmalar
Studies Related to Cyprus Turkish Culture at
Ataturk University (Abstract) 399
Muhan BALI

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi Cilt 2(1996) Yazılar Dizini
Journal for Cypriot Studies Volume 2(1996) Papers Index 411
.....

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi Cilt 2(1996) Yazarlar Dizini
Journal for Cypriot Studies Volume 2(1996) Authors Index 417
.....

CENTRE FOR CYPRIOT STUDIES

KIBRIS ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

I Publisher - Sahibi
DAÜ-KAM

I Board of Directors - Yönetim Kurulu
Prof. Dr. Halil İNALCIK (**Honorary Chair** - Onursal Başkan)
İsmail BOZKURT (**Chair** - Başkan)
Prof. Dr. Emel DOĞRAMACI
Prof. Dr. Erdil R. TUNCER
Doç. Dr. Ayhan BİLSEL
Ali ATAKAN
Filiz ÇERMEN
Mehmet KANSU

I Chief Editor - Genel Yayın Yönetmeni
İsmail BOZKURT

I Editorial Board - Yayın Kurulu
Prof. Dr. Halil İNALCIK (**Honorary Chair** - Onursal Başkan)
İsmail BOZKURT (**Chair** - Başkan)
Doç. Dr. Hasan Ali BIÇAK
Doç. Dr. Neşe YILDIRAN
Doç. Dr. Netice YILDIZ
Yrd. Doç. Dr. Fikret TURAN
Yrd. Doç. Dr. Şenol YAĞIZ
Zaim NECATİGİL
Oğuz YORGANCIOĞLU

I Translation - Çeviri
Sibel KAMBER
Johann PILLAI

I Graphic Design - Grafik
Ersev SARPER

I Typesetting - Dizgi
Sevil PAŞA

SPECIAL ISSUE EDITORIAL BOARD

ÖZEL SAYI YAYIN KURULU

İsmail BOZKURT
Erdil TUNCER
Mehmet KANSU

EDITÖRDEN

Değerli Okuyucu,

Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen Birinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 20-23 Kasım 1996 tarihleri arasında, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kampüsü'nde gerçekleşti.

Kongre, değişik ülkelerden 100 civarından akademisyen, araştırmacı, yazar ve düşünürü bir araya getirdi.

Kongre ile ilgili gelişmelere kısaca değinmek istiyorum. Başlangıçta, "1571'den Sonra Kıbrıs" ana başlığı altında bildiri sunmak isteyenlere genel bir çağrı yapmayı düşünmüştük; ancak Kıbrıs Sorunu'ndaki gelişmeler karşısında Kongre'yi, katılımcılara mümkün olan en geniş boyutta tartışma, soru sorma, düşünce ve görüş açıklama olanağı sağlayacak bir paneller zinciri biçiminde düzenlemek daha uygun görüldü ve öyle yapıldı.

Kongre'de aşağıdaki konularda yedi panel yapıldı:

1. Kıbrıs Sorunu'nun Tarihi
2. Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki İstikrar ve Güvenlik Üzerindeki Etkileri
3. Kıbrıs Türk Kültürü
4. Kıbrıs Türk Kimliği
5. Kıbrıs ve Avrupa Birliği
6. Kıbrıs Sorunu'nun Egemenlik Boyutu
7. Kıbrıs Sorunu'nda BM ile Üçüncü Tarafların Rolü

Kongre süresinde, Sayın Altay Sayıl'ın özel koleksiyonundan sağlanan tarihî fotoğraflar sergisi; Kıbrıs'a ilişkin kitaplar sergisi; Kıbrıs Türk Halk Dansları gösterisi; Lefkoşa, Girne, Salamis ve Gazimağusa'ya turlar da düzenlendi.

Kongre dili İngilizce idi. Panellerde sunulan bildiriler ve yapılan tartışmaların kitap halinde basılması için yoğun çalışmalar yapılıyor. Mümkün olan en kısa sürede bu kitap siz okuyucularımıza ulaştırılmış olacaktır.

Kongre Sekreterliği'ne ayrıca, 12'si Türkçe, 1'i İngilizce, 13 yazılı bildiri de sunulmuştur. Daha önce başka yerde yayımlanmış bulunan biri dışındaki Türkçe bildirileri Dergi'mizin özel bir sayısında yayımlamayı bir görev bildik. Bu özel sayı ile size, yazılı olarak sunulan bu Türkçe bildirileri ulaştırmış oluyoruz.

Kongre ile ilgili eleştirilere de açıklık getirmek istiyorum:

- (1) Kongre'de yalnız Kıbrıs Sorunu'na ilişkin resmi görüşe yer verildiği eleştirisi yapılmıştır.

Bu haklı bir eleştiri değildir. Herşeyden önce Kongre bilimsel

nitelikli idi. Ayrıca tüm katılımcılara görüş ve düşüncelerini dile getirmeleri için bol zaman ayrılmıştır. Bunun sonucu olarak Kongre'de çok değişik düşünceler dile getirilmiş, yararlı ve hatta bazen kışkırtıcı tartışmalar yapılmıştır.

- (2) Kongre'ye yalnız aynı görüşteki kişilerin çağrıldığı eleştirisi yapılmıştır.

Kongre'yi izleyenler, katılımcıların çok değişik görüşler dile getirdiklerine tanık olmuşlardır. Kaldı ki değişik düşüncede kişilere çağrı yapılmasına özen gösterilmiştir. Bazıları hiç yanıt vermedi. Bazıları ise gelemeyeceğini bildirdi.

- (3) Kongre'de Kıbrıslı Türklere yeterli yer verilmediği eleştirisi yapılmıştır.

Bu da çok haksız bir eleştiridir. Herşeyden önce yerel basında Kongre ile ilgili birçok haberler çıkmış ve herkesin katılabileceği duyurulmuştur. Bunun da ötesinde gerek bildiri sunmaları, gerekse Kongre'ye katılmaları için yüzlerce Kıbrıslı Türke yazılı çağrı yapılmıştır. Çağrı yaptıklarımızdan çok azı yanıt verdi ve çok azı Kongre'ye katıldı.

Bir hususu daha açıklamak gereğini duyururum. Bu özel sayıda yayımlanmış yazılar "bildiri" olarak hazırlanmıştır. Bu bakımdan normal sayılarımızdaki "hakem" ve "Yayın Kurulu" değerlendirmesinden geçirilmemiştir. "Bildiri" olarak Kongre'ye teslim edildiklerine göre başka türlü de olamazdı. Bu bakımdan uyguladığımız bazı formatların dışına taşmış olabilirler. Bunu anlayışla karşılayacağınıza inanıyoruz. Elbette ki bildirilerdeki "düşünce, görüş, varsayım, tez ya da savlar", doğal olarak yazarlarına aittir. Herhangi bir biçimde Doğu Akdeniz Üniversitesi ile Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'ni bağlamaz.

Şahsım ve Kıbrıs Araştırmaları Merkezi adına Kongre'ye, panel yöneticisi, panelist ya da katılımcı olarak katılan; Kongre organizasyonunda görev alan; Kongre'ye destek veren ve katkıda bulunan tüm kişi, makam ve kuruluşlara bir kez daha teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Yakın bir gelecekte İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi'ni toplamak hedefimiz olacaktır.

İsmail BOZKURT

EDITORIAL

Dear Readers,

The First International Congress for Cypriot Studies organized by the Centre For Cypriot Studies took place at Eastern Mediterranean University Campus, between 20-23rd November 1996.

The First International Congress for Cypriot Studies brought together around 100 academics, researchers, writers and thinkers from different countries who have an interest in Cyprus.

I should say a few words about the development on this Congress. At first, we were planning to send out a general call for papers in both English and Turkish on the topic of "Cyprus After 1571", and have a large number of presentations focusing on different aspects of history and culture. But then, because of contemporary developments, in what is called "The Cyprus Problem", we decided to organize the Congress as groups of presentations and panels and to open the discussion to the participants of the Congress for them to ask questions and explain their thoughts and views.

This was done. Seven panels organized:

1. The History of the Cyprus Problem
2. The Effect of Cyprus on the Stability of the Eastern Mediterranean
3. Turkish Cypriot Culture
4. Turkish Cypriot Identity
5. Cyprus and the European Union
6. Sovereignty and the Cyprus Problem
7. The Role of the UN and Third Parties in The Cyprus Problem

An exhibition included historical photographs from Altay Sayıl's private collection and books related to Cyprus loaned from the National Library; a performance of Turkish Cypriot folk dances; sightseeing tours to Lefkoşa, Gime, Salamis and Gazimağusa took place during the Congress, too.

The Congress language was English. The presentations made at the Congress will be published soon in book form.

I should also like to mention that an additional thirteen presentations (12 in Turkish and 1 in English) had been submitted to the Congress Secretary. We decided to publish the submitted Turkish representations (excluding one published before) in a special issue of our journal. This special issue, is in your hands now.

I should like to make three statements in response to criticisms we have heard about the Congress.

- (1) Criticism has been made that this Congress has only given space to an officially sanctioned viewpoint on Cyprus.

I feel this is an unjustified criticism, because first of all our approach has been scientific; and secondly, plenty of time has been given to all participants in the Congress to voice their opinions and express their views, both formally—in the discussion sessions, and informally—in the time outside the Congress. As a result we have had very useful and provocative discussions, and many different points of view have come out from this Congress.

- (2) Criticism has also been made that only speakers with a particular point of view have been invited to this Congress by the organizers.

In the first place, I think anyone who has listened to our speakers must admit that there have been very different perspectives put forward by each of our participants. And I would like to give you some information about the organization of the speakers. We invited other speakers as well, with quite different viewpoints. Some did not reply, and some replied that they would not come.

- (3) It has been said that there are not enough Turkish Cypriot voices in this Congress.

I think this is an unjustified criticism too. You should know that information about the Congress has been available in the local press for some time. Hundreds of invitations were also sent out to individual people, in two stages: first inviting papers for presentation, and then inviting participation. We received very few replies, and not many of these people attended the Congress.

I would like to make a statement about the presentations published in this special issue. These “presentations” were not sent to referee(s) or discussed by Editorial Board. Because that they are presentations, I think this is normal. And because of this reason, some of them might be out of our known formats.

I should like to express that “all the ideas, views, thoughts and theories” in the presentations, are the sole responsibility of the authors and do not reflect the views, beliefs or policies of Eastern Mediterranean University or the Centre for Cypriot Studies.

I would like to thank the chairs, speakers and panelists, and all of the participants personally, and on behalf of the Centre for Cypriot Studies, for a most successful Congress. I would also like to express my thanks to everyone involved in the organizations, and whose dedication helped make this Congress a success.

I look forward for the Second International Congress on Cypriot Studies, soon.

İsmail BOZKURT

ADANALI AŞIKLARIN ŞİİRLERİNDE KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

Yrd.Doç. Dr. Erman ARTUN*

ÖZET

Sanat ürünleri toplumun yapısından soyutlanamaz. Bunlar toplumsal ilişkilerden doğan olgulardır. Her toplumun kendine özgü acıları, sevinçleri, umutları özlemleri kısacası kendine göre bir iç dünyası vardır. Bu iç dünyanın birikimleri sanat ürünlerinde dile getirilebilir. Ededi eserler, yaşayan kültür topluluğunun ortak dünya görüşüne ve değerler sistemine göre şekillenir.

Aşık şiirinde, Anadolu insanının dünya görüşünün yanısıra estetik modelleri de temsil edilir. Aşıklar, toplumsal, tarihsel, bireysel olgu ve durumlar karşısında epik-lirik diye nitelendirilebileceğimiz bir söyleyiş geliştirmişlerdir. Aşıklar halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirirler. Aşık dışa dönüktür. Siyasal ve toplumsal olaylara karşı duyarlıdır. O tanık olduğu, yaşadığı ve duyduğu olaylardaki acı, olumsuz, çelişik durumları yargılar, eleştirir.

1974 yılında ceryan eden Kıbrıs olayları ve 20 Temmuz 1974 yılında yapılan "Kıbrıs Barış Harekâtı" Türk toplumu üzerinde derin izler bırakmıştır. Adanalı aşıkların destanları Kıbrıs'taki olayların iç yüzünü yansıtması yönünden önemlidir. Bu yönleriyle bu destanlar sosyal tarihe kaynaklık etmektedir. Bu destanlarda aşıklar, toplumu ilgilendiren, üzen ve sarsan Kıbrıs olayına duyarlı oluşlarının bir göstergesi olarak kendi düşüncelerinin yanı sıra, halkın duygu ve düşüncelerini de yansıtmışlardır.

Bu Bildiri'de altı Adanalı aşığın, "Kıbrıs Barış Harekâtı"nı konu alan onbir şiirini incelemeye çalışacağız.

Sanat ürünleri, toplumun yapısından soyutlanamaz. Bunlar toplumsal ilişkilerden doğan olgulardır. Her toplumun kendine özgü acıları, sevinçleri, umutları, özlemleri, kısacası kendine göre bir

* Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Adana.

iç dünyası vardır. Bu iç dünyanın birikimleri sanat ürünlerinde dile getirilir. Edebi eserler, yaşayan kültür topluluğunun ortak dünya görüşüne ve değerler sistemine göre şekillenir.

Aşık şiirinde Anadolu halkının dünya görünüşünün yanısıra estetik modelleri de temsil edilir. Aşıklar toplumsal, tarihsel, bireysel olgu ve durumlar karşısında, epik-lirik diye nitelendirebileceğimiz söyleyiş geliştirmişlerdir. Aşıklar halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında kültür taşıyıcıları olarak görev yapmaktadırlar. Aşık dışa dönüktür. Siyasal ve toplumsal olaylara karşı duyarlıdırlar. O tanık olduğu, yaşadığı ve duyduğu olaylardaki acı, olumsuz, çelişik durumları yargılar, eleştirir.

Aşık tarzı şiir geleneğinde yiğitleri, yiğitliği, vatanı öven şiirlere koçaklama adı verilir. Destanî ögeler halk şiirinde koçaklamalarda, destanlarda, varsağılarda yaşar. Asker ve köylü aşıklar, yiğitlik ve kahramanlık konularını çok işlerler. Yiğitleri kutsamak ve yüceltmek, Orta Asya geleneklerinden günümüze kadar sürüp gelmiştir. Ozan-baksılardan başlayarak İslâmiyet öncesi Türk kültürünün temel temalarından olan kahramanlık, kuşaktan kuşağa aktarılarak destan geleneğini oluşturmuştur. Aşıklar vatan konulu şiirlerinde birlik ve beraberlik kavramlarını duygu ve heyecan yüklü bir anlatımla topluma mal etmeğe çalışırlar. Savaşın en kutsalı, yurt savunması için yapılandır. Aşıklar vatan için çarpışan adsız kahramanları ve şehitleri hayır ve minnetle yad ederler.

Bu incelememizde altı Adanalı aşığın “Kıbrıs Barış Harekâtı”nı konu alan 11 şiirini incelemeğe çalışacağız. Aşıkların şiirlerini adlandırmakta güçlük çektik. Aşık Derdiderya, incelememize aldığımız iki şiirine destan adını veriyor. Aşık, şiirlerini destan formuna uygun olarak matbuada tek yaprak halinde bastırıp dağıtmıştır. Bilindiği gibi destanlar diğer nazım türlerinden dörtlük sayısı, ezgi, anlatım ve konu yönleriyle ayrılırlar. Destanlar 4-120 dörtlük arasında yazılırlar. Diğer türlerde dörtlük sayısı sınırlıdır. Diğer halk şiiri türleri gibi destanlar da özel bir ezgiyle okunur. Bu ezgi, destanı diğer türlerden ayırır. Destanlar bir olayın şiir boyunca şiire konu olması yönüyle diğer türlerden ayrılır. Destanlarda hikâye etme vardır. Güzellik ve tabiat tasviri yapan destanların dışında duygusal unsurlara pek rastlanmaz. Destanlarda önemli olan bir olayın anlatılmasıdır. İncelemeye aldığımız on bir şiirin çoğunda düzenli bir hikâye etme geleneği görülüyor. Giriş, gelişme, sonuç bölümleri belirgin bir şekilde

verilmemiş. Aşıklar kendilerine göre olayın önemli buldukları bir kesitini ön plana çıkartıp işlemişlerdir. İncelemeye aldığımız 11 şiir, konu yönünden şiir boyunca aynı konu olan “Kıbrıs Barış Harekâtını” işledikleri için destanlarla benzeşiyorlar.

Aşıklar destanlarında gördüğü, yaşadığı ya da duyduğu bir olayı bütün ayrıntılarıyla yansıtmazlar. Onlar olayla ilgili görüşlerini açığa vurup sıralarlar, savaş destanlarında gerçeğe bağlı kalma çabası gözlenir. Adanalı aşıklar Kıbrıs konulu bu şiirlerinde savaşı gerçekçi bir bakışla yansıtır. Gözlemlerini, duygulu, heyecan dolu bir anlatımla dile getirirler. Savaş destanları bir tarihi olaydan kaynaklandıkları için gerçeklik payı vardır. Ancak destanlardan tarihi kaynak olarak yararlanırken dikkatli olmak gerekir. Diğer kaynaklarla da desteklenmedikçe, destanlardan çıkarılacak bilgilerle tarihi olaylar hakkında kesin yargılara gitmek yanıltıcıdır.

İncelemeye aldığımız şiirleri birçok yönüyle destana benzedikleri için destan olarak adlandırdık. Bu destanların eski destan söyleme geleneğiyle birleşen ve ayrılan noktalarını tesbit edip günümüzde destanların aldığı şekilleri belirlemeğe çalışacağız.

Destanlar bilindiği gibi bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan koşma ölçüsü 7-8-11’li hece olan halk şiiridir¹. Bu konuda çeşitli kaynaklarda birbirlerini tamamlayan bilgiler buluyoruz^{2,3,4,5,6,7}. Destan bir olay çerçevesinde bulunur. Destanlar hikaye etme temeline dayalı olarak arka arkaya zincirleme biçiminde mantıksal bir düzene uygun olarak anlatılır. Savaşı gören ya da birinden dinleyen aşıklar gördüklerini ya da dinlediklerini değiştirmeden söylemeye dikkat ederler. Bunu aşığın tercihi, olaya bakışı belirler. Savaş destanları savaşın iç yüzünü, yakından görünüşünü ve bu konuda halkın duygu ve düşüncelerini yansıtmaya açısından önemlidir. Aşıklar genellikle ilk ya da son dörtlükte destanın söyleniş tarihini anarlar.

Destanlar dinamik bir anlatım tekniğine sahiptir. Statik yapıda değildir. Destanda anlatımı etkili kılmakta duygunun önemli bir işlevi vardır. Ancak duygu yoğunluğu, bir aşk türküsünde ya da ağıtta olduğu gibi değildir⁸. Destanlar toplumun değer verdiği kişi ve olayları anlatan, halkı duygulandırıp halkın istek ve umutlarını sergileyen hayati bir yapıya sahiptir⁹. Destanları karakterize eden ve canlı kılan olayların yoğunluğudur¹⁰. Aşık olayı kafasında şekillendirdiği şekliyle belirli noktalara değinerek anlatır¹¹.

Toplumunu çok yakından ilgilendiren olayları anlatan destanlar birer

tarihsel belge değildir. Onlarda insan ögesi, insan psikolojisi, kaynaklandıkları olay kadar önemlidir. O nedenle destanları, esinlendikleri olayları sosyolojik açıdan iyi incelemek, onları etkisinde kaldıkları yoğun birikimden arındırmak gereklidir. Ancak bundan sonra ne ölçüde gerçekçi oldukları görülebilir. Destanlarda toplumun sosyal yapısını, psikolojisini görebiliriz. Bu yönüyle destanlar sosyal tarihe kaynaklık ederler¹².

Savaşları konu alan destanlarda en dikkati çeken nokta, savaşların toplum üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerdir. Kaybedilen vatan toprakları, yaralanan, şehit olan askerler, geride kalan insanların acıları, halkta derin yaralar açar. Savaş ekonomisi insanları zor durumda bırakır. Bir çok değeri sarsar. Destanlar savaşların halk üzerindeki psikolojisi ve sosyal etkisinin şiirleşmiş bir anlatımıdır¹³. Destanlarda doğrudan doğruya savaşların insan unsuru üzerindeki etkilerine değinilir. Destanlar aşığın yaşadığı çağdaki sosyal yapıyı belirlemek açısından önemlidir¹⁴. Bazı savaşların toplumları derinden etkilediği düşünülürse, aşıklık geleneğinin savaş destanlarına ne kadar önem verdiği ortaya çıkar¹⁵.

Savaş destanları zafer üzerine söylendiği gibi yenilgilerin acı yönleri üstüne de söylenir. Bu destanlarda halkın uğradığı zulüm ve kötülükler sıralanır. Savaş destanlarında tarih kitaplarının yazmadığı bilgiler yer alır. Bu yönleriyle destanlar, toplumun değer verdiği kişi ve olayları anlatan, kitlelerin umut ve isteklerini sergileyen bir yapıya sahiptir. Aşıkların tarihsel olaylara ilgi göstermesi ve bu olaylara destan yazması toplumun bu konulara duyarlı olduğunu gösterir. Bir çok kaynakta aşık tarzı halk edebiyatında önemli bir yer tutan destanlar hakkında genel bilgiler buluyoruz^{16,17,18}.

Adanalı aşıklardan Aşık Hacı Karakılçık'ın 4, Aşık Derdiderya'nın 2, Aşık Durdu Kozalak'ın 2, Aşık Bilal Ceylan'ın 1, Aşık Halil Karabulut'un 1, Aşık Haydar Aslan'ın 1 olmak üzere 11 destanını incelemeğe çalışacağız. Bu destanların hepsi 20 Temmuz 1974 yılında Kıbrıs'a yapılan Barış Harekâtı üzerine yazılmış destanlardır. Bu destanların dokuzu onbirli hece ölçüsüyle, ikisi sekizli hece ölçüsüyle yazılmıştır. İncelemede birinci numaralar şiirin, ikinci numaralar şiirdeki dörtlüğün karşılığıdır.

Eski savaş destanlarında destana konu olan savaşın tarihi geçer. İncelemeye aldığımız on bir destanın üçünde tarih vardır (1/2, 2/1, 11/1):

Yetmiş dörtte yirmi Temmuz sabahı
Bir zafer şimşegi çaktı Kıbrıs'ta
Biz barbarcı, istilacı değiliz
Ordumuz barışa çıktı Kıbrıs'ta (2/1)
Aşık Hacı Karakılçık

Yirmi Temmuz bindokuzyüz yetmiş dört
Kıbrıs'a barış bir düzen geliyor
Çoktan beri bazı olmuştu bu dert
Hayal harmanını bozan geliyor (11/1)
Aşık Haydar Aslan

Adanalı aşıklar Kıbrıs'a yapılan Barış Harekâtı'nın nedenlerini şöyle anlatıyorlar (1/4, 1/5, 1/8, 1/9, 2/4, 2/5, 4/3, 6/3, 10/1, 10/4, 10/5, 11/1, 11/5, 11/8, 11/9):

Albayrak Kıbrıs'ta dalgalanıyor
Akdeniz sevinçten çalkalanıyor
Enosis hayali gölgeleniyor
Hürriyet özgürlük geldi bir daha (1/4)
Aşık Hacı Karakılçık

Aşık Hacı, Kıbrıs'ta Rumların Enosis politikasının savaşa neden olduğunu, savaşla Kıbrıs'a özgürlük geldiğini söyler. Aynı düşünceyi Aşık Haydar Aslan'ın destanında da buluyoruz:

Onlar Enosis dedi biz olmaz dedik
Yaptığı hüneri hep biliyorduk
Fırsat günü gelse hey, bekliyorduk
Görünce kafanı ezen geliyor (11/8)
Aşık Haydar Aslan

Aşıklar, Atatürk'ün "Yurtta barış, dünyada barış" ilkesine Türk milletinin uyduğunu, Türklerin istilacı olmadıklarını ancak yurtlarına saldırıldığında savaştıkları düşüncesinde birleşirler. Birkaç örnek verelim:

Hacım der yurtta sulh, cihanda barış
Kıbrıs'tan da size vermez bir karış
Bu ne halttır bu ne biçim kuduruş
Çatlak zurna gibi ötme Yunanlı (4/3)
Aşık Hacı Karakılçık

Asla unutmayız sözü Ata'nın
Hazır olsun eli silah tutanın
Denize dökelim Türk'e çatanın
Benim sabrım bitti kararım yoktur (6/3)
Aşık Derdiderya

İzinde yürürüz yüce Ata'nın
Ölene dek bekçisiyiz vatanın
Hediyesi ölüm Türk'e çatanın
Düşman belasını buldu bir daha (1/5)
Aşık Hacı Karakılçık

Adanalı aşıklar savaşın çıkmasından Yunanlıları sorumlu tutarak onlara tarihimizi hatırlatarak tarihten ders almalarını isterler, Yunan'a meydan okurlar. Birkaç örnek verelim:

İster Malazgirt, ister Kore'den sor
Çanakkale, Dumlu gel buradan sor
Selanik, Atina git Pire'den sor
Denizler Fatihî yüzen geliyor (11/6)
Aşık Haydar Aslan

Çıban başı oldu Ege Denizi
Yediler bir teğmen bir erimizi
Sakarya'da boğduk pis dedenizi
Yine bir ders vermeliyiz Yunan'a (3/4)
Aşık Hacı Karakılçık

Aşık Hacı, savaştan Papandreu'yu sorumlu tutarak Yunanlıları uyarır:

Papandrev, tacın tahtın yıkarız
Yerinize incir arap dikeriz
Atina'ya Türk bayrağı çekeriz
Çok fazla ileri gitme Yunanlı (4/2)
Aşık Hacı Karakılçık

Aşık Derdiderya Yunanlılara tarihi hatırlatır:

Yunanlı unutma Sakarya harbi
Dumlupınar'da yemiştin darbi
Tarihe başvursun gözleri kör mü?
Benim sabrım bitti kararım yoktur (6/5)
Aşık Derdiderya

Aşık Hacı, müttefik olduğumuz Yunanlıların darbesine sitem eder:

Çakallar bürünmüş koyun postuna
Darbe vuruyordu sözde dostuna
Jetlerimiz Lefkoşa'nın üstüne
Varınca bir duman çöktü Kıbrıs'ta (2/3)
Aşık Hacı Karakılçık

Aşık Hacı halka eziyet edilmesine karşı çıkararak barış gücünün pasifliğini eleştirir:

Yunan subayları kol kol gezerken
Sivil halkı kurşunlara dizerken
Cesetleri yıkıp çukur kazarken
Kim der barış gücü yoktu Kıbrıs'ta (2/5)
Aşık Hacı Karakılçık

Aşık Hacı'nın destanında eski savaş destanlarında olduğu gibi orduya övgü, düşmana tehdit vardır:

Şanlı Türk ordusu, ersin ahdına
Kurra çekse savaş çıkar bahtına
Panis, Vanis hazırlansın vaktına
Sabrım taşı vurmayız Yunan'a (3/2)
Aşık Hacı Karakılçık

Aşık Derdiderya Kıbrıs'ta Türklere saldıran Rumları çakallara benzeterek askerlerin adayı kuşatmalarını ister:

Kuşayın Ata'nın genç diri erleri
Türklere saldırdı Rum çakalları
Kudurmuş Rumların pis köpekleri
Benim sabrım bitti kararım yoktur (6/2)
Aşık Derdiderya

Aşık Derdiderya şehit pilot yüzbaşı Cengiz Topel'i hatırlatarak intikamının alınacağını, yardımcılarının boz atlı Hızır olduğunu söyler:

Aşık Derdiderya savaşa hazır
Topel'i unutma hey papaz hınzır
Yardımcımız Allah boz atlı Hızır
Benim sabrım bitti, kararım yoktur (6/7)
Aşık Derdiderya

Aşık Bilal Ceylan Kıbrıs'ın taksim edilmesi gerektiğini, albayımızın şehit olduğunu her türlü engele karşı Kıbrıs'a çıkılacağını söyler:

Kıbrıs'ta vardır payımız
Şehit oldu albayımız
Kanlar köpürse suyumuz
Geçeriz derin olsa da (9/1)
Aşık Bilal Ceylan

Aşıklar Kıbrıs'ta savaşan asker ve komutanlara övgüler yağdırırlar:
Birkaç örnek verelim:

Ateş cepheden dönene
Hizmet eyle vatanına
Vur kardeşim vur Yunan'a
Dur diye Fatih gelse de (9/4)
Aşık Bilal Ceylan

Kahraman ordumuz Genel Kurmayı
İyi bilir düşmanına vurmayı
Sökecektir taşıdığıın armayı
Albayrak elinde Sözen geliyor (11/2)
Aşık Haydar Aslan

Çıkıp Beşparmak dağına
Selam Türk'ün bayrağına
Damlatırız toprağına
Bir damla kanım olsa da (9/3)
Aşık Bilal Ceylan

Aşıkların destanlarında Kıbrıs'ta savaşın çıkmasına neden olan Kıbrıs Başpiskoposu Makarios özel bir yer tutar. Kıbrıs'ta yapılan zulümler ve Makarios lanetlenir. Birkaç örnek verelim:

Pis Makaryos papaz zülmün yeter
Türkün aslanları vur emri bekler
Yine havalandı geliyor jetler
Yuvası dağılmış anneler ağlar (5/4)
Aşık Derdiderya

Aşık Derdiderya savaştan sorumlu tuttuğu Makarios'la pazarlık edilmemesini ister. Kendisinin ve duygularına tercüman olduğu halkın sabrının kalmadığını söyler:

Kalleş papazlara etmeyiz pazar
Yalancı dubara fitnelik düzer
Türklerin ordusu savaşa hazır
Benim sabrım bitti kararım yoktur (6/4)
Aşık Derdiderya

Pis Makaryos papaz göz dikmiş yurda
Aç çakal ne yapar aslana kurda
Haberin olsun Atatürk burda
Benim sabrım bitti kararım yoktur (6/5)
Aşık Derdiderya

Makariyos gene almış azıyı
Hatırlatmak gerek ona maniyi
Anasından ayırırsak kuzuyu
O vatan ne söyler, bu vatan ne der? (10/2)
Aşık Halil Karabulut

Aşık Halil, Kıbrıs Yunan'a bırakılırsa, dosta düşmana atalara,
gazilere ve şehitlere ne yüzle bakılacağını söyler:

Biz Kıbrıs'ı bırakırsak Yunan'a
Dostumuz ne söyler ya düşman ne der?
Sızlamaz mı ecdadların kemiği
Gaziler ne söyler, şehidin ne der? (10/1)
Aşık Halil Karabulut

Aşık Halil, vatan için hizmet etmiş Sokullu, Selim Han, Fatih ve
Kanuni Süleyman'ı sıralayarak onun hatıralarına saygı gereği
Kıbrıs'taki zulme son verilmesini ister:

Böyle uyuşukluk, tereddüd neden?
Kıbrıs bize emanettir dededen
Eğer kaptırırsak biz onu elden
Sokollu ne söyler, Selim Han ne der? (10/3)
Aşık Halil Karabulut
Yunan ile Papaz gelmezse dize
Atatürk'ün ruhu gücenir bize
Haklı davamızda bu acimize
Fatihler ne söyler, Süleyman ne der? (10/4)
Aşık Halil Karabulut

Aşık Durdu Kozalak, Yunan'a seslenerek, arkasında onu
destekleyen devletler kim olursa olsun Kıbrıs'ın Yunan'a
verilemeyeceğini söyler:

Toplasan da hep emmini dayını
Bir çakal alamaz aslan payını
Yavru vatanımdan Yunan soyunu
Kaldırmayın geldim güzel Kıbrısım (7/4)
Aşık Durdu Kozalak

Aşık Yunan'a meydan okuyarak Kurtuluş Savaşını hatırlatır (8/3, 8/4, 8/5, 8/6, 7/1):

Gözden mi çıkardın bizi
Denize dökmüştük sizi
Bizim gizli sırrımızı
Bilemizsin kahpe Yunan (8/1)
Aşık Durdu Kozalak

Aşık Hacı Türklerin köklü mazisi olduğunu söyleyerek genç kuşaklara tarihi tarihi okumalarını öğütler:

Ölen şehit oldu, ölmeyen gazi
Hacım çok köklüdür, bizdeki mazi
Nesiller okusun tarihimizi
Geleceğe eser kaldı bir daha (1/9)
Aşık Hacı Karakılçık

Aşık Derdiderya savaşın yuvası dağılmış aileleri sefaletle sürüklediğini söyleyerek Makarios'u sorumlu tutar:

Aşık Derdiderya papaza lanet
Ta ezelden beri boz eşek inat
Yeter Lefkoşa'da sürdün sefalet
Yuvası dağılmış anneler ağlar (5/5)
Aşık Derdiderya

Aşık Bilal Ceylan, sonu zulüm, ölüm olsa da Kıbrıs'a soydaşların yardımına gidileceğini söylüyor:

Kardeşler gitti Kıbrıs'a
Gideriz zulüm olsa da
Varır gideriz bir yandan
Ecelsiz ölüm olsa da (9/1)
Aşık Bilal Ceylan

Aşık Derdiderya, Kıbrıs'taki mezalimden tedirgindir. Sabrının bittiğini, her şeyi yapabilecek durumda olduğunu söyleyerek, halkın duygularına tercüman olur:

Mehmetciğim yürü Kıbrıs'a doğru
Benim sabrım bitti kararım yoktur
Türklerin ordusu Kıbrıs'a doğru
Benim sabrım bitti kararım yoktur (6/1)
Aşık Derdiderya

Aşık Hacı Karakılçık, Kıbrıs'ın istilasının halkı tedirgin ettiğini, Barış Harekatının ve kurtuluş günlerinin sabırla beklediğini söylüyor:

Bu günleri sabır ile bekledik
Uçakları gemileri yükledik
Tarihe yeni bir sayfa ekledik
Altun sayfalarla doldu bir daha (1/3)
Aşık Hacı Karakılçık

Aşık Hacı, Kıbrıs Barış Harekâtının, soydaşlarımızın can güvenliği için yapıldığını söyleyerek Kıbrıslılar'ın ağlayan yüzlerinin güldüğünü belirtir:

Paslanmış süngümüz kanla yağlandı
Güzel Girne Anayurda bağlandı
Soydaşların güvenliği sağlandı
Ağlayan çehreler güldü bir daha (1/8)
Aşık Hacı Karakılçık

Aşık Derdiderya, Kıbrıs'ta yetim kalmış çocukların dertlerine ortak olur. Onların anne özlemlerine üzülür:

Kıbrıs yetimleri perişan olmuş
Anne hasretiyle bağrını delmiş
Yeşil Lefkoşe'nin gülleri solmuş
Yuvası dağılmış anneler ağlar (5/2)
Aşık Derdiderya

Aşık Derdiderya, Kıbrıs'ta şehit olmuş askerler için anne ve babaların yas tuttuğunu söyleyerek onların üzüntülerini paylaşır:

Yeşil Kıbrıs'ta şehitler yatar
Anneler babalar her gün yas tutar
Türk askerleri cepheyi bekler
Yuvası dağılmış anneler ağlar (5/3)
Aşık Derdiderya

Aşık Haydar Aslan beşikteki çocukların katliamının hiç bir dine sığdırılamayacağını, bunun Allah katında hesabının sorulacağını söyler:

Rumların vahşeti papazın dini
Beşikteki yavru kırk mermi yedi
İsa, Musa sana böyle mi dedi
Sorulacak bunlar mizan geliyor (11/7)
Aşık Haydar Aslan

I SONUÇ

1974 yılındaki ceryan eden Kıbrıs olayları ve 20 Temmuz 1974 yılında yapılan "Kıbrıs Barış Harekâtı" Türk toplumu üzerinde derin izler bırakmıştır. Adanalı aşıkların destanları Kıbrıs'taki olayların iç yüzünü yansıtmaları yönünden önemlidir. Aşıklar halkın duygu ve düşüncelerinin tercümanıdır. Bu yönleriyle bu destanlar sosyal tarihe kaynaklık etmektedirler. Bu şiirlerde düzenli bir hikâye etme geleneği görülmez. Giriş gelişme sonuç bölümleri belirgin bir şekilde verilmiştir. Adanalı aşıklar kendilerine göre önemli buldukları olayın bir kesitini öne çıkarıp işlemişlerdir. Adanalı aşıkların destanlarında doğrudan çatışmalar konu edilmez. Olay tarihi yönüyle ayrıntılı olarak anlatılmaz. Aşıklar toplumu ilgilendiren, üzen, sarsan Kıbrıs olayına duyarlı oluşlarının bir göstergesi olarak kendi düşüncelerinin yanısıra halkın duygu ve düşüncelerini de destanlarına yansıtmışlardır.

Adanalı aşıkların destanlarında olaylar kişiler üzerine kurulmamıştır. Destanlar hikâye etme temeline dayalı mantıksal bir düzene uygun olarak anlatılırlar. Adanalı aşıklar yer yer tahkiyeli anlatım kullanmışlardır. Savaşı gerçekçi bir bakışla

yansıtırlar. Gözlemlerini duygulu ve heyecan dolu bir anlatımla dile getirirler.

İncelemeye aldığımız ve ekte tümü sunulan Adanalı aşıkların 11 şiirini değerlendirdiğimizde şu başlıkların öne çıktığını tesbit ettik:

Eski savaş destanlarında savaşın tarihi destanlarda geçerlidir. Adanalı aşıkların üç destanında tarihin geçirildiğini görüyoruz (1/2, 2/1, 11/1). Bütün aşıkların savaşla ilgili tesbitleri sağlıklıdır. Türkler barışçı millettir (4/3, 6/3, 1/5), Savaşın nedenlerinden biri Yunanlılar'ın Enosis politikalarıdır (1/4, 11/8). Savaştan Yunanlılar (11/6, 2/3, 10/4, 8/1), Papandreu (4/2) ve özellikle Makarios sorumludur (6/7, 5/4, 6/4, 6/5, 10/2, 10/4, 5/5, 11/7). Yunanlılar tarihten ders almalıdır (11/6, 3/4, 6/5). Halkın sabrı kalmamıştır (6/58, 2/3, 6/2, 6/7, 6/4, 6/1, 1/3). Harekât barış getirmiştir (1/8, 1/3). Olayları önlemediği için Barış Gücüne sitem edilir (2/5).

Adanalı aşıklar, Türklerin barışçı bir millet olduğunu ancak yurda yapılacak en ufak bir saldırıda onu bertaraf edebilecek bir güce sahip olduğunu söyleyerek Yunanlılara meydan okurlar (3/2, 6/2, 9/4, 11/2, 6/5, 7/4, 8/3, 8/4, 8/5, 8/6, 7/1). Destanlarda Türkiye'nin adil, barıştan yana ve güçlü bir devlet olduğu öne çıkarılır. Kıbrıs'a çıkan askerlerin kişiliğinde Türkiye'nin gücü simgelenir. Çizilen portre mutlak güçtür (6/2, 5/4, 6/4). Bu destanlarda halkın duyguları istek ve umutları sergilenir. Aşıklar savaş sırasındaki insan psikolojisini, savaşın insanlar üzerindeki olumsuz etkilerini işlemişlerdir. Aşıklara göre halk savaşa hazırdır (6/7, 9/3, 9/1). Aşıklar sivil halkın öldürülmesine (2/5), yuvası dağılmış ailelere (5/4, 5/5) üzülmedirler. Tarihte kahramanlıklarıyla anılan Atatürk, Fatih, Sokollu, Yavuz Selim ve Kanunilerin adları anılarak Türk tarihinin şanlı sayfaları hatırlanmaktadır (10/3, 9/4, 6/3, 11/6, 6/2, 6/5, 10/3, 10/4).

Birinci şiirde aşık, Kıbrıs savaşını giriş, gelişme, sonuç bölümlerine uyararak hikâye eder. İkinci şiirde aşık ordumuzun adaya çıkışını ve savaş hikâye eder. Üçüncü şiirde aşık, Kıbrıs'ta yapılan zulümleri ve haksızlığı sıralayarak ordumuzun Kıbrıs'a çıkmasını ister. Dördüncü şiirde aşık savaş öncesi Yunanlıları uyarır. Beşinci şiirde aşık çıkarma öncesi Kıbrıslıların çektiği zulmü hikâye ederek duygularını belirtir. Altıncı şiirde aşık Kıbrıs'ta yapılanlar karşısında ordumuzun savaşa hazır olduğunu belirtir. Yedinci şiirde aşık Kıbrıs'a çıkan askerlerin duygularını anlatır. Sekizinci şiirde aşık, savaş öncesi Yunanlıları uyarır. Dokuzuncu şiirde aşık Kıbrıs'ta yer adlarını sıralayarak

savaşı hikâye eder. Onuncu şiirde aşık Türk milletine ve orduya seslenerek Kıbrıs'ın kurtarılmasının bir görev olduğunu hatırlatır. Onbirinci şiirde aşık, Türk milletinin ve ordusunun yüceliklerini sıralayarak askerın Kıbrıs'a çıkacağını anlatır.

İncelemeye aldığımız Adanalı 6 aşığın 11 destanından yola çıkarak eski destan geleneğiyle günümüzdeki Adana destan söyleme geleneğine benzeyen, ayrılan yönlerini günümüzdeki aldığı şekilleri belirlemeğe çalıştık. Aşıkların Kıbrıs konulu destanları Türkiye'de halkın düşünce ve duygularını yansıtmaları yönünden önemlidir.

1- KIBRIS DESTANI¹⁹

Türk gücünü ispat etti yeniden
Bu şanı cihana saldı bir daha
Arslanlar yerinden kalktı aniden
Düşmanın içine daldı bir daha

Yaz kardaş tarihe 20 Temmuzu
Girne'ye çıkardık Türk ordumuzu
Yavru vatan Kıbrıs öz yurdumuz
Esaret elinden aldı bir daha

Bu günleri sabır ile bekledik
Uçakları gemileri yükledik
Tarihe yeni bir zafer ekledik
Altun sayfalarla doldu bir daha

Albayrak Kıbrıs'ta dalgalanıyor
Akdeniz sevinçten çalkalanıyor
Enosis hayali gölgeleniyor
Hürriyet özgürlük geldi bir daha

İzinde yürürüz yüce Ata'nın
Ölene dek bekçisiyiz vatanın
Hediyesi ölüm Türk'e çatanın
Düşman belasını buldu bir daha

Aradan tam elli iki yıl geçti
Azim karar tek vücutta birleşti
Kıbrıs'ın esiri artık hürleşti
Dilekleri kabul oldu bir daha

Bu olaylar sütun sütun basıldı
Sancağımız Lefkoşe'ye asıldı
Kiliseden çan sesleri kesildi
Türkler beş vaktini kıldı bir daha

Paslanmış süngümüz kanla yağlandı
Güzel Girne anayurda bağlandı
Soydaşların güvenliği sağlandı
Ağlayan çehreler güldü bir daha

Ölen şehit oldu ölmeyen gazi
Hacım çok köklüdür bizdeki mazi
Nesiller okusun tarihimizi
Geleceğe eser kaldı bir daha
Aşık Hacı Karakılçık

I 2- KIBRIS DESTANI ²⁰

Yetmiş Dörtte, 20 Temmuz sabahı
Bir zafer şimşeği çaktı Kıbrıs'ta
Biz barbarcı, istilacı değiliz
Ordumuz barışa çıktı Kıbrıs'ta

İlk adımı attık Girne'den öte
Bir taraftan asker bir taraftan çete
Barış için savaşan bir millete
Dünya takdir ile baktı Kıbrıs'ta

Çakallar bürünmüş koyun postuna
Darbe vuruyordu sözde dostuna
Jetlerimiz Lefkoşa'nın üstüne
Varınca bir duman çöktü Kıbrıs'ta

Biz Türküz, yürürüz hep bir emelden
İlham kaynağımız yüce Kemal'den
Enosisin tezgahını temelden
Mehmetçik süngüyle söktü Kıbrıs'ta

Yunan subayları kol kol gezerken
Sivil halkı kurşunlara dizerken
Cesetleri yakıp çukur kazarken
Kim der barış gücü yoktu Kıbrıs'ta
Aşık Hacı Karakılçık

13- KIBRIS DESTANI ²¹

Gene başkaldırdı kuduz köpekler
Vakti geldi, varmalıyız Yunan'a
Sizin için doldu toplar, tüfekler
Bir gün hesap sormalıyız Yunan'a

Şanlı Türk ordusu, ersin ahdına
Kurra çekse savaş çıkar bahtına
Panis, Vanis hazırlansın vaktına
Sabrım taşıdı, vurmaliyiz Yunan'a

Aslanlar çakala vermez payını
Türkler iyi bilir savaş oyunu
Şahadet okuyla iman yayını
Nişan alıp germeliyiz Yunan'a

Çıban başı oldu Ege denizi
Yediler bir teğmen bir erimizi
Sakarya'da boğduk pis dedenizi
Yine bir ders vermeliyiz Yunan'a

Hacım, bu Yunan'ın bizde neyi var
Hiç sanmam ki bir alacak payı var
Selanik'te Atamızın köyü var
Atina'dan girmeliyiz Yunan'a
Aşık Hacı Karakılçık

I 4-KIBRIS DESTANI 22

Müttefik devletsin Türkiye'mize
Aklın varsa bize çatma Yunanlı
Dedem denize dökmüş dedenizi
Kin besleyip kafa tutma Yunanlı

Papandrev, tacın tahtın yıkarız
Yerinize incir arap dikeriz
Atina'ya Türk bayrağı çekeriz
Çok fazla ileri gitme Yunanlı

Hacım der yurtta sulh cihanda barış
Kıbrıs'tan da siz vermem bir karış
Bu ne halttır bu ne biçim kuduruş
Çatlak zurna gibi ötme Yunanlı
Aşık Hacı Karakılçık

I 5- KIBRIS DESTANI 23

Çekilmez bir derttir nasıl yazayım
Yuvası dağılmış anneler ağlar
Kıbrıs soydaşlarım gamlı gezeyim
Yuvası dağılmış anneler ağlar...

Kıbrıs yetimleri perişan olmuş
Anne hasretiyle bağrını delmiş
Yeşil Lefkoşa'nın gülleri solmuş
Yuvası dağılmış anneler ağlar...

Yeşil Kıbrıs'ta da şehitler yatar
Anneler babalar her gün yas tutar
Türk'ün askerleri cepheyi bekler,
Yuvası dağılmış anneler ağlar...

Pis Makaryos papaz zulümün yeter,
Türkün aslanları vur emri bekler,
Yine havalandı geliyor jetler
Yuvası dağılmış anneler ağlar...

AŖık Derdiderya Papaza lanet,
Ta ezelden beri boz eŖek inat,
Yeter LefkoŖa'da sürdün sefalet
Yuvası dağılmış anneler ağlar...
AŖık Derdiderya

16- KIBRIS DESTANI 24

Mehmetçiğim yr Kıbrıs'a doğru
Benim sabrım bitti kararım yoktur.
Türklerin ordusu Kıbrıs'a doğru
Benim sabrım bitti kararım yoktur.

KuŖansın Ata'nın genç dinç erleri
Türklere saldırdı Rum çakalları,
KudurmuŖ Rumların pis köpekleri
Benim sabrım bitti kararım yoktur.

Asla untmayın sözü Ata'nın
Hazır olsun eli silah tutanın
Denize dökmeli Türk'e çatanın
Benim sabrım bitti kararım yoktur.

KalleŖ papazlara etmeyin pazar
Yalancı dubara fitnelik düzer
Türklerin ordusu savaŖa hazır,
Benim sabrım bitti kararım yoktur.

Pis Makaryos papaz göz dikmiŖ yurda
Ak çakal ne yapar aslana kurda
Haberleri olsun Atatürk burada
Benim sabrım bitti kararım yoktur.

Yunanlı unutma Sakarya Harbi:
Dumlupınar'da yetiŖtin darbı
Tarihe baŖvursun gözleri kr m?
Benim sabrım bitti kararım yoktur.

Aşık Derdiderya savaşa hazır
Topel'i unutma hey papaz hınzır !
Yardımcımız Allah, boz atlı Hızır
Benim sabrım bitti kararım yoktur.
Aşık Derdiderya

I 7- KIBRIS DESTANI ²⁵

Kıbrıs'ta yükseldi zafer dumanı
Damarımdaki asil Türk kanı
Haddini bilmeyen kahpe Yunan'ı
Öldürmeye geldim güzel Kıbrıs'ım

Bütün dünya bilir, Türk derler bize
Çok başlar eğerdik biz önümüze
Kalleş Yunanları ben Akdeniz'e
Doldurmaya geldim güzel Kıbrıs'ım

Bundan sonra kimse düşmez peşine
Kurban olam toprağına taşına
Yumruğumu Yunanların başına
İndirmeye geldim güzel Kıbrıs'ım

Toplasan da hep emmini dayını
Bir çakal alamaz aslan payını
Yavru vatanımdan Yunan soyunu
Kaldırmaya geldim güzel Kıbrıs'ım
Aşık Durdu Kozalak

I 8- KIBRIS DESTANI ²⁶

Gözden mi çıkardın bizi
Denize dökmüştük sizi
Bizim gizli sırrımızı
Bilemezsin kahpe Yunan

İflah olmaz Türk'e çatan
Yoktur kolumuzu büken
Karşısında biz durur iken
Gülemesin kahpe Yunan

Bütün dünya bizden korkar
Öğüt aldık atamızdan
Allah Allah seslerinden
Gelemezsin kahpe Yunan

Hiç mi namus yoktur sizde
Gözün kaldı Egemizde
Bir dakika karşımızda
Duramazsın kahpe Yunan

Bütün dünya sizden olsa
Büyük Allah bizden yana
Biz ölmeden bu vatana
Giremezsin kahpe Yunan

Soyumuz Oğuz soyundan
Kafkaslardan Urallardan
Ayyıldızlı bayrağımdan
Silemezsin kahpe Yunan
Aşık Durdu Kozalak

19- KIBRIS DESTANI 27

Kardeşler gitti Kıbrıs'a
Gideriz zulüm olsa da
Varır gideriz bir yandan
Ecelsiz ölüm olsa da

Kıbrıs'ta vardır payımız
Şehit oldu Albayımız
Kanlar köpürse soyumuz
Geçeriz derin olsa da

Çıkıp Beşparmak dağına
Selam Türk'ün bayrağına
Damlatırız toprağına
Bir damla kanım olsa da

Ateş cepheden dönen
Hizmet eyle vatanına
Vur kardeşim vur Yunan'a
Dur diye Fatih gelse de

Bu alçak söze varmaya
Aslanlar girdi girmeye
Mehmetçik aman vermiyor
Çelikten donun olsa da

Yılmaz bu Türklerin suru
Zaferin İslam'ın nuru
Maraş verilmez geri
İsterse senin olsa da

Aşık Bilal yardım Hüda
Magosa'da Omorfo'da
Karada havada suda
Torpiller dolu olsa da
Aşık Bilal ceylan

I 10- KIBRIS DESTANI ²⁸

Biz Kıbrıs'ı bırakırsak Yunan'a
Dostumuz ne söyler ya düşman ne der?
Sızlamaz mı ecdatların kemiği
Gaziler ne söyler, şehidan ne der?

Makariyos geme almış azıyı,
Hatırlatmak gerek ona maziyi,
Anasından ayırırsak kuzuyu
O vatan ne söyler, bu vatan ne der?

Böyle uyuşukluk, tereddüt neden?
Kıbrıs bize emanettir dededen
Eğer kıptırırsak biz onu elden,
Sokullu ne söyler, Selim Han ne der?

Yunan ile papaz gelmezse dize,
Atatürk'ün ruhu gücenir bize,
Haklı davamızda bu aczimize
Fatihler ne söyler, Süleyman ne der?

Kıbrıs kopmaz, biz Kıbrıs'tan kopmazsak,
Gaflet ile yavrumuzu tepmezsek,
Halil der ki bu cihadı yapmazsak,
Peygammer ne söyler, Hak Kur'an ne der?
Aşık Halil Karabulut

I 11- KIBRIS DESTANI 29

Yirmi Temmuz Bindokuzyüz yetmişdört
Kıbrıs'a barış bir düzen geliyor
Çoktan beri bana olmuştu bu dert
Hayal harmanını bozan geliyor

Kahraman ordumuz Genel Kurmayı
İyi bilir düşmanına vurmaya
Sökecektir taşıdığı armayı
Albayrak elinde Sözen geliyor

Çakal ne yapar ki aslan soyuna
Türk milleti gelmez yanlış oyuna
Kiliseni yakıp camii köyüne
Seher vakti dinle ezan geliyor.

Düşkünlere yardım senin şanında
Aslın, neslin damardaki kanında
Mehmetçik yetişti tam zamanında
Bağlanmış elleri çözen geliyor.

Yurtta cihanda sulh dedi Atamız
Yeşil ada zaten bizim adamız
Her cephede at oynattı dedemiz
Tarihlere destan yazan geliyor.

İster Malazgirit, ister Kore'den sor
Çanakkale, Dumlulu, gel buradan sor
Selanik, Atina git Pire'den sor
Denizler Fatihü yüzen geliyor.

Rumların vahşeti papazın dini
Beşikteki yavru kırk mermi yedi
İsa, Musa sana böyle mi dedi
Sorulacak bunlar mizan geliyor.

Onlar Enosis dedi biz olmaz dedik
Yaptığın hüneri hep biliyorduk
Fırsat günü gelse hey bekliyorduk
Görünce kafanı ezen geliyor.

Rumların elinde masumlar zarı
Yine şahlandı Türk'ün askeri
Hedef Akdeniz'dir aslanım yürü
Süngüsü harita çizen geliyor.

Aşık Haydar daha sözüm pek çoktur.
Türkün Türkten başka hiç dostu yoktur
Evvel Allah yardımcımız o Haktır.
Açıldı yolumuz tozan geliyor.

Aşık Haydar Aslan

NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. *Türkçe Sözlük*, Destan Maddesi Cilt 1, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988, s.363.
2. *Büyük Larousse*, Destan Maddesi Cilt 6, s.3088.
3. *Dictionnaire Larousse*, Destan Maddesi Cilt 2, s.646.
4. *Ana Birittannica*, Destan Maddesi Cilt 7, s.188-189.
5. KUDRET, Cevdet. *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul, İnkılâp-Aka Basımevi, 1980, s.282.
6. BORATAV, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1982, s.26.
7. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler, İsimler, Eserler, Terimler Cilt 2*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1977, s.266.
8. ESEN, Ahmet Şükrü. *Anadolu Destanları*, (Yayına Hazırlayan: Pertev Naili Boratav-Fuat Özdemir), Kültür Bakanlığı, Gençlik ve Halk Kitapları Dizisi, s.30-31.
9. KOZ, M. Sabri. *Aşık Edebiyatında Destan ve Destan Konuları*, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler II, Konya, 1985, s.95.
10. ESEN, a.g.e., s.14.
11. BAŞGÖZ, İlhan. *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, Ararat Yayınları, s.18.
12. ESEN, a.g.e., s.30-31.
13. ESEN, a.g.e., s.53.
14. BAYRI, Mehmet Halit. *Halk Şairleri Hakkında Küçük Notlar*, İstanbul, Burhaneddin Basımevi, 1937, s.28.
15. KOZ, a.g.e., s.96.
16. BORATAV, Pertev Naili. *Folklor ve Edebiyat 2*, İstanbul, Adam Yayınevi, 1983, s.65-71.
17. KÖPRÜLÜ, Fuat. *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Milli Matbaa, 1926, s.20.
18. DİZDAROĞLU, Hikmet. *Halk Şiirinde Türler*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1969, s.91.
19. TURGUT, Osman. *Adana'da Aşıklık Geleneği ve Yaşayan Aşıklar*, Adana, 1995, s.386.
20. ALPTEKİN, Ali Berat. *Aşık Hacı Karakılçık*, Antakya, 1993, s. 141-142.
21. ALPTEKİN, a.g.e., s.140.

22. ARTUN, Erman. Özel Arşivi-Hacı No: 036.
23. KARABURÇ, Mehmet. *Adana-Osmaniye'de Aşıklık Geleneği* (Basılmamış lisans tezi), Adana, 1995 s.220.
24. KARABURÇ, a.g.e., s.220.
25. KARABURÇ, a.g.e., s.442.
26. KARABURÇ, a.g.e., s.443.
27. KARABURÇ, a.g.e., s.336.
28. SAKAOĞLU, Saim. *Senin Aşkınla, Kadırlılı Aşık Halil Karabulut*, Konya, 1987 s.150.
29. ASLAN, Aşık Haydar. *Yaşamı, Şiirleri*, Adana, Adana Büyükşehir Belediyesi Matbaası, 1992, s.126-127.

THE CYPRUS PEACE OPERATION IN THE POEMS OF MINSTRELS FROM ADANA

ABSTRACT

The art products can't be isolated from the society. These are facts, risen from social relations. Every society has its own sufferings, happy moments, hopes and wishes. The accumulation of those sufferings, happy moments, hopes and wishes are reflected in art products. Literary works from by living cultural society.

In minstrels' poems', not only the way of life of Anatolians but new esthetic models come out too. The minstrels improved an epic-lyric presentation at social, historical, individualist common sense and thoughts.

The minstrel is faded out. He or she is sensitive to the political and social events. He or she judges, criticises the suffer, negative and contradictory events.

The 1974 Cyprus events and the Cyprus Peace Operation by Turkey, which took place at 20th July 1974, left deeply footprints on Turkish society. The epics of minstrels from Adana are important because of showing the background of the events. Because of this, these epics are resources for the social history. In those epics, the minstrels, not only their thoughts, but also reflected the people's thoughts, as a guide of their sensibility for Cyprus issue.

Eleven poems about the Cyprus Peace Operation of the minstrels from Adana are examining in the paper.

KIBRIS MANİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA*

ÖZET

Az sözlerle çok anlamların ifade edildiği, seveda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dörtlökkü Şiirlere mani denir. Maniler daha çok kızlar/kadınlar tarafından söylenir. Kıbrıs Türklerin'deki maniler, Türkiye'de söylenenlerle büyük oranda benzerlik gösterir. Bu manilerin de çoğunluğunu, Türkiye'deki gibi seveda manileri oluşturur. Kıbrıs Türk manilerinde milli konular da yer alır. Maniler, anonim halk Şiirleridir, fakat Şairlerin de mani denemeleri vardır. Kıbrıs Türklerinden Oğuz Yorgancıoğlu da mani yazarlarından biridir.

Mani sözü Anadolu'da ve muhtelif Türk boylarında farklı Şekilde telâffuz edilir. Denizli'de *mana*, *deyiŐleme*, Urfa'da *meâni* (kadınlar), *hoırat* (erkekler), Kars'ta *meni*, Erzincan'da *fıcek* denilir. Doğu Anadolu'da halk hikâyelerinin icrası sırasında türkülerin bentleri arasında *piŐrevî* denilen maniler okunur. Sadeddin Nüzhet ve Mehmed Ferid, maninin eski Türkler arasında var olduğunu, bunların *aradak* ve *aŐule*, Anadolu'da *dörtleme* gibi adlarla zikredildiğini belirtmiştir.¹

Türkiye dıŐında da bilinen mani buralarda farklı kelimelerle yaŐatılmaktadır. Azerbeycan'ın mutelif yörelerinde *bayatı*, *mani*, *meni*, *mahnı*, *mahna.*, BaŐkurtlar *Őiđir törö*, Gazauzlar *maani*, Irak Türkleri *hoırat*, *horyat*, *koyrat*, *koryat*, Kırım Türkleri *çing/çinik/çinig* (Kazan ve Güney Kırım'da *cır*), Özbekler *aŐule*, *koŐuk*, *törtlik*, Kırgızlar *tört sap*, Kazaklar *aytıspa*, *gayım öleńg*, *ölen türü*, Tatarlar *Őiđir töri*, Türkmenler *rubayı*, *rubაđı*, Uygurlar *törtlik* ve Yugoslavya Prizren'de yaŐayan Türkler de *martifal* derler. Kıbrıs'ta ise Türkiye'de olduğu gibi; *mani* sözü kullanılmaktadır.²

* Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Üğretim Üyesi, Sivas.

Maniler daha ziyade kızlar/kadınlar tarafından söylenir. Mani söyleme işine Anadolu'nun muhtelif yerlerinde mani yakma, mani düzme, mani atmak; mani söyleyenlere manici, mani yakıcı, mani düzücü denilir.³

Bütün bu bilgiler ışığında mani için şunları söyleyebiliriz:

Az sözlerle çok anlamların ifade edildiği, sevdâ konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dörtlük şiirlere mani denir.

Maniyi diğer Türk Halk Şiiri şekillerinden ayıran en önemli fark, kafiye düzeni ile bağımsız dörtlükler halinde söylenişe sahip olmasıdır. Manilerin kafiye düzeni; *a a b a* şeklindedir.

Bilindiği gibi, halk şiirinde yarım kafiye esastır. Kıbrıs'ta söylenen maniler için de durum aynıdır. Mevcut maniler göz önünde tutulduğunda yarım kafiye ile söylenmiş örneklerin yüzde itibarıyla en fazla çoğunluğu ait olduğu görülür. Sözgelisi;

*Buyday eğdim düzlere
Tiken oldum gözlere
İşte ben gidiyorum
Gıbrız galsın sizlere*

*Hazırlıg yabdım gışa
Atı sürdüm yokuşa
Ben göynümü kabdırman
Senin gibi sarfoşa⁴*

şeklinde yarım kafiye ile ortaya konulmuş örneklere çok sayıda rastlanır. Bunun yanında *tam kafiye* ile söylenmiş;

*Dağlarda meşelerde
Gülsuyum şişelerde
Yarimi eller almış
Ben galdım köşelerde*

*Bağ olur bosdan olur
Güzeller yaman olur
Ben derdimi annadsam
Bir uzun desdan olur⁵*

gibi örneklere ve nadir de olsa;

*Garanfilim gırmızı
Sevdiğim bir Türk gızı
Türk gızı olmaz ise
Terk ederim Gıbrız'ı*

*Evimiz direg isder
Gemimiz küreg isder
Uzaglardan yar seven
Demirden yüreg isder⁶*

şeklindeki *zengin kafiyeli* manilere de rastlanılır.

Diğer taraftan çok az sayıda, başarısız kafiyelerle söylenmiş manilerin var olduğunu da bilmekteyiz. Aşağıdaki maniler bu tip örneklerdendir.

<i>Portakalın yarısı</i>	<i>Dağların ön sesinden</i>
<i>Vurdum düştü yarısı</i>	<i>Uyandım yar sesinden</i>
<i>Sana yalvarmaktan</i>	<i>Yarım keklik ben avcı</i>
<i>Oldu gece yarısı</i>	<i>Giderim bençesinden⁷</i>

Hecenin yedili şekli olan maniler, 4+3 duraklıdır. Yedi heceli şiirlerde durak genellikle bu şekilde olmakla beraber kimi zaman aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere hecenin yedili şekli olan maniler, 4+3 duraklıdır. Yedi heceli 3+2+2, 5+2 yahut bozuk durak olan 3+4 şeklinde söylenmiş maniler de vardır.

<i>Sini üstü şekerim</i>	(4+3)
<i>Üstüne bal dökerim</i>	(4+3)
<i>Kaynanamın kahrını</i>	(4+3)
<i>Oğlu için çekerim</i>	(4+3)
<i>Sandığı sıra dizdim</i>	(3+2+2)
<i>Yardan umudum üzdüm</i>	(5+2)
<i>Daha çok sevecektim</i>	(3+4)
<i>Elin dilinden bezdim</i>	(5+2)
<i>Entarim yeşil bezden</i>	(3+2+2)
<i>Ateşin yeğın közden</i>	(3+2+2)
<i>Ben senden ayrılalı</i>	(4+3)
<i>Olmuşum iki gözden</i>	(3+2+2)
<i>Karanfil eker misin</i>	(3+4)
<i>Bal ile şeker misin</i>	(3+4)
<i>Yar bana ittiğini</i>	(3+4)
<i>Ahrette çeker misin</i>	(3+4)

Maniler yapılarına göre;

1. Düz Maniler
 2. Kesik / Cinaslı Maniler
 3. Yedekli Maniler
 4. Müstezat Maniler
- olmak üzere dört çeşittir.

Maniler kimi zaman katar maniler olarak icra edilirler. Kıbrıs'ta böyle bir uygulamayı görmekteyiz.

*Karanfilim fes boya
Kes sapını koy suya
Madem bende gönül yok
Ne gelirsin kapiya*

*Karanfilim mor açtı
Saksılara dolaştı
Sen benimsin ben senin
Falcılar kitap açtı*

*Karanfili kestip saplı
Koncesi suda saklı
Sensiz geçen günlerim
Hep kalbimde hesaplı*

*Karanfilim pembeden
Gönül verdim görmeden
Yaktı kavurdu beni
Yar koynuma girmeden⁸*

İncelemeye tabi tuttuğumuz Kıbrıs manileri, Türkiye'de söylenen manilerle büyük oranda benzerlik gösterirler. Bu manilerin de çoğunluğunu Türkiye'de olduğu gibi sevda manileri oluşturmaktadır. Sözgelisi;

*Ahırda sarı saman
Aman a beyim aman
Halg dilinden usandım
Nikahımız ne zaman*

*Garanfilim yayılmaz
Emaline doyulmaz
Senin gibi güzeli
Kim görür de bayılmaz*

*Denizde gara balığ
Oggalıdır oggalığ
İsderim gonaşalım
Aramız galabalık*

*İki çeşme yan yana
Su işdim gana gana
Seni doyuran ana
Olsun bana gaynana*

*Ah buğdayım buğdayım
Yıkayım kurudayım
Bende gönlün yoğusa
Haber at onudayım*

*Akardım çağlamazdım
Gülerdim ağlamazdım
Bileydim ayrılık var
Sana bel bağlamazdım*

*Dağlarda olur keklik
Kızlar giyer eteklik
Sen beni sevmiyorsan
Ben de vermem metelik*

*Kahve piştiği yerde
Telve taşıdığı yerde
Güzel çirkin aranmaz
Gönül düştüğü yerde⁹*

*Kadife yanar döner
Sevdiğim beni dener
Bu ateş böyle kalmaz
Elbette birgün söner*

*Karanfil kurutmadım
Yar seni unutmadım
Hatırını çok saydım
Üstüne yar tutmadım¹⁰*

şeklindeki manilerin Anadolu'nun muhtelif yörelerinde söylendiğine de şahit oluruz. Ancak biz burada biraz da Kıbrıs Türkleri'nin milli konularda söylediği manilere ağırlık vermek istiyoruz. Kıbrıslı'ların ümitleri, bağımsızlık mücadeleleri, çektikleri acılar, kaybettikleri değerli insanlara karşı beslenen duygular, bu manilerde nakış nakış işlenmiştir.

*Çağlar suların sesi
Bu göklerin öfkesi
Süleyman Şevket'i aldı
Katil Aşşelya deresi*

*Ağızları kaparım
Sanma yoldan saparım
Enosis de ne demek
Ben Türklüğe taparım*

*Lefkoşa'da T.M.T.
Gızın adı Emete
Gel yarım sarılalım
Galmalıyım giyamete*

*Bahçelerde demetler
Çocuk yerde emekler
Yorgacis'i sorarsan
Ovada domuz bekler*

*Kıbrıs'ın meyvasını
Güzellerin hasını
Ada bizim olacak
Ben gördüm rüyasını*

*Şubat ayı Mart ayı
Farketmez bayan bayı
Dokuz Mart Altmış dördtde
Rum vurdu Kasaba'yı*

*Kargılığı belinde
Av tüfeği elinde
Mehmet Emin yakıldı
Altmış yedi yılında*

*Ne ektik neler biçtik
Yıllar yılı savaştık
Yetmiş beşin yazında
Tümnden kuzeye göçtük*

*Zehir vardır aşımnda
Hani doktor başımnda
Biz doktoru kaybettik
Seksen dördtün kışında*

*Birgün sabah olacak
Yine güneş doğacak
Unutmayın kâfirler
Ada Türk'ün olacak¹¹*

Kıbrıs manileri ile ilgili çalışmalarımıza son vermeden önce bir hususu daha belirtmek istiyorum.

Bilindiği gibi maniler, anonim halk şiirleridir. Hal böyleyken, muhtelif devirlerde muhtelif şairlerin mani denemeleri olmuştur. İşte Kıbrıs folkloru hakkında önemli araştırmaları olan ve aynı zamanda güzel şiirler yazan Oğuz M. YORGANCIOĞLU da diğer pekçok şair gibi mani denemelerinde bulunmuştur. Aşağıda kaydettiğimiz örnekler bunlardan bazılarıdır.

*Ey Türkoğlu tetik ol
El verirken gider kol
Türkçülük olsun ancak
Yaşantındaki tek yol*

*Oku öğren gerçeği
Taklit etme köçeği
Sen her dilden üstün tut
Ana dilin Türkçeyi¹²*

NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. ERGUN, Sadeddin Nüzhet; KAM, M. Ferid. *Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı*, s.149-151.
2. EFENDİYEV, Paşa; *Azerbaycan Şifai Halg Edebiyatı*, Baku, 1992, s.198; *KOMİSYON, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Ankara, 1991, s.558-559; GÖKÇEOĞLU, Mustafa; *Tezler ve Sözler I*, Lefkoşa, 1988, s.90.
3. DİZDAROĞLU, Hikmet. *Halk Şiirinde Türler*, Ankara, 1969, s.67.
4. SARACOĞLU, Erdoğan. *Kıbrıs Ağzı*, Ankara, 1992, s.58 ve 63.
5. SARACOĞLU, a.g.e., s.49 ve 63.
6. SARACOĞLU, a.g.e., s.47.
7. GÖKÇEOĞLU, Mustafa. *Tezler ve Sözler II*, Lefkoşa, 1990, s.155.
8. GÖKÇEOĞLU, a.g.e., s.170-173.
9. SARACOĞLU, a.g.e., s.51-61.
10. YORGANCIOĞLU, Oğuz M.. *Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Maniler*, Mağusa, 1990.
11. SAKAOĞLU, Saim. *Kıbrıs Manileri, Türk Folkloru*, II (24), 7.1981, s.17.
12. YORGANCIOĞLU, Oğuz. *Kıbrıs Türk Toplum Hayatının Manilerdeki Yansıması*, Erciyes, XVI (192), 12.1993, s.22-28.
13. YORGANCIOĞLU, Oğuz M.. *Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler-Maniler*, s.99.

A GENERAL VIEW TO
THE TURKISH CYPRIOT MANIS

ABSTRACT

Manis are short poems, with seven syllables and independent four hemistiches which with few words one can say many things about every subject but especially about love.

Manis specially are said by girls/women.

The Turkish Cypriot *manis* are similar to the Turkish *manis* . Most of these *manis* are about love like those in Turkey.

In the Turkish Cypriot *manis* we can find subjects concerning national issues too.

Although the *manis* are generally anonymous folk poems, some poets may write *manis* too. Oğuz Yorgancıoğlu is one of the Turkish Cypriot poets who writes *manis*.

KIBRIS TÜRK ÇOCUK FOLKLORU

Nebi ÖZDEMİR*

ÖZET

Bu bildirinin konusunu Kıbrıs Türk çocuk folkloru oluşturmaktadır. Bildirinin giriş bölümünde öncelikle, kültür ve özellikle çocuk kültürü kavramları tanımlanmış ve sosyal bilimler(Sosyoloji, Tarih, Halkbilimi vb.)'de çocuk kültürünün yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Folklorun temel alt dallarından biri olarak kabul edilen "Çocuk Folkloru"nun kapsamı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu konu, Kıbrıs Türk kültüründen örneklerle birlikte incelenirken çocuk folkloru, yetişkinlerin çocuklar için yaratmaları ile çocukların kendi yaratmaları olarak iki bölüme ayrılmıştır. Dünya çocuklarının oyun oynama tekniklerinin hemen hemen aynı olduğu bilinen bir gerçektir. Aslında, çocuk oyunlarındaki farklı öğelerin neler olduğu tartışılmalıdır. Bu öğeler de kültürel öğelerdir. Bu bakımdan, bu bildiriye Kıbrıs Türk çocuk oyunlarındaki kültürel öğeler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu veriler, Kıbrıs Türk kimliğinin ve kültürünün araştırılması için çok önemlidir.

Son yıllarda, sosyal bilimcilerin çocuk kültürüne olan ilgilerinin gittikçe arttığı gözlenmektedir. Özellikle eğitim bilimleri, sosyoloji, antropoloji, tarih ve halkbilimi sahalarında çalışan bilim adamları, çocuk kültürünü değişik açılardan incelemektedir. Burada, bu faaliyetlerin tarihçesini vermek bildirinin amacı dışındadır; ancak bu konudaki en son etkinlikleri de belirtmekte yarar vardır: Dünyada çocuk kültürü konusundaki en son faaliyetlerden biri, UNESCO'nun çalışmaları bir yana bırakılırsa, The Royal Danish School of Educational Studies'in 28-31 Ağustos 1996 tarihleri arasında Kopenhag'da düzenlediği ve bütün Avrupa'yı kapsayan forumdur. Türkiye'deki en son faaliyet de Ankara Üniversitesi, Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 6-8 Kasım 1996 tarihleri arasında düzenlenen "1. Ulusal Çocuk Kültürü

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, Ankara.

Kongresi"dir.

Tarihçiler, çocukluk ya da çocuk kavramının doğal bir gerçeklik değil, toplumsal-kültürel bir yaratı olduğunu ve tarih içinde geliştiğini belirtirler. Bu nedenle çocuk kültürü, toplumsal tarih çalışmalarının en önemli konularından birisidir.¹

Kültür, "insan topluluklarına kimliklerini veren ve onları birbirinden ayırtan özelliklerin (simgeler, eşyalar, hal ve hareket kodları, dil, kutöenler, davranış normları, inanç sistemleri vb.) toplamı" şeklinde tanımlanabilir.²

Genel anlamda kültürü inceleyen bilim dallarından birisi de Halkbilimi'dir. Bauman, folklor teriminin hem geleneksel kültür biçimlerinin, hem de bu biçimleri inceleyen bilim dalının adı olduğunu belirttikten sonra; son yıllarda bu bilim dalının adı olarak "folkloristics" teriminin kullanıldığını kaydeder.³ Halkbilimi, kendine özgü metotları ve teorileriyle halkın kültürünü inceleyen bağımsız bir disiplindir.

Halkbiliminin en önemli bölümlerinden birini "çocuk folkloru" oluşturur. Çocuk folkloru, yetişkinlerin çocukla ilgili maddi ve manevi yaratmaları ile çocukların her türlü sözlü, sözsüz yaratmalarını içerir. Bu ikili cepheli yapı, çocuk folklorunun kapsamının belirlenmesi açısından önemlidir. Geleneksel kültür bütünü yakından incelendiğinde, bu yapının yarıya yakın bölümünün çocukla ilgili olduğu görülür. Hayatın "doğum, çocukluk, evlenme ve ölüm" olarak adlandırılan dört önemli geçiş döneminin ilk ikisi çocukla ilgilidir. Çocuğun doğum öncesiyle başlayan ve evliliğe kadar süren bu yaşantısı içine pek çok gelenek, görenek inanç vb. sığdırılmıştır. Bunda geçmiş yıllardaki çocuk ölüm oranlarının yüksekliğinin yanında, yetişkinlerin kültürel kaygısının etkisi büyüktür.

Kıbrıs Türk kültüründe de yetişkinlerin çocukla ilgili maddi ve manevi yaratmalarının zenginliği dikkat çekicidir. Bu yaratmaların Türkiye Türklerinin kültürel yapısıyla benzerlikleri göstermesi doğaldır ve bu konudaki paralelliklerin tartışılması kapsamlı bir inceleme gerektirir. Kıbrıs Türk kültüründe çocuğun doğum öncesi (çocuk sahibi olma, kısırlığın giderilmesi, çocuğun cinsiyetinin tayini ve tahmini, gebelik, aşerme, kolay doğum yapma vb.), doğum ve doğum sonrası (duz göyneği, çocuk hayırlama, göbek bağı, ad koyma, al basması, kırk çıkarma, diş golufası, altı aylık kınası, nazar, yürüme, konuşma, uyuma, ağlama sorunları; okula başlama, sünnet) ile ilgili pek çok uygulama, inanç, sağaltma ve tören bulunmaktadır.⁴

Tolan, belirli bir kültür ve toplum içerisinde bireyin kendisini çevreleyen fiziksel evreni bile, o toplumun kültürel simgeleri (dil ve diğer anlatım biçimleri) ve yorumları aracılığıyla tanımlayıp algıladığını; bireyin mutlak anlamda biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp bu evren içinde yaşamayı başarmasının belli bir kültürün maddi ve manevi öğelerini öğrenmesi ile

mümkün olduğunu, belirtir.⁵ Yukarıda ana başlıklarıyla verilen kültürel öğeler, çocuğun kültürel tanışma sürecinin başlarında yer alırlar ve çocuktaki ulusal kimliğin oluşmasında önemli görevler üstlenirler.

Çocuk folklorunun ikinci cephesinde çocukların kendi yaratmaları yer alır. Bu maddi ve manevi yaratmalar, bağımsız ortamlarda ve isteğe bağlı olarak ortaya çıkarlar. Çocuk oyunları ve yine çocukların düzenledikleri bazı ritüelistik (yağmur gelini, çiğdem pilavı vb.) törenler bu bölümü oluşturur.

Hollandalı tarihçi Johan HUIZİNGA, homo faber (yapımcı insan), homo sapiens (düşünen insan) kavramlarına “homo ludens (oynayan insan)”i eklemiştir. Huizinga, kültürün oyun biçiminde doğduğunu ve başlangıçtan beri oynanan bir şey olduğunu belirttikten sonra topluluğun bu oyunlarda hayatı ve dünyayı yorumlama biçimini ifade ettiğini kaydeder.⁶ Oyunun yapısında belirsizlik, gerilim, kurallara uyma, başarı ve benzerleri yer alır. Çocuk ve oyun kavramları birbirinden ayrı düşünülemez. Dünyadaki çocuk oyunları, tarihi ve coğrafi bağlamda oynanış biçimi bakımından benzerlikler gösterir. Ancak, burada benzerlikler değil, çocukların bu oyunlarını uluslara göre farklılaştıran öğelerin neler olduğu araştırılmalıdır. Bunlar çoğunlukla kültürel öğelerdir. Oyunlardaki dil, inanç, gelenek, ezgi, değer ve davranış biçimleri gibi unsurlar oyuna nitelik kazandırır. Kıbrıs Türk çocuk oyunlarının bu bakış açısından değerlendirilmesi gereklidir.

Kıbrıs Türk çocuk oyunları, tür ve miktar bakımından oldukça zengindir.⁷ Bu oyunların yaratılması sürecinde Ada'nın siyasi, tarihi ve sosyo-ekonomik yapısı, coğrafyası ile kültürel alışverişler etkili olmaktadır. Örneğin, 1955-1974 yılları arasındaki iç savaş, çocukların oyunlarını bir kenara bırakıp büyüklerin oyunlarını, daha doğrusu Rumların oyunbozanlıklarını seyrettikleri bir dönem olmuştur. Vezir Paşa (Veziro Vasilo), Hırsız-Zaptiye, Harnıp (Keçiboynuzu) Çekirdeği, Andrez, Kule (Guca, Gugo, Skaldolya) oyunlarının adları bu etkilerin örnekleri olarak kabul edilebilir.

Kıbrıs Türk çocuk oyunlarının (birkaçı dışında) adları ve oyun terimleri (yakantop, tahta tahta ben var, süt bişdi mi, salıncak, saklambaç, çelik çomak, gaydırak, gurudere-birdirbir, döndürek, beşdaş, ayakdaşı, uçrgan vb.) Türkçe'dir ve Türk kültür tarihinin izlerini taşır. Bu oyun isimlerinden “Uçrgan” üzerinde, örnek olması bakımından, durmak gereklidir: Uçrgan kelimesi, 11. asırda yazılmış *Divanü Lugat-it-Türk'te* “uçur-gan: çok uçuran” şeklinde kaydedilmiştir. Kıbrıs çocuk oyunlarından birinin adı olan “Alda (Tutmaca, Yakalamaca)”, hile manasındaki “al-” isim kökünden türemiş bir kelimedir.⁸ Nitekim oyun, rakibi yanıltma ve kovalama esasına dayanır. Yine “aşığ oyunu” da Türklerin çok eskiden beri oynadıkları bir oyundur.⁹

Kıbrıs Türk çocuk oyunlarındaki “ocak, yanmak ve tükürmek” terimleri ve uygulamaları ile bazı sayışmacalar, oyunların ritüelistik kalıntılarını oluşturur.

Bugün Anadolu'da ve Kıbrıs'ta çeşitli rahatsızlıkların, halk hekimliği kapsamında incelenen, ocaklarda yakma ve tükürme yöntemleri kullanılarak iyileştirilmeye çalışıldığı bilinmektedir. Bu inanç ve pratikler çocuk oyunlarında asıl anlamlarını ve işlevlerini yitirmiş olarak yer alır. Sayışmacalardan bazıları ile eski şaman duaları arasında kompozisyon ve üslup özellikleri bakımından paralellikler bulunmaktadır.

Kıbrıs Türk çocukları, "evcik" adlı oyunda Ada'daki Türk aile yaşantısını, sistemini bütün ayrıntılarıyla (toplumsal roller, iş bölümü, dedikodu, halk edebiyatı, halk giyim kuşamı, halk mutfığı, gelenek, görenek ve inançlar vb.) canlandırırlar. Eşyaların bilinen biçimlerini yitirdiği bu gerçeküstü dünyada çocuk, gelecekteki yaşamına hazırlanır. Çocuk, bu oyunda toplumun kendisine sunduğu kültürel kimliği tanımaya, sınamaya ve benimsemeye çalışır. Bu oyun, Kıbrıs Türk Toplumunun aile yapısıyla ilgili incelemeler için önemli bir araç olarak kabul edilebilir.

Bugün halkbilimciler, metin merkezli değil, daha çok gösterim merkezli bakış açılarından hareketle araştırmalar yapmaktadır. Halkbiliminin malzemeleri, mesaj veren (anlatan-gösteren-yapan), mesaj (anlatılan-gösterilen-yapılan) ve mesaj alıcı (dinleyen-izleyen-alan) şeklinde adlandırılan öğelerden oluşan iletişimsel bir bağlamda değerlendirilmektedir. Gösterimci teorinin (performance theory) halkbilimi sahasındaki bu hakimiyeti, yaratıcılıktaki bireysel veya gelenek katkılarının da ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır.¹⁰

Çocuk oyunlarının kuralların etkisindeki oynanış biçimlerinde değişmeler çok az olmakla birlikte; özellikle sözlü bölümlerde varyantlaşmaların zenginliği hemen dikkati çekmektedir. Buradan oyunlardaki bireysel yaratıcılığın daha çok sözel bölümlerde etkili olduğu sonucuna varılabilir. Oyunların sözel bölümlerinde oyun tekerlemeleri, kızdırmacalar, şarkılar ve diyaloglar yer alır. Kıbrıs çocuk oyunlarının sözlü bölümlerinde, günlük yaşam, hayvanlar, bitkiler, müstehcenlik, din, aile ve benzeri konularla ilgili motifler yer alır. Bazen bu motiflerin büyük bir bölümü, aynı tekerleme içinde, birbirine geçmiş halde bulunur. Oyun tekerlemelerinde çoğu kez konu bütünlüğü yoktur. Özellikle ebe seçiminde söylenen ve sayışmaca da denilen oyun tekerlemelerinin bir kısmı, dil oyunları niteliğinde, anlamsız sözcük veya hecelerden oluşmuştur. Oyunların sözel bölümlerinde kültürel değişmelerin izlerini de görmek mümkündür. Nitekim bu sözlü yaratmaların bazılarında dönemin ünlü film ve ses sanatçıları, sevilen çizgi filmleri, televizyon dizileri ve önemli tarihi olaylarla ilintili unsurlar hemen farkedilmektedir.

Son yıllarda, yetişkinlerin sosyal, ekonomik, psikolojik, tenolojik ve özellikle kültürel gelişme ve değişmelerin etkisiyle gelenek taşıyıcılığına soyunmadıkları gözlemlenmektedir. Bu durum yetişkinlerin çocuklarla ilgili

yaratmalarında da geçerlidir. Günümüzde yetişkinler, geleneğin yaptırım gücünün de azalmasıyla geleneksel taşıyıcılık kimliklerini çocuklara devretme eğilimindedirler. Yağmur yağdırmak, hayvansal ve bitkisel bolluğu sağlanmakla ilgili ritüellerin dahi çocuklar tarafından gerçekleştirilmesi dikkate değer bir gelişmedir. Çocuklar, oyunlarında da görüldüğü gibi, hem koruyucu, hem de yenilikçi ve yaratıcı varlıklardır. Çocuk oyunlarının kuralları yıllardan beri değişmeden günümüze kadar gelebilmiştir. Aşık oyunu, moza moza, üç taş, çatal matal kaç, evcilik gibi oyunların hemen hemen aynı kurallarla milattan önce de oynandığı arkeolojik kazılarla kanıtlanmıştır.¹¹ Çocukların yaratıcılıklarına da çocuk oyunlarındaki yüzlerce varyant delil olarak gösterilebilir. Yenilikçiliklerini de bilgisayar oyunlarında ve yeni oyun türlerinin yaratılmasında görmek mümkündür.

Sonuç olarak, Kıbrıs Türk kimliği ve kültürü konusunda çalışan araştırmacıların çocuk folklorunu da göz önünde tutmaları gerekmektedir. Çocuk folkloru, toplumların geçmişleri ve gelecekleriyle ilgili ip uçları içermektedir.

KAYNAKÇA:

1. ONUR, Bekir. *Toplumsal Tarihte Çocuk*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s.2-7.
2. MUTLU, Erol. *İletişim Sözlüğü*, Ankara, Ark Yayınevi, 1994, s.143.
3. BAUMAN, Richard. *Folklore, Cultural Performances and Popular Entertainments*, New York, Oxford University Press, 1992, s. 42.
4. MEAR, Hüseyin. *Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili Adet ve İnanışlar*, KKTC. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s.22.
5. TOLAN, Barlas. *Toplum Bilimlerine Giriş*, Ankara, Savaş Yayınları, 1983, s.347.
6. HUIZİNGA, Johan. *Homo Ludens, Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay) İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995 (Kitabın orjinal baskısı: 1938), s.67.
7. Bu incelemede Kıbrıs çocuk oyunları ile ilgili olarak aşağıdaki iki kitaptan yararlanılmıştır: İSLAMOĞLU, Mahmut; *Kıbrıs Çocuk Oyunları*, Lefkoşa, Yarın Matbaası, 1979 (1980), s.7-43; YORGANCIOĞLU, Oğuz M.; *Kıbrıs Türk Folkloru*, Mağusa, Cambulat Basımevi, 1980, s.11-33.
8. ATALAY, Besim (Çeviren). *Divanü Lugat-it-Türk Dizini "Endeks" IV*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986, s.17,682-683.

9. TURAN, Ahmet. *Türk Kültürü Araştırmaları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu I*, Ankara, Öztekin Matbaacılık, 1991, s.1-6.
10. BAUMAN. a.g.e., s.29-49.
11. BARAN, Musa. *Çocuk Oyunları*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1993, s.175-204.

THE TURKISH CHILDREN FOLKLORE OF CYPRUS

ABSTRACT

The subject of this paper is the Turkish children folklore in Cyprus. At first, it was defined the concepts of culture and especially children's culture and dwelled upon the important of children's culture for the social sciences (Sociology, Anthropology, History, Folklorists etc.) at the beginning of the paper. It was given some information about the content of children folklore considered a main sub-branch of Folklorists. When analyzing this case with the examples of Turkish Culture in Cyprus, children folklore separated two parts as the adults' creations for the children and the children's creations. That the playing techniques of the world children are almost the same is common knowledge. Essentially, it should be discuss what the different elements in children's games are. These elements are cultural elements. In this respect, it was tried to determine the cultural elements of Turkish children's games in Cyprus at this paper. This datum's are very important for the study of Turkish Cypriot Culture and Turkish Cypriot Identity.

KIBRIS VE TÜRKİYE ARASINDA HALK İNANÇLARINDA SÜREKLİLİK BAĞLAMINDA MEMORATLAR

Özkul ÇOBANOĞLU*

ÖZET

Memoratlar, “şahsi olağanüstü tecrübe hikâyeleri”dir. “Hurafe” veya “batıl inanç” olarak bilinen halk inançlarının özel bir türüdür.

Türk kültüründe memoratlar konusunda yapılmış bağımsız çalışmalar yoktur. Aynı durum Kıbrıs Türk kültürü için de geçerlidir. Zaman geçirilmeden memoratlar derlenip atlaslarının çıkarılması ve motif-indeksleri hazırlanmalıdır.

Bu çalışmanın konusu Kıbrıs Türkleri ile Türkiye Türkleri arasında örgün eğitim kurumlarıyla öğretilip yayılan, resmi veya bir diğer ifadeyle ortodoks din kültürünün dışında yer alan ve bazı hallerde onunla çelişen, hatta çatışan ve bundan dolayı da resmi din kurumlarınca “hurafe” veya “batıl inanç” olarak adlandırılıp ortadan kaldırılmaya çalışılan halk inançlarının özel bir türü olan memoratlardır.¹ Çalışmamızda öncelikle memoratın tanımı yapılacak ve onun sözlü kültür ortamında benzeştiği diğer türlerle farklılıklarına işaret edilmek suretiyle, türün temel özellikleri vurgulanıp, Kıbrıs Türkleri arasından derlenen momoratların Türkiye Türkleri arasından derlenen varyantlarının aralarındaki kültürel sürekliliği ortaya koymaya yönelik olarak mukayese edilmek suretiyle tema, form, yayılma (distribution) ve işlev bakımından tahlil edilecektir.

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Ankara.

Memoratin günümüzde kabul gören tanımlarından biri, “memorat kişinin kendisi veya ondan duydukları şekliyle üçüncü kişilerce anlatılan olağanüstü güçlerle olan şahsi tecrübe hikâyeleridir” şeklindedir. Dağ, tepe gibi büyük hacimli varlıklardan gemi, sandalye, bardağa ve bu gibi eşyaların yer değiştirmesine; cin, peri gibi eski çağlardan beri inanılan varlıklardan günümüz UFO'larına varıncaya dek son derece geniş bir kapsama sahip olan “olağanüstü” unsurlarla meydana gelen, ferde ve yere bağlı olan her türlü iletişim hikâyesi memorat demektir. Memoratlar genellikle karanlık ve ferdin sıkıntılı, stresli olduğu zamanlarda ve uyku ile uyanıklık arasında görülmektedir.² Memoratlarda söz konusu edilen varlıkların gerçekliği tartışması ise biz halkbilimcilerin değil fizikçilerin ve teologların çalışma sahasına girmektedir. Ancak tartışmasız olarak yeryüzündeki “en ilkel” kabul edileninden “en çağdaş ve modern” kabul edilenine kadar bütün kültürlerde yer alan ve her geçen gün yenileri üretilen memoratların sosyo-kültürel olgu oluşları, halkbiliminin yanısıra diğer sosyal ve beşeri bilimlerin dikkatini çekmekte, memoratlar konusunda yoğun ve geniş araştırmalar yapılmaktadır.

Şahsi olağanüstü tecrübe anlatıları olan memoratlar son derece geniş bir alanı kapsayan halk inancı veya inanışları içinde mit, efsane ve menkıbe türlerinin yanısıra yer almaktadır. Mit, efsane ve menkıbe gibi sözlü kültür ortamında teşekkül eden üç türle de motif bazında yakınlıklara sahip olan memoratlar, muhtemelen bu nedenle bugüne kadar Türk kültür tarihi araştırmalarında ihmal edilmiş bir türdür. Nitekim, Türk kültüründe memoratlar konusunda yapılmış müstakil çalışmaların olmayışı ve memoratların çoğu zaman efsanelerle tür farklılıkları göz önüne alınmaksızın bir arada verilişi de^{3,4} bu ihmalin bir neticesi olarak düşünülebilir.

Bilindiği gibi, mitler, tarih öncesi zamanlarda meydana getirilmiş olmaları ve kahramanlarının tanrılar, tanrıçalar, yaratıcı ve tanrıçalardan oluşup⁵ kâinatın başlaması ve benzer konuları ele alan bir edebî türdür. Tarihî devirlerde teşekkül eden efsaneler ise konularının gerçek olduğuna inanılması ve kahramanları bakımından farklılık gösteren sözlü gelenekte oluşmuş bir başka anlatım türüdür. Menkıbeler de efsanelerin bir alt türünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda memoratlar bir yönleriyle “şahsi”liklerini kaybetmek suretiyle mit, efsane ve menkıbe gibi türlerin oluşmasını sağlayan kaynak durumundayken; diğer yönden bir toplumda yerleşmiş bulunan inançları yansıtan mit, efsane ve menkıbelerde yer alan geleneksel kahramanlar, fikirler ve inançlar, yeni memoratların oluşmasına kaynaklık etmektedir. Kısaca memoratlarla mit, efsane ve menkıbe gibi türler arasındaki iletişim ve etkileşim tek yönlü değil çift yönlü ve karşılıklıdır.

Memoratlar gerek temaları ve gerekse taşıdıkları ritüelistik hareketler dolayısıyla halk kültürünün en önemli kaynaklarından birisi olan halk

inançları hakkında birinci elden kaynak olma özelliğine sahiptirler.² Memoratlar mitlerin, efsanelerin ve menkıbelerin ileri sürdükleri olay ve fikirlerin güncelleştirilerek yayılmasını sağlarlar. Bu süreçte işlevleri iki yönlüdür. Birincisi memoratta yer alan inancın güncelleştirilmesine dayalı olarak yaygınlaşmasıdır. Diğeri ise söz konusu inanca inanmayanlarca memoratın başından geçtiğinin iddia eden kişinin toplum tarafından alay ve eleştiri konusu olan yönlerinin de eklenilerek yalanlanılmaya çalışılması amacıyla yönelik olarak anlatılırlar. Her iki durumda da eğlendirmekten ziyade geleneksel inanç ve değerlerin aktarılması dolayısıyla eğitim söz konusudur.

Memoratlar, çoğunlukla gecenin ilerlemiş saatlerinde, bilhassa elektrik kesilmesi ve benzeri nedenlerle oluşan karanlık veya alacakaranlık ortamlarda, yoğun olarak anlatılırlar. Memorat anlatımlarının gerçekleştiği memorattan sonra o ortamda bulunan kişilerce bilinen memoratların birbirinin ardısına anlatılması, icra töresinin karakteristiğini oluşturur. Erkekler arasında da anlatılmakla beraber, memoratların daha ziyade kadın ve çocukların oluşturduğu topluluklar arasında anlatılması yaygındır.

Memoratların da tıpkı efsaneler gibi⁶ sadece tematik olarak kararlılık gösteren bir yapıya sahip oldukları form açısından anlatıldıkları veya aktarıldıkları sosyo-kültürel bağlama bağlı olarak değiştikleri bilinmektedir. Gerek bizim verdiğimiz^{7,8} ve gerekse başka araştırmacılarca^{3,4} verilen memorat metinlerinin, kaynak kişilere derlemecilerce yöneltilen soruların neticesi oldukları göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle memoratların anlatıldıkları doğal ortamlarda da her zaman aynı metnin aktarıldığını düşünmek ve bunlardan hareketle yapısal bir çözümlenmeye girişmek düşünülemez. Bununla birlikte kuşaktan kuşağa aktarılarak devam eden diğer folklor mahsulü gibi etrafında oluşturdukları inanç yahut çekirdek fikri dışı vuran olay ve olay örgüsünde kullanılan motiflerin kararlı oluşu; memoratları bir kültür içinde anlatımı kabul edilmiş olağanüstü varlıklarla ilgili halk inançlarını anlamak açısından da son derece önemli bir kaynak kılmaktadır.²

Ancak daha önce de işaret ettiğimiz gibi Türk kültür tarihi araştırmalarında halkbilimcilerin bir tür olarak memoratla yeterince ilgilenmemesi nedeniyle, bir motif indeks hazırlamaya temel teşkil edecek miktarda dahi malzeme derlenmiş değildir.

Bu nedenle biz bu çalışmamızda 1992 yılından beri çeşitli ödev ve etütlerle öğrencilerimize derletmekte olduğumuz memoratlardan birkaçını vermekle iktifa edeceğiz.

Öncelikle "Cinlerin geceyarısı düğünü" olarak adlandırabileceğimiz ve Gönül Gökdemir tarafından Kıbrıs'ın Akova köyünden derlenen⁸ aşağıdaki memoratı ele alacak olursak; gece yarısı davul ve zurna sesiyle

uyan bir çobanın önce bunu insanların bir düğünü zannetmesi fakat daha sonra olup bitenin farkına vararak, cin ve şeytanların şerrinden koruduğuna inanılan ve Kıbrıslı bir başka kaynak kişi tarafından "goyunlar hamaylıdır (melek) içine fena bir şey giremez"⁹ şeklinde ifade edilen, koyunların arasına girmek ve dualar okumak suretiyle kendini koruduğunu görüyoruz:

*"Bizim köyde eskiden goyunlar vardı. Babam goyunları beglerdi ama gece beglerdi. Bizim şeyde bahçamız vardı. Orada hasıl falan ekerdi babam geceleri orda goyunları beglerdi. Geceyanısı uyuya galmış, goyunları yatırdıktan sonra uyuya galmış. Seslerle uyanmış geceyanısı dağın kenarından davullar zurnalar köye doğru gelir. Aman' demiş düğün falan vardır' sonunda uyanmış, bakmış bu düğün hakiki düğün değildir. Cinler... şeyler düğündür. Davul zurna yanaşdıktan sonra üstüne gelir. Üstüne gelmiş ve bunu görünce babam korkdu ve goyunların içine girdi. Başladı doğa (dua) okusun ve böylece onlar hiç bir şey yapmadan yanından gelip geçdiler."*⁷

Bu memoratın Kıbrıs'ın bir başka yöresinde ve zamanda meydana geldiğinin dolayısıyla "Gece yansı davul-zurna ile düğün yapan cinler" inancının Kıbrıs Türk halk kültürü içinde kalıplaşmış veya geleneksel bir memorat tipini yansıttığını ortaya koyan varyantı ise şu şekildedir:

*"Babam Garanozlar'ın (Derin Lakşa) olduğu bölgede babam davar beglermiş. Uzagdan davul zurna sesi, düğün alayı sesi gelirmiş. Koşa koşa gelmiş eve demiş. Goşşi'de düğün vardır.', Yok ne düğünü' demiş annem. O, oonar düğün yaparlardı, geçtiler yanımdan demiş."*⁹

Gece yansı cinlerin davullu-zurnalı düğün yapmasına Türkiye Türklerinin halk kültüründen örnek olarak da, Kayseri'nin Akin köyünden derlenmiş olan şu memoratı verebiliriz:

"Birinde arkadaşımınla koyunları otağa bıraktık geliyoruz. Yolda davul sesleri duymaya başladık. Allah Allah dedik. Köyde düğün mü var? Eve geldik. Karnımızı doyurup döneceğiz. Ablama sordum. Yok' dedi. Neyse düğün müğün yokmuş diyerek gidiyoruz. Aynı yerde gene duydun davul sesini. Atı sesin geldiği yöne çevirdim. Ark vardı ilerde. Su göle boşalıyor. İşte o arkın içinden küçücük adamlar oynaya oynaya, güle güle geçiyorlar. Arkada önde davul

*yürüyorlar, Kuşburnu'nun kök tarafında bir yerde kaybolup gidiyorlar. Hepsi geçti gitti. Ben de onlar yitince arkadaşımınla beraber geri döndüm."*¹⁰

Yukarıdaki memoratın derlendiği köyden aynı temayı işleyen başka memorat da şu şekildedir:

"Geceyleyin pat diye uyandım. Gün ağardı ağaracak. Benim oğlan Mehmet de 10-11 yaşlarında. Kalk oğul dedim, sabahleyin bize su vermezler, şu tarlayı suvarak. Kalktı yavrum. Aşağıda Ağçalı'nın altında bir tarlayı suvaracağız. Çıktık hemen, tarlaya suyu çevirip başladık. Oturduk suyun başına, Yabancı'dan bir davul sesi geliyor. Mehmet dedim Yabancı'da düğün var zahir oğlum. Bak hele seher düğünün vuruyor, dedim. He ana dedi.

*Davul sesi çıka çıka Yazırarkı'na çıktı. Ordan Çayırarkın'a. Zahir dedim, düğün bitti. Başka köye döne döne gidiyorlar. Baktık ki ses gittikçe yaklaşıyor. Bir baktım uzakta bir davul bize doğru geliyor. Davulcu yok. Davul geldi geldi önümüzde çalıyor. Sonra suyun içine girdi. Vurdukça göbek atıyor su ya nasıl..... Beni tuttu bir gülme. Davul açılıp duruyor suyun içinde, ben gülüyom. Mehmet Ana besmele çek! diyor ya. Sonra davul bir defa daha vurdu ya nasıl.....Su bir harmanlandı göreceksin....Ondan sonra kaybolup gitti. Mehmet'le eve döndük gün ağarsın diye bekliyoruz. Ağarmaz. Kaç saat geçti bilmiyorum sabah ezanlarını duyduk."*¹¹

Yukarıda örnek olarak verdiğimiz dört memoratın da aynı tema üzerine çoğu birbirinin aynı olan motiflerle ve son derece benzer olay örgüleriyle kurulduğunu görüyoruz. Bu memoratın Kıbrıs ve Türkiye Türkleri arasından yüzlerce ve hatta binlerce varyantını toplayıp örnekleme mümkün. Ancak Norveç, İsveç, Finlandiya ve Danimarka'dan derlenmiş yüzbinlerce ifade edilen arşivlenmiş folklor mahsulüne dayalı olarak meydana getirilen İskandinav memoratlarıyla ilgili tip kataloğunda² yukarıdaki memoratın bir tane bile benzerinin olmayışı son derece dikkat çekicidir.

Öte yandan rahatlıkla kültürler arası denklikleri kurulabilecek olan "şehitlik" kavramına dayalı olarak meydana gelen "kutsal mezar" ve onun etrafında örgülenen memoratlara örnek olarak da Kıbrıs ve Türkiye'den derlenen şu memorat örnekleri verilebilir. İşte Kıbrıs'tan örnek:

"Bizim köyde babamın yaptığı evde şehida varmış. Babam bilmeyerek o yeri satın aldı ve ev yaptı. Gece yatarmış tam kapının içine koymuş karyolayı yatarmış. Bunun da o zamanlar para sıkıntısı

varmış. Parayı nereden bulacak. Öksüzmüş, babam öksüzmüş ve annesi öldüğünde babası evlenmiş, evlenince babası annesi babamı istemedi. O da karar verdi. Vuda'ya dayısının yanına yerleşmeye. Geldi dayısının yanına yer aldı ev yapmak için. Paraya ihtiyacı vardı. Uykusunun içinde bir kadın, siyah çarşafli şişman bir kadın gelmiş ayağını gıdıklamış, Niyazi! Niyazi! Uyan, uyan! demiş. Haat demiş babam Merak etme demiş parayı yarın sabahtan bulacan. Babam uyanmış bakmış hiç kimse yok. Sabahdan kalktığında o parayı buldu ve evin inşaatına devam etti.

Bizim usda, evleri yapan usda Rum'muş. Tam öğlen o urum babama demiş. Niyazi! Niyazi! demiş Münüre Abla bize geldi. Bize bürülce getirdi. Yaniya öğle yemeği. Babam olup biteni anladı anlamış, ama gitmiş bakmış ne nenem var ne de başkası. Ama Rum'a bunu söylemedi çünkü gorkup evleri (çalışmayı) bırakacak diye. O zaman usda bulmak zorudu. Tam öğlen vakti olunca, rahmetlik nenem gelmiş. Babam ona Münüre Abla' demiş, Rum sana daha önce geldin diye bir şey söylerse bir şey söyleme mesele böyle böyle demiş. Yoksa korkar kaçır kalır evler yaribuçuk' demiş. Nenem söylememiş.

Yavaş yavaş evler bitmiş. O orda evlenmiş. Bizim misafir odası dediğimiz yerde saat 12'de öğlen ve geceyanısı muhakkak kapı açılırdı. Gece korkardık. Saat 12'de korkardık. Senelerce böyle gitti.⁷

Bu örnek de Türkiye'den:

"Manisa'daydık. Eşim polis. Mesleği dolayısıyla eve geç gelir ve yorgun olurdu. Ev iki katlı ve ahşaptı. Yorgunluktan yatan eşim, çatıdan gelen seslerden şikâyetçi olurdu. Onları kedilerin yaptığını düşünür, söylenirdi. Birgün ev sahibi ile konuştum. Ev sahibi böyle olaylara alışkın olduğu için korkmamamızı söyledi ve evin her yerini temiz tutmamızı öğütledi. Çünkü o ev şehit mezarı üzerine yapılmışmış ve evde dede varmış. Bizden önceki kiracılar hep korkup kaçmışlar. Çünkü evi temiz tutmamışlar. Bizse senelerce oturduğumuz evde fazla rahatsız edilmedik. Sadece geceleri çatıdan ayak sesleri ve su sesi gelirdi. Daha sonraları alıştık. Biz de ev sahibi gibi çatıya ibrikle su koymağa başladık. Bu suyla dedeler abdest alırlamış, geceleri namaz kırlarmış. Ev sahibi onları görmüş de. Ben bu evde oturduğumuz yıllarca hiç bitmeyen bereketin nedenini bu olaya bağlarım.¹²

Ancak yukarıda da işaret edildiği gibi “şehitlik” ve “kutsal mezar” kavramlarına dayalı olarak ortaya çıkan Kıbrıs ve Türkiye Türkleri’nce tamamen aynı telâkkilerle “şehit”, “şehida”, “dede” ve “yatır” gibi adlarla adlandırılan olağanüstü güçlerle aynı mekânı, evi kısaca hayatı paylaşmak esasına dayalı memoratlar ve bunların Lefkoşa veya herhangi bir Anadolu şehrinden çok kolaylıkla derlenebilecek olan binlerce varyantı her iki Türk toplumu arasındaki özel olarak halk inançlarında, genel olarak halk kültüründeki sürekliliği rahatlıkla ortaya koymaya yetecek güçtedir.

Ancak daha kesin konuşmak için halkbiliminin diğer türlerinde olduğu gibi memoratların da her iki toplumun halkbilimcileri tarafından süratle derlenip atlaslarının çıkarılması ve motif-indekslerinin hazırlanmasının zamanı gelmiş değil, geçmektedir. Zararın neresinden dönülürse kârdır deyip, bir an önce hazırlanması gerektiği düşüncesindeyim.

NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. Memorat terimi, türü ilk olarak efsanelerden (legend) ayırt eden İsveçli halkbilimci Carl Wilhelm von Sydow (1948) tarafından teklif edilmiş ve bu terim, günümüzde uluslararası folkloristik çalışmalarda yaygın kabul görür hale gelmiştir. Türkçeye “şahsi olağanüstü tecrübe hikâyeleri” olarak aktarılabilir olan bu terimi tam karşılığı olabilecek bir terim üretilinceye kadar kullanmakta bir beis görmüyoruz.
2. KVİDELAND, Reimund ve HENNING K. Schmsdorf. *Scandinavian Folk Belief and Legend*, Oslo, Norwegian University Press, 1991.
3. GÖZAYDIN, Nevzat. *Ölü ve Ölümle İlgili Anlatılar Kataloğu Üzerine, Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı 1984, 1984, s.97-118.
4. GÖZAYDIN, Nevzat. *Ölü ve Ölümle İlgili Anlatılar Kataloğu Üzerine, Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı 1985/2, 1985, s.49-82.
5. SEYİDOĞLU, Bilge; *Erzurum Efsaneleri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1985; Seyidoğlu, Bilge; *Efsane, Türk Dünyası El Kitabı: Edebiyat*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, s.315-320.
6. DÈGH, Linda; *Folklore and Folklife, Folk Narrative*, Chicago, The University of Chicago Press., 1972, s.53-83; DÈGH, Linda ve VAZSONYI, Andrew; *Folklore Genres, Legends and Belief*, Austin, University of Texas Press., s.94-123.
7. GÖKDEMİR, Nazenin. Doğum yeri ve yılı: Vuda Köyü 1958; eğitim durumu: İlkokul; işi: işçi olan kaynak kişi ile Gönül Gökdemir tarafından 2.15.1994 tarihinde Kıbrıs’ın Akova Köyünde yapılan görüşme notları.

8. GÖKDEMİR, Gönül. *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Küçükbaş Hayvancılık Kültürü*, (Basılmamış Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü), 1996.
9. GÜVENSOY, Nefise. Doğum yeri ve yılı: 1931, eğitim durumu: ilkokul; işi: ev hanımı olan kaynak kişi ile Gönül Gökdemir tarafından 2.14.1994 tarihinde Kıbrıs'ın Akova Köyü'nde yapılan görüşmede tutulan derleme notları.
10. ÖKÇE, Mustafa. Doğum yeri ve yılı: Kayseri'nin Akin Köyü 1944, eğitim durumu: ilkokul, işi emekli işçi olan kaynak kişi ile Nesrin Ökçe'nin 2.18.1994 tarihinde Kayseri'de yapılan görüşmede tutulan derleme notları.
11. YAVUZ, Pembe. Doğum yeri ve yılı: Kayseri'nin Akin Köyü 1922, eğitim durumu: ümmi, işi ev hanımı olan kaynak kişi ile Nesrin Ökçe'nin 2.13.1994 tarihinde Kayseri'de yapılan görüşme notları.
12. SÖNMEZ, Ayşe (Müstear). Doğum yeri ve yılı: Çubuk 1946; eğitim durumu: ilkokul; işi: ev hanımı olan kaynak kişi ile Halime Taşçı'nın 2.21.1993 tarihinde Çubuk'ta yapılan görüşmede tutulan derleme notları.

THE MEMORATS BETWEEN CYPRUS AND TURKEY IN CONTINUITY CONNECTION

ABSTRACT

Memorats are extraordinary personal stories. It is a special kind of public faiths known as superstitions or legends.

In the Turkish culture there are not independent studies about the memorats. It is the same for Turkish Cypriot Culture. Without losing more time, the memorats should be collected and their atlas and motif-index should be done.

CONDITION OF SUBSCRIPTION

Journal for Cypriot Studies is published in one volume for four issues per year. For subscription please apply to the address mentioned on page 277 (1) or telephone No: (392) 366 - 5588 / Ex.1327 or mail this form with personal details.

PLEASE PRINT DETAILS:

Name _____ Mr/Mrs/Miss/Ms

Address _____

Telephone _____ Date _____

I enclose a cheque for * _____ made out to Eastern Mediterranean University.

* For North Cyprus and Turkey 600.000TL. + post and packaging.

For European Countries 20 USA \$.

For Other Countries 30 USA \$.

■
S
U
B
S
C
R
I
P
T
I
O
N

ABONELİK KOŞULLARI

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi yılda dört kez yayınlanır. Abone işlemleri için yukarıdaki 1 inci maddede belirtilen adrese yazılı olarak ya da (392) 366 - 5588 / hat: 1327 no.lu telefon aracılığı ile başvurarak abonelik koşullarını öğrenebilir ya da aşağıdaki formu gönderebilirsiniz.

Adı, Soyadı _____ Bay/Bayan

Adres _____

Telefon _____ Tarih _____

Ekte Doğu Akdeniz Üniversitesi adına düzenlenmiş _____ *lik havale belgesini gönderiyorum.

* Türkiye ve KKTC için yılda 600.000TL. + posta ücreti.

Avrupa ülkeleri için yılda 20 USA \$.

Diğer ülkeler için yılda 30 USA \$.

■
A
B
O
N
E
L
İ
K

Stamp

İsmail BOZKURT
Centre for Cypriot Studies
Eastern Meditteranean University
Gazimağusa
Mersin 10 - TURKEY

Pul

İsmail BOZKURT
Kıbrıs Araştırmaları Merkezi
Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazimağusa
Mersin 10 - TURKEY

1571'DE KIBRIS'IN FETHİNİN SONUÇLARI

Yrd. Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ

ÖZET

Osmanlı Devleti açısından fethin sonuçlarını kısaca şu şekilde belirtebiliriz:

- 1- Doğu Akdeniz'in stratejik bir merkezi alınarak, Anadolu-Mısır deniz ticaret yolunun güvenliği sağlanmıştır.
- 2- Kıbrıs Anadolu'nun tabii bir parçasıdır. Bütün, parçası ile birleşmedikçe Anadolu'nun güney sahillerinin korunması çok zordur. Venedikliler zaman zaman Osmanlıların düşmanları ile işbirliği yaparak Anadolu kıyılarına saldırmışlardır. 1571'den sonra bu zaaf ortadan kalkmıştır.
- 3- Osmanlı Devleti, dinî hoşgörüsünü Kıbrıs'ı fethettikten sonra da göstermiştir. Ortodoks Kilisesi Başpiskoposluğu Katolik tahakkümünden kurtarıldı ve İstanbul'daki Patrikhane'ye bağlandı. Başpiskoposluk binası ile müstemlatı da kiliseye vakfedilerek Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi, Bizans devrinde bile sahip olmadığı özgürlüğe kavuştu.
- 4- Fetihten sonra 21 Eylül 1571 tarihli padişah fermanıyla, İç Anadolu'nun belli yerleşim merkezlerinden adaya mecburi iskân yapılması kararlaştırıldı. Bilhassa Karaman eyaletinden on binlerce Türk adaya yerleştirilerek Kıbrıs'ın Türkleştirilmesi milli bir politika olarak benimsendi. Türk iskânında yerli Rumlarla herhangi bir çatışma olmamasına özen gösterilerek özellikle boş topraklara ve şehirlere yerleşim gerçekleştirildi. Adada iskânı kolaylaştırmak için Kıbrıs'a yerleşen Türklerin üç sene vergiden muaf oldukları ilân edildi.

Anadolunun 64 km. güneyinde, Suriye'nin 96 km. batısında bulunan Kıbrıs, Osmanlı Devleti tarafından alınmadan önce 1489-1571 tarihleri arasında Venediklilerin elinde kalmıştır. Osmanlı Devleti Suriye ve Mısır'ı alıp Kuzey Afrika'nın en mamur kısmına sahip olduktan sonra yol üzerinde bulunan ve korsan gemilerine yataklık eden Girit adası ile Suriye ve Anadolu sahillerine pek yakın bulunan, gelen geçen gemilere rahat vermeyen Kıbrıs adasının elde edilmesini zaruri görmüştür.¹

* Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Kayseri

Venedikliler'in Kıbrıs'ı, kan dökülmeden terketme isteğini kabul etmemeleri üzerine sefer açıldı. Vezir Lala Mustafa Paşa Serdarlığa, Piyale Paşa da donanma kumandanlığına tayin edilerek Mayıs 1570'de yaklaşık 200 kadar harp gemisi, 50.000 piyade, 6.000 yeniçeri, süvari ve istihkamcı kuvvetlerden oluşan Osmanlı ordusu İstanbul'dan hareket etti.² Boğazdan çıkıldıktan sonra donanmaya yüz kadar levend gemileri de iltihak etti. Karadan sevk edilen Anadolu tumarlı sipahileri, tahsis edilen gemilerle Fenike limanından Temmuz 1570'de Ada'ya geçirildiler. Bunlar doğrudan Lefkoşa üzerine gönderildiler. Serdar Lala Mustafa Paşa emrindeki Türk ordusu elli bir günlük kuşatmadan sonra 9 Eylül 1570 tarihinde Lefkoşa'yı aldı. Bu sırada Venedik donanması, kendilerine yardım gelen İspanya, Ceneviz, Savoie ile birlikte 200 gemilik bir kuvvetle Meis adası önüne gelmişti. Fakat Lefkoşa'nın Türkler tarafından alındığı haberi üzerine geri döndü.

Bundan sonra Ada'nın en önemli ve müstahkem şehri olan Mağusa, Ekim 1570'de muhasara edildi. Denizden de iyice sıkıştırılması üzerine kale kumandanı Bragadino 4 Ağustos 1571'de beş maddelik bir antlaşma ile uzun kuşatmanın sonunda kaleyi teslim etti.

1571'de Kıbrıs fethedildikten sonra derhal sayım yapıp sancakbeyliğine Muzaffer Paşa tayin olundu. Adaya yeterince asker ve cephaneye konularak bir eyalet kuruldu ve bu eyalete Tarsus, Alaiye ve İçel sancakları bağlandı.³

Bu fethin Osmanlı Devleti açısından sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlılar'ın Uzak Doğu'ya, Orta Afrika'ya, Kuzey Rusya'ya ve Orta Avrupa'ya kadar sınırlarını genişlettikleri bir sırada Girit ve Kıbrıs gibi Akdeniz'in iki önemli adasına sahip olmamaları önemli bir eksiklik idi. Bilhassa Doğu Akdeniz'in güvenliğini teminat altına alabilmek için Kıbrıs'ın mutlaka Türk idaresi altında bulunması gerekiyordu. İşte 1571'de Kıbrıs alınarak bu eksiklik giderilmiş, Anadolu-Mısır deniz yolunun güvenliği sağlanmıştır.

Kıbrıs Anadolu'nun tabii bir parçasıdır. Bu bakımdan yüzyıllar önce Türk vatanı haline gelmiş olan Anadolu'nun bütünlüğü ancak 1571'de Kıbrıs alındıktan sonra sağlanabilmiştir. Çünkü Selçuklular'dan itibaren Haçlı Seferleri sırasında Osmanlılar'ın siyasi bunalım geçirdiği dönemlerde Kıbrıs ve burada bulunan düşman kuvvetler, Anadolu'ya yakınlığı dolayısı ile daima tehdit unsuru olabilmişlerdir. Bütün, parçası ile birleşmedikçe Anadolu'nun güney sahillerinin korunması zorlaşmıştır. Kıbrıs, Anadolu için stratejik öneme sahiptir. Bu önemi, dörtbuçuk asır sonra Atatürk şu sözlerle belirtmiştir: "Efendiler Kıbrıs'a dikkat ediniz. Kıbrıs düşman elinde olduğu sürece, ikmalinizi yapıp Anavatanı savunamazsınız."⁴

Osmanlı Devleti iki yıl önce Astrahan Seferi ile Karadeniz'den Hazar'a uzanmayı denemiş fakat bu önemli stratejik başarıyı sağlayamamış, ancak Akdeniz'de 1571'de Kıbrıs'ı alarak Anadolu'nun tabii bir parçasını tamamlamıştır.

Osmanlı Devleti dini müsamahasını ve Katolik dünyaya karşı Ortodoksları koruma politikasını Kıbrıs'ı fethettikten sonra da göstermiştir. Ortodoks Kilisesi Başpiskoposluğu Katolik tahakkümünden kurtarıldı, İstanbul'daki Patrikhane'ye bağlandı. Başpiskoposluk binası ile müştemilatı da kiliseye vakfedilerek Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi, Bizans devrinde bile sahip olmadığı özgürlüğüne kavuştu.⁵

Ada'nın fethinden sonra 21 Eylül 1571 tarihli Padişah II. Selim'in fermanıyla, İç Anadolu'nun belli şehir ve köylerinden adaya mecburi iskân yapılması kararlaştırıldı. Bu emirle Kıbrıs'ın Türkleştirilmesine önem verildiği gösterildi. Billhasa Karaman eyaletinden on binlerce Türk, adaya yerleşti.

Türkler, yerli Rumlar'dan toprak almadılar, boş topraklara ve şehirlere yerleştiler. Kıbrıs'a yerleşen Türklerin üç sene vergiden muaf oldukları bildirildi. Ayrıca 1571'den sonra devlete ihanet eden erkek ve kadın yerli Hristiyanlardan üçyüzü Antalya'ya iskân edildi.⁶

Fetihden sonra gerek iskân için gösterilen gayretler, gerek adanın huzurunu sağlamak maksadıyla isyanlara müsamaha gösterilmemesi Kıbrıs'a verilen önemi göstermiştir. Osmanlı Devleti Kıbrıs'a kalıcı olarak geldiğini uyguladığı politikalarla da isbatlamıştır.

Osmanlı devleti, fethi için göze aldığı tehlikelerin yanında Kıbrıs'ın muhafaza ve müdafaası içinde hiçbir fedakârlıktan sakınmamıştır. Çünkü Kıbrıs Anadolu için hiçbir zaman gözardı edilemeyecek stratejik ehemmiyete sahiptir.

NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. *Osmanlı Tarihi III*, Ankara, 1973, s.10.
2. DARKOT, Besim. *Kıbrıs VI*, s.675.
3. UZUNÇARŞILI, a.g.e., s.14-15.
4. ALASYA, H. Fikret. *Türk Dünyasındaki Gelişmeler Işığında Tarihi Perspektiften Kıbrıs, Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, Gazi Mağusa, 28 Ekim-2 Kasım 1991, s.65.
5. ALASYA, H. Fikret. *Türk Dünyası El Kitabı I*, Ankara, 1992, s.529-530.
6. UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. *Osmanlı Tarihi III*, Ankara, 1973, s.15.

THE RESULTS OF CONQUEST OF CYPRUS AT 1571

ABSTRACT

The results of conquest of Cyprus by the Ottoman Empire were:

1. Because Cyprus is on a strategically important position, the security of Anatolia-Egypt trade route was secured.
2. Cyprus is a natural part of Anatolia. Until the mainland doesn't become united with the fragment, it is very difficult to defend the southern coast of Anatolia. Venetian attacked these coasts until 1571. After 1571, these attacks ended.
3. The Ottoman Empire continued to tolerate all religions after the conquest. The Orthodox Church was saved from the Catholic domination and annexed to the patriarchal church in Istanbul. The Greek Cypriot church won more freedom than they got from the Byzantine Empire.
4. After the conquest, with a firman of sultan, decided to lodge population from different parts of Inner Anatolia. Specially from Karaman province, ten thousands of Turks lodged to Cyprus while lodging the Greek Cypriots didn't.

BALKAN HARBİ SIRASINDA KIBRIS TÜRKLERİ'NE YAPILAN BASKILAR VE KIBRIS MEVLEVİHANESİ'NİN FAALİYETLERİ

Doç.Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ*

ÖZET

"Balkan Harbi Sırasında Kıbrıs Türkleri'ne Yapılan Baskılar ve Kıbrıs Mevlevihanesi'nin Faaliyetleri" adını taşıyan bu bildirimizde, Balkan Harbi sırasında, Rum ve Yunanlar tarafından Kıbrıs Türkleri'ne yapılan baskılar, devrin kaynaklarına ve özellikle gazetelerine dayalı olarak verilmeye çalışılmıştır. 1912 olayları o günlerde yayınlanan Vatan Gazetesi'nde ayrıntılı olarak yer almıştır. Sayın Harid Fedai, Vatan gazetesindeki bu haberleri daha sonra 1985 yılında Yeni Kıbrıs gazetesinde uzun uzadıya yayınladı. Kıbrıs ile ilgili diğer çalışmalarda da konuyla ilgili bazı bilgilere rastlanmaktadır. Balkan Harbi sırasında, Ada'daki Türklere yapılan baskılar karşısında Kıbrıs Mevlevihanesi'nin gösterdiği tavır ve davranışlarla ilgili olarak, Konya Mevlana Müzesi Arşivi'nde Kıbrıs Mevlevihanesi Şeyhi Celaleddin Mehmed'in çok önemli raporları bulunmaktadır. Tebliğimizin sonunda fotokopilerini verdiğimiz bu raporlardan Kıbrıs Mevlevihanesi'nin faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiler edinmemiz mümkün olmuştur.

Bilindiği üzere, Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, Megali İdea doğrultusundaki yayılcı politikalarından, Trablusgarp yenilgisinden itibaren Kıbrıs da etkilenmeye başlamıştır. Yunanistan'ın bu yayılcı ve emperyalist politikaları yüzünden, 300 yıldan fazla Osmanlı hakimiyetinde huzur ve barış içinde bulunan Kıbrıs'ta huzursuzluk, anarşi ve terör gittikçe artış göstermiştir. Özellikle, Osmanlı'nın çok sıkıntılı ve müşkil durumda bulunduğu Balkan Harbi sırasında, Kıbrıs Türkleri'ne yönelik baskılar toplu gösteri ve katliama doğru yönelmiştir. 1912 yılında Rumların Türklere yönelik ilk kitlesel tahrikleri Hamidmandraları (bugünkü Hamidköy) ve Leymosun'da meydana geldi. Bu olaylarda çok ağır olmak üzere yüzlerce Türk yaralandı, evleri ve işyerleri tahrip edildi. Rum milletvekilleri ve Kilise'nin tahrikiyle olaylar gittikçe tırmandırıldı. Bu yıllarda adadaki Türkler neredeyse varolma veya yokolma sınırına gelmişlerdir. Türkler bütün gayretleriyle

* Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcısı., Tarih Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, KONYA.

adada varolmanın, insanca ve hür olarak barış içinde yaşamının mücadelesini veriyorlardı. Metnimizde ayrıntılı olarak verdiğimiz üzere bu mücadele içinde ise, diğer müessese veya teşkilâtlarla birlikte Kıbrıs Mevlevihanesi'nin müstesna bir yerinin olduğunu gördük. Siyasi, istihbârî, lojistik faaliyetleriyle, daha geniş anlamda maddî-manevi bütün gücüyle Kıbrıs Türkü'nün davasında yer alan Mevlevihane, bu hizmetleriyle bize, Türk tarihinin bütünlüğü içinde adeta "Alperen"leri, "Kolonizatör Türk Dervişleri"ni hatırlatmaktadır.

Eğer Kıbrıs, bir Girit'in akıbetine uğramamış ve günümüze kadar Adada Türk-İslam kültürü ve siyasi varlığı süregelmişse, yalnızca Türk ve Müslüman olmaktan başka suçu olmayan oradaki insanlar tamamen yok olmaktan kurtulmuşlarsa, böyle bir sonuca ulaşmada, Mevlevihane'nin hizmetleri, rolü asla küçümsenemez. Kıbrıs Mevlevihanesi'nin bu faaliyetleri bildirimizde ayrıntılı olarak verilmiştir.

I- GİRİŞ

1821 İsyanı ve arkasından Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden sonra, bu devletin uyguladığı yayılcı politika, kendisine komşu olan coğrafyayı sürekli tehdit etmeye başladı. Kuruluşundan itibaren Yunanistan, devamlı Doğuya doğru genişleme göstermiştir. Batılı devletlerin de destek ve himayeleriyle Megali İdea peşinden koşan yeni Yunan devletinin bu politikasının hedefinde hiç şüphesiz Osmanlı Devleti ve ülkesi vardı. 1815 Viyana konferansı sırasında "Hasta Adam" damgası vurulan Osmanlı Devleti'nin bu dönemden itibaren mirasının paylaşılmasının gündeme gelmiş olması, Yunanistan'ın Megali İdea yönündeki iştahını kabartıyordu. Osmanlı Devleti'nin en kritik ve buhranlı günlerinde, Yunanlılar fırsatları değerlendirerek, Mora'ya yakın ve Rum nüfusunun olduğu Osmanlı topraklarında çeşitli isyan ve kargaşalıklar çıkarıp bunları Osmanlıdan kopararak egemenlik sahalarını genişletmek yoluna gitmişlerdir.

Sözünü ettiğimiz yakın Türk tarihinin en kritik ve buhranlı günleri hangi yıllar veya olaylardır diye soracak olursak, bunun cevabını; 1-1877-1878 Osmanlı Rus Harbi (93 Harbi), 2-Balkan Harbi, 3-Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele olarak verebiliriz. Gerçekten, bu üç önemli harp ve sonuçları, Osmanlı Devleti'nin çözülüş ve çöküşünü hızlandıran gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti bu yıllarda tarihinin en kritik günlerini yaşamış neredeyse varolma veya yokolma sınırına dayanmıştır.

İşte bu kritik yıllarda Yunanistanın sürekli Türkiye aleyhine gelişme, yayılma politikası içinde olduğunu görüyoruz. 93 Harbi ve sonrasında Batı Trakya'ya doğru Yunan tahrikleri ve işgal niyetleri gittikçe artmaya başladı. Öbür taraftan, Andolu'da Rus tehlikesine karşı geçici bir süre için Kıbrıs

adasının yönetiminin İngilizlere bırakılması, Kıbrıs Rumlarının Enosis'i gerçekleştirme yönündeki istek ve umutlarını artırdı. Ada'da yavaş yavaş Türkler aleyhinde gösteriler ve tahrikler kendini göstermeye başladı.

Bu cümleden olmak üzere, 25 Mart 1895'de Yunan bağımsızlık günü şenlikleri esnasında meşaleler taşıyan Rumlar, büyük bir yürüyüş kolu oluşturarak, Tahtakale Türk mahallesine girmişler ve Türkleri kesip katledeceklerine dair şarkılar söyleyerek, tahriklerde bulunmuşlardı. Lefkoşa kaza Hakimi Mr. Seafer'in 17 Nisan 1895'de Londra'ya gönderdiği bir mektupta Rumlar'ın bu tahriklerine temas ederek, Türkler'in de bir toplantı düzenleyerek saldırıları protesto etkinliklerini bildirmiştir. Mağusa'daki İngiliz Komiseri Mr. B. Travers de aynı olaylarla ilgili İngiltere Sömürge Müsteşarına gönderdiği raporda, Rum tahriklerinin, Türkler'in soğukkanlılığı sayesinde büyümeden önlendiğini yazmıştır.¹ Fakat takip eden aylarda ve yıllarda Rum tahrikleri gittikçe artış gösterdi.

93 Harbi sonrasında mülkiyet hakkı Osmanlı Devleti'nde kalmak kaydıyla geçici bir süre için yönetimin İngiltere'ye geçmesi ile birlikte Kıbrıs'ta ortaya çıkan yeni oluşum, maalesef Türkiye açısından bir "Kıbrıs Meselesi"ni de beraberinde getirmiştir. Yani Türkiye açısından Kıbrıs Meselesi'nin başlangıç tohumlarının 93 Harbi sonrasındaki siyasi ortamda atılmış olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

II- BALKAN HARBİ SIRASINDA KIBRIS TÜRKLERİ'NE YAPILAN BASKILAR:

Balkan Harbi'ne tekaddüm eden yıllar, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'da ve bazı adalarda sıkıntıya düştüğü yıllardır. Bilindiği üzere 1911 Osmanlı-İtalyan Harbi sonunda, Osmanlı Devleti Trablusgarb'ı İtalyanlara bırakmak zorunda kaldı. 12 Adalar da geçici bir süre için İtalyan yönetimine devredildi.

Osmanlı Devleti'nin İtalyanlarla savaş halinde bulunduğu bu zor günlerde, Rumlar bu durumdan istifade ile Ada'da yoğun bir tahrik faaliyetine giriştiler. Bu tahrikler, Enosis mitinglerine dönüştü. Kıbrıs Rumlarının histerisi ve dış dünyaya da taşınan yoğun ilhak eylemleri üzerine birşeyler yapılması gerektiğine inanan Kıbrıs Türkleri, Vatan Gazetesi sahibi Bodamyalızade Mehmed Şevket Bey'in teşebbüsleriyle ilhakı protesto mitingleri düzenlediler.² Bu günlerin bütün gelişmelerini Vatan Gazetesi'nden sıcak sıcak takip etmemiz mümkündür.

Balkan Harbi arifesine yaklaştıkça, Ada'da Rum tahrikleri gittikçe arttı. Hatta silahlı toplu eylemlere dönüşmeye başladı. Çünkü, Osmanlı devleti daha henüz Trablusgarb Harbi'nin yaralarını sarmadan Balkan Harbi

hazırlıklarına girmiş olduğu Kıbrıs'la ilgilenecek bir durumda değildi. Rumlar, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu durumu fırsat bilerek Enosis yolunda tahrik ve saldırılarını artırdılar.

Bu cümleden olmak üzere Meclis-i Kavanin'in Rum milletvekilleri, İngiliz yönetiminden Meclis'e daha fazla yetki ve ayrıcalık verilmesini talep etmeye başladılar. Eğer bu istekler gerçekleşecek olursa - Girit örneğinde görüldüğü gibi - Ada'da Rum muhtariyetine doğru bir adım daha atılmış olacaktı. Çünkü, Türkler Rumlara göre daha az olduğundan, Meclis makamını, Türkleri ezmeğe ve yok etmeye yönelik bir makam olarak kullanacaklardı. Ancak, Ada'daki mevcut İngiliz yönetimi, Rum emellerini bildiği için bu konuda fazla tavizkâr davranmadı. Bu durum karşısında Rumlar, son seçimlerin arasından gerek hükümet ve gerek Türkler hakkında kaba kuvvet kullanmağa karar vererek hükümete ultimatın şeklinde beyannameler vermeğe, Türklere köylerde sözlü ve kasabalarda basın aracılığıyla tehditler yağdırmaya başladılar. Fakat Türkler'in sabırlı ve sağduyulu davranış ve tutumları Rum tahriklerini boşa çıkardı. Takip eden günlerde, yukarıda sözü edilen taleplerde bulunan Rum milletvekilleri, şiddetlerini daha da artırarak Meclis-i Kavânin'den istifa ettiler, hükümetle işbirliğinde bulunmamağa karar verdiler. Bu milletvekilleri ve kilisenin işbirliğiyle adanın önemli merkezlerinde mitingler tertib edilerek Hıristiyan halk müslümanlar aleyhine tahrik edilmeye çalışıldı. Bir taraftan da Rum matbuatı İngilizler'e ve Türkler'e karşı tehditkâr makaleler yazmağa başladı.³ Bütün bu gelişmeler, Balkan harbi arifesinde Türklere karşı toplu saldırıların zeminini hazırladı.

1912 yılında Rumların Türklere yönelik ilk kitlesel tahrikleri Hamidmandraları ve Leymosun'da meydana geldi. Bu olaylar o günlerde Vatan Gazetesi'nde Bodamyalızâde Mehmed Şevket Bey tarafından oldukça ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmıştır. Kıbrıs meselesi hakkında kıymetli mesaîleri bulunan Harid Fedai, Vatan gazetesinde yer alan 1912 olaylarını, Yeni Kıbrıs'ın 1985 sayılarında yeni harflerle yayınlamıştır. Şimdi bu olaylar hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz;

Mayıs ayının sonlarına doğru bir cuma günü 18-22 yaşlarında 49 lise öğrencisi başlarında iki öğretmen olduğu halde Lefkoşa'dan hareketle Hrisostomo manastırına gittiler. Akşam üstü buradan geri dönerken, Hamitmandraları (bugünkü Hamidköy) adındaki küçük ve evleri birbirinden uzak Türk köyüne doğru yöneldiler. Ellerinde Yunan bayrağı olan bu gençler, "zido" sesleriyle köye saldırdılar. Rumlarla Türk köylüleri arasında çıkan kavgaya Türk zaptiyeleri müdâhale etti. Rumların yaptığı bu ilk toplu saldırı, Yunan provokatörlerin de tahrikleriyle adanın diğer yerlerine taşındı. Nitekim, Haziran ayının başında, birkaç Türk Leymosun panayırında bir Rum arabasıyla gezerlerken, bir Rum kahvehanesinin önünden geçtikleri

sırada Rumların taşlı, şişeli, sopalı saldırısına uğradılar. Saldırıya uğrayan bu birkaç Türk kendilerini savunurken, kilisenin çanları çalmaya başladı ve 5-6 bin civarında Rum toplandı. Bu topluluk daha sonra Türk mahalle ve çarşısına saldırdı. Camii ve Türk dükkânları tarip edildi. Pek çoğu ağır olmak üzere yüzün üzerinde Türk yaralandı. Bu saldırılar sonunda Türkler'in bulunduğu yerler, adeta savaş sonrası bombardıman mahalini andıran bir şekilde tahrip edilmişti⁴

Bu saldırıların arkasından yaygın bir Rum'dan Rum'a kampanyası başlatıldı. Türk dükkân ve mallarının boykot edilmesi ve Türkler'in ekonomik olarak çökertilmesi için Türkler üzerine dayanılmaz baskılar uygulanmaya başlandı⁵ Bu günlerde Osmanlı Devleti de Balkan Harbi'nin iyice eşiğine gelmişti. 19 Eylül 1912 tarihinde Osmanlı Devleti seferberlik ilan etti. Ekim ayının başında Karadağ resmen Osmanlı'ya harb ilân etti. Osmanlı Devleti de 16 Ekim günü Bulgaristan ve Sırbistan'a savaş açtı ve ertesi gün Osmanlılar fiilen harbe girişti. 18 Ekim günü Yunanistan ve Bulgaristan ve bir gün sonra da Sırbistan'ın Osmanlı'ya karşı resmen harbe girmesiyle savaş bütün Balkanlara yayıldı⁶ Gerekli hazırlıklar tam yapılmadan girilen bu savaşta Osmanlı Devleti oldukça zor ve sıkıntılı bir duruma düştü. Gerek lojistik açıdan gerekse sevk ve komuta açısından çok eksikleri bulunan Osmanlı Ordusu kısa sürede çözülmeye başladı. Şunu kabul etmek lâzımdır ki, Balkan harpleri Türkler açısından tam manasıyla bir hezimet oldu.

Rumlar Balkan harbi öncesinde Türklere karşı sürdürdükleri tahrik ve baskı kampanyasını, Osmanlı'nın Balkan Harbi sırasındaki zor durumunu fırsat bilerek, artırarak devam ettirdiler. Girit gibi, Kıbrıs'ı da Yunanistan'a ilhak etmek için, bir taraftan İngiltere nezdinde teşebbüslerde bulunurlarken bir taraftan da adayı terke zorlamak için Türkler üzerine müthiş baskılar yapıyorlardı. Şüphesiz bütün bu faaliyetlerde Rum Kilisesi başı çekiyor ve Kilise'nin önderliğinde oluşturulan Enosis heyetleri, başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkelerine "ilhak" gezileri düzenliyorlardı.

Ada'daki Türkler ise adeta bir varolma veya yokolma durumuyla karşı karşıya idiler. Fakat bütün bu zorluklara rağmen kendi imkânlarıyla Ada'da varolmanın mücadelesini veriyorlardı. Bu mücadele içinde diğer bazı müessese veya teşkilâtlarla birlikte Kıbrıs Mevlevîhânesi'nin ayrı bir yeri olduğunu görüyoruz.

III- KIBRIS MEVLEVİHANESİ'NİN FAALİYETLERİ:

Balkan Harbi'nin devam ettiği bir sırada ateş hattında bulunan Kıbrıs Mevlevîhânesi, Enosis'i gerçekleştirmek isteyen Rumlara karşı, kendi

imkânlarıyla birşeyler yapmanın çabası içinde olmuş, Kıbrıs'ın, bir Girit olmaması için elinden gelen gayreti göstermiştir. Anadolu'nun vatan olmasında, "Alperen", "Gaziyan-ı Rum", "Abdalan-ı Rum" dediğimiz zümreler veya daha sonra Osmanlı Devleti'nin yükselişinde rol oynayan Ömer Lütfi Barkan'ın ifadesiyle "Kolonizatör Türk Dervişleri" neler yapmış ise, Kıbrıs'ın da vatan kalmasında Kıbrıs Mevlevîhânesi'nin benzer bir vazife üstlendiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Hatta, Mevlevîhâne kendisi ateş hattında bulunduğu halde, Balkanlar'daki fâciayı derinden hissetmiş, gece gündüz Osmanlı ordularının başarısı için dua ve temennilerle birlikte, maddi yardımlarda da bulunmuştur. Şimdi, Mevlevîhâne'nin bu faaliyetlerinden örnekler vermek istiyoruz:

Balkan Harbi'nin bütün şiddetiyle devam ettiği günlerde, Kıbrıs Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Celâleddin, 25 Kasım 1912 tarihiyle mevlevîhânelerin merkezi konumunda olan Konya Mevlevîhânesi'ne gönderdiği raporda;⁷ "4 mütefik devletin, din ve devletimize karşı pervasızca açmış oldukları savaş sebebiyle bütün Müslüman kalplerin müteessir ve kan ağladığını" belirterek, "bütün cami, tekke ve zâviyelerde gece ve gündüz din ve devletin selameti için buhari-i şerif okuyarak zikir çekiyoruz. Allah'ın yardımıyla kâfirlerin hezimetinin ve Müslümanlar'ın muzafferiyetinin çok yakın olduğundan şüphem yoktur. Zira her görmüş olduğum rüya, ordularımızın galibiyetinin yakın olduğuna delalet eder. Binaenaleyh maddi ve manevi yardımlara devam ediyoruz." demiştir. Şeyhin bu ifadelerinden, kendisinin sürekli devletin içinde bulunduğu durumla meşgul olan bir halet-i ruhiye içinde olduğunu anlıyoruz. Değilse, Şeyh, millî bir mesuliyet içinde olmasaydı, Osmanlı ordularının durumu ve Balkan Harbi'yle ilgili gelişmeler, zihnini devamlı meşgul etmez, dolayısıyla hergün rüyasına girmezdi.

Mehmed Celaleddin Efendi, raporunun devamında Kıbrıs'taki gelişmelerle ilgili olarak bazı istihbarî bilgiler vermektedir. Özetle şöyle demektedir; "geçende orta oyuncularından olup Adana'dan buraya gelmiş birtakım kişilerin ellerinde yeni bir sikke-i şerife olduğu ve oyunlarda kullandıkları istihbar edilmiş, bunun üzerine hemen burada bir vasita ile ücreti ödenerek sikke-i şerife aldırılmıştır. Tahkikât-ı âcizaneme göre mezkûr sikkenin Konya'dan ele geçirildiği anlaşılmıştır. Bundan başka, 5-6 ay önce Konya çilekeşlerinden Ali adında bir dervişin de Mağusa'ya çıktığı ve başında bulunan fahri denize attığı ve daha sonra doğruca bir manastıra giderek tanassur eylediği işitilmiştir. İşittiğime göre bu kişi, aslen Kıbrıslı olup, daha önce sulben anasının karnında Anadoluya gidip orada doğup büyüdüktan sonra, Mağusa'ya geldiğinde zaten Hristiyan olan annesini bulmuş bir kişidir. Ne çare ki şu andaki idarede bu tür kişilere lâyıkiyle ceza verilemiyor. Heman Cenab-ı Hakk din ve devletimize yardım ve

muvaffakiyetler ihsan buyursun.”

Bu ifadelerden Mevlevîhâne'nin Kıbrıs'la ilgili en ufak bir bilgiyi değerlendirdiğini anlıyoruz. Belki burada sözü edilen hadiseler sıradan bir olay olup, istihbarî bir değeri bulunmayabilir. Fakat Mevlevîhâne'nin meseleyi ciddiye alıp bir istihbarat olarak Konya'ya bildirmesi, Kıbrıs'ta Türkler'in Balkan Harbi sırasında herşeyden şüphelendiklerinin, dolayısıyla diken üstünde yaşadıklarının açık bir göstergesidir.

Nitekim, daha önce de temas ettiğimiz gibi, Rum ve Yunanlar hiç boş durmuyor, özellikle Trablusgarb harbi sonrasında hızlanan Enosis emelleri Osmanlı'nın gerçekten çok zor durumda kaldığı Balkan Harbi sırasında da bütün şiddetiyle devam ediyordu. Rum milletvekilleri, Kilise ve diğer Rum siyasiler Ada'daki Türkleri yok edip veya Ada'dan göçe zorlayıp, Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek için elinden geleni yapıyorlardı. Böyle bir ortamda Mevlevîhâne, gelişmeleri hassasiyetle takip ediyor ve edindiği bilgileri hemen Konya'daki merkeze rapor edip, kendilerinin nasıl hareket etmeleri konusunda talimat bekliyordu. Yani Mevlevîler, Kıbrıs'taki Türk varlığının devamı konusunda elinden gelen gayreti gösteriyor, “Kolonizatör Türk Dervişleri”ne benzer bir tavır içinde adeta vatan için çırpınıyordu.

Bildiri'nin sonunda Kıbrıs Mevlevihanesi'nin bazı raporlarının fotokopisi Ek 1,2,3,4 olarak ektedir

Şeyh Mehmed Celaleddin'in 18 Aralık 1912 tarihiyle Konya'ya gönderdiği bir ma'ruzat, Mevlevîhâne'nin Kıbrıs'ın vatan kalmasındaki gayret ve çalışmalarını gözler önüne sermektedir. Mevlevîhâne, Rum ve Yunan siyasilerinin Enosis yolundaki faaliyetlerini gizliden gizliye takip etmiş ve edindiği istihbaratı hemen bildirmiştir. Şimdi önemine binaen bu raporu aynen veriyoruz;⁸

Huzûr-ı Âlî-i Hazret-i Mürşid-i A'zamîlerine
Ma'rûz-ı Dâîleridir:

Ma'lûm-ı âlî-i cenâb-ı mürşid-i a'zamîleri buyurulduğu üzere biraz zamandan berü devam eden Balkan muharebelerinin netâyicinden (sonuçlarından) olarak Kıbrıs Rumlarının dahi Yunanistan'a iltihak arzuları kesb-i şiddet ederek (şiddet kazanarak) buradan gerek Londra'ya gerek Atina'ya mebus gönderilmiş ve cezirenin (adanın) Yunanistan'a ilhak edilmesi hususuna nihayet derecelerde saî ve gayret olunmakta bulunmuşdur. Binaenaleyh ehâli-i İslamiyede husule gelen galeyân-ı efkâr cihetiyle cezire kadısı Efendi hazretleri tarafından Babıali'ye keyfiyet arz ve iş'ar ve ehâli-i Müslime vekilleri canibinden dahi tanzim olunan arz-ı mahzar Londra'ya tesyâr olunduğu (gönderildiği) gibi, husus-ı mezkûr bi't-telgraf (telgrafla)

Londra'da Seyyid Emir Ali Efendi Hazretlerine dahi iş'ar olunmuştur (haber verilmiştir). Rivayet-i vâkıya nazaran Yunanistan başvekili Venizelos cezirenin Yunanistan'a terk olunması için Londra'da mün'akid (toplanan) meclise konulacağını beyan etmiş ve birkaç gün evvel Cezire Vâlisi dahi Mısır'a azimet eylemiştir (gitmiştir). Bundan ma'dâ, burada bulunan Osmanlı Bankası'na da ba'demâ ta'til-i teeddiyat eylemesi için İstanbul'dan emr verildiği şuyu' buldu. Ve burada altmış bini mütecâviz (geçgin) ehali-i İslamiyenin âtisi (geleceği) zulem-i mechuliyet (bilinmezlik karanlığı) içinde kalarak, maazallahü Tealâ böyle bir şey vuku' bulur ise nasıl barınacakları ve ne tarafa hicrete mecbur olacakları kemâl-i teessüfle düşünölmektedir. Cenab-ı hakk ehl-i İslâm hakkında hayırlı günler ihsan buyursun. Mesâib ü felaket (uğursuzluklar ve felaketler) umumî olduğu cihetle bütün ehl-i İslam müteessir (üzüntülü) ve dîl-hûn (içi kan ağlıyor) olsa gerekdir. İşte keyfiyet buraca bu merkezde olduğundan ba'dema ne yolda hareket olunacağını ve ne yapılmak lazım geleceğinin emr ve iş'arına itizar eder ve hiss-i teveccühat füyuzât-ı âbât-ı mürşid-i a'zamilerinin hakk-ı dâiyanemde bekarını niyaz ve istirham eylerim. Ol babda emr ü ferman hazret-i men lehü'l emrindir.

18 Kanun-i evvel 912

Ed-dâî

Kıbrıs Mevlevîhâne Şeyhi
Mehmed Celaledin

Kıbrıs Mevlevîhânesi şeyhinin bu raporu bir taraftan Mevlevîhâne'nin faaliyetlerini gösterirken bir taraftan da Balkan Harbi sırasında Kıbrıs Türkleri'ne yapılan baskıları ve Türkler'in durumunu açıkça gözler önüne sermektedir.

Konya'daki merkezi Mevlevî Şeyhi bu raporu alır almaz 23 Aralık'ta durumu hemen Sadârete bildirerek, Ada'da ve diğer yerlerde insan haklarına ve vakıfların hukukuna riayet edilmesi hususunda ilgili yerlere gerekli teşebbüsün yapılmasını istedi.⁹

Mevlevîhâne Kıbrıs'taki Yunan ve Rum oyunlarını takip etmenin yanısıra yukarıda da belirttiğimiz üzere, Balkan Harbi'nde Osmanlı ordularına elinden geldiğince maddî-manevi yardımda bulunmuştur. Bu cümleden olmak üzere, Balkan Harbi yaralılarına yardım maksadıyla bir komisyon kuruldu. Başta Şeyh Mehmed Celaledin olduğu halde kazalara yardım toplamaya gidildi. Daha önce Lefkoşa'dan toplanan 600 Lira hemen İstanbul

Galata Mevlevîhânesi'nde oluşturulan yardım komisyonuna gönderildi. Şeyh Mehmed Celaledin bütün bu faaliyetleri merkez Konya'ya bir yazı ile bildirdi¹⁰

"Huzur-ı Ali-i Hazret-i Veliyyü'n-niamiye
Ma'rûz-ı dâîlerdir

30 Teşrin-i evvel 328 tarihli melfufiyle beraber irsal buyurulan emirnâme-i âlî-i cenâb-ı mürşid-i azamîleri kemâl-i ta'zim ile alınub mütâlaa-i güzâr-ı dâiyânem olmuştur. A'dâ-yı bedhâhın (kötü niyetli düşmanların) din ve devletimiz hakkında meşhûd olan niyât-ı fâside ile vatan-ı mukaddesimize vukubulan tecâvüzât ve taaruzât-ı bâğiyanelerine karşı evlâd-ı vatan tarafından dahi müdafaa olunduğu ve guzât-ı Müslimîn ile mecruhîne lazım gelen muâvenette ve müzâheretin ezher-i cihet îfâsı mertebe-i vücubdan bulunduğu ecilden bir mahdan (aydan) berü faziletli hakim efendi hazretlerinin riyasetleri tahtında olarak cem'-i iânât edilmekde ve geçende Dersaadete Lefkoşa'ya mahsus altıyüz Lira kadar bir meblağın Dersaadete gönderildiği gibi, sâir kazalardan dahi peyder pey cem'-i iânât edilmekde olub, kariben buraca teşekkül eden komisyon dâileri dahi dâhil olarak kazalara çıkılacağı ve toplanacak iânâtın merci-i mahsusuna gönderileceği ma'ruzdur. Ol babta emr ü ferman hazret-i men lehül emrindir. 1 Kanun-ı Evvel 912.

Ed-Dâî

Şeyh-i Mevlevîhâne-i Kıbrıs
Mehmed Celaledin"

IV- SONUÇ:

Buraya kadar verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere, Yunanistan'ın bağımsızlığını ilân etmesinden sonra, Megali İdea doğrultusundaki yayılımcı politikalarından, Trablusgarp yarılgısından itibaren Kıbrıs da etkilenmeye başlamıştır. Yunanistan'ın bu yayılımcı ve emperyalist politikaları yüzünden, 300 yıldan fazla Osmanlı hakimiyetinde huzur ve barış içinde bulunan Kıbrıs'ta huzursuzluk, anarşi ve terör gittikçe artış göstermiştir. Özellikle, Osmanlı'nın çok sıkıntılı ve müşkil durumda bulunduğu Balkan Harbi sırasında, Kıbrıs Türkleri'ne yönelik baskılar toplu gösteri ve katliama doğru yönelmiştir. Bu yıllarda Ada'daki Türkler neredeyse varolma veya yokolma sınırına gelmişlerdi. Türkler bütün gayretleriyle Ada'da varolmanın, insanca

ve hür olarak barış içinde yaşamının mücâdelesini veriyorlardı. Bu mücadele içinde ise, diğer müessese veya teşkilatlarla birlikte Kıbrıs Mevlevîhânesi'nin müstesna bir yerinin olduğunu gördük. Siyasî, istihbârî, lojistik faaliyetleriyle, daha geniş anlamda maddî- manevî bütün gücüyle Kıbrıs Türkü'nün davasında yer alan Mevlevîhâne, bu hizmetleriyle bize, Türk tarihinin bütünlüğü içinde adeta "Alperen"leri, "Kolonizatör Türk Dervişleri"ni hatırlatmaktadır. Eğer Kıbrıs, bir Girit'in akıbetine uğramamış ve günümüze kadar Adada Türk-İslam kültürü ve siyasi varlığı süregelmişse, böyle bir sonuca ulaşmada, yukarıda anlattığımız mücadelelerin çok büyük payı vardır.

صدارة يا ايها الملك

بركة قبري مولاي شيخنا الذي خربنا به اعداءه في رومك انك ترونه في قبايلنا
 صون درجه صفاهي ابيدك في دولتي اعمود رضى مده كيدي جيته اسبابه سددهم كبريا
 اوله فينا يا ايها الملك بولستانه التي في ابيديتي قد يردده در كماله حقيقه ن صلاح
 اوله فينا في دولتي معانوده به برهيه عاصبه نيا زادته بو -
 كذا لك جوده يادك في دولتي اعداءك تحت استيلا ن بولستانه معانوده كماله مولاي خزان (كزن)
 اهداي مولاي منيه كتيبه ايد كذا بديته نيا فينا كذا تحريبا و افرا ايرلوه برهيه نيا
 يك مهم فوره و غا اوله فينا كتيبه اجميه اشته انا في صلاحه بالبحر معنونه اوقا خا علم
 نظر مده ندي ندي مده با في صه معنونه و سياره عا ن اوله مولاي خزان اوله في
 معنونه في نظره معنونه لاد معنونه سديح اوله فينا به جيهه باينه

ماليه
 ٤٤

60/111

EK:3- Kıbrıs'ta Türkler'e yönelik Yunan-Rum baskıları hakkında Kıbrıs Mevlavihanesi'nin raporuna istinaden Merkez Konya Mevlvihânesi'nin 23 Aralık 1912 tarihiyle Sadaret'e gönderdiği yazı (Mevlana Müzesi Arşivi, Zarf:60, Belge nu:14).

I NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. İSMAİL, Sabahattin (a). *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Lefkoşa, 1992, s.21.
2. İSMAİL, a.g.e., s.23.
3. FEDAİ, Harid. "*Kıbrıs'ta 1912 Olayları*", Yeni Kıbrıs, Ağustos-Eylül 1985, s.24.
4. Bu olaylarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Vatan Gazetesi 10 Haziran 1912 nüshasından naklen; FEDAİ, a.g.m.; İSMAİL, Sabahattin(b); *20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri Gelişimi Sonuçları*, İstanbul, 1988, s.21-25; NESİM, Ali; *Kıbrıslı Türklerin Kimliği*, Lefkoşa, 1990, s.42.
5. İSMAİL(a), a.g.e., s.24.
6. Balkan Harbleriyle ilgili pekçok yayın vardır. Ancak ayrıntılı bilgi için bkz. BAYUR, Y. Hikmet; *Türk İnkılâbı Tarihi, C. II., Kısım 2,3*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1983; *Balkan Harbi I, (2. Baskı)*, Ankara, Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1993.
7. Mevlana Müzesi Arşivi, Zarf:84, Belge No:5. Bkz., EK:1.
8. Mevlana Müzesi Arşivi, Zarf:84, Belge No:4. Bkz., EK:2.
9. Mevlana Müzesi Arşivi, Zarf:60, Belge No:14. Bkz., EK:3.
10. Mevlana Müzesi Arşivi, Zarf:84, Belge No:8, Bkz., EK:4.
11. Balkan Harbi sırasında İstanbul'daki Mevlevîler, Balkan Harbi yaralıları için Yenikapı Mevlevîhânesi'ni hastahaneye dönüştürmek istemişler ve bu konuda bir yardım kampanyası başlatmışlar idi. Galata Mevlevîhânesi, yardımların toplandığı merkez konumundaydı. Ayrıntılı bilgi için Bkz., KÖSTÜKLÜ, Nuri. "*Balkan ve I. Dünya Harplerinde Mevlevîhâneler*", XII. Türk Tarih Kongresi, 12-17 Eylül 1994, Ankara.

THE OPPRESSION ON CYPRIOT TURKS AND
THE ACTIVITIES OF CYPRUS MEVLEVİ CENTRE
DURING THE BALKAN WAR

ABSTRACT

In this paper titled "The Oppression on Cypriot Turks and The Activities of Cyprus Mevlevi Centre During The Balkan War", the oppressions imposed on the Cypriot Turks by the Greeks during the Balkan war is revealed in the light of the documents

concerning that time. The incidents in 1912 were published in detail in "Vatan" newspaper issued on those days. Honorable Harid Fedai published these news seen in those issues of "Vatan" newspaper in "Yeni Kibris" newspaper in an greater detail later in 1985. Some information on this topic can also be found in the other studies on Cyprus. There are some important reports available now in the other Museum in Konya on the attitudes of Cyprus Mevlevi centre towards the oppressions imposed on the Turks in the Island during the Balkan war. These reports were written by Shayh Mehmed Celaleddin. We have been able to obtain some information about the activities of Cyprus Mevlevi Centre from those reports whose photocopies are attached to our paper.

As it known, after the Greek declaration of independence, Cyprus was also influenced by the Greeks spreading policy (Megali Idea). Due to Greeks spreading and imperialist policy, anarchy and terrorist activities have increased day by day in Cyprus, which experienced a peaceful life over 300 years under the Ottoman sovereignty. The oppressions on Cypriot Turks, especially during the Balkan war when the Ottomans were experiencing some unrest and difficulties, eventuated mass demonstrations and massacres. The first Greek mass agitation against Turks happened in Hamidmandıraları (Hamidköy nowadays) and Limassol in 1912. In these incidents, hundreds of Turks seriously injured. Their houses and shops were destroyed. The incidents increased owing to the church and parliament members agitation's against Turks. In those years, the Turks were on the verge of non-existence. They were trying all in their power to keep their presence and have the freedom to live as human in peace. As it is given in great detail in the Turkish copy of our paper, we saw that, together with other institutions and communities, Cyprus Mevlevi Centre had an exceptional place in those struggles. The Mevlevi Centre, which supported the Turkish claim with its political, logistic and communicative; in other words, with its all material and spiritual power, reminds us the "Alperens" and "The Coloniser Turkish Derwishes" in the integrity of Turkish history.

If Cyprus has not been exposed to the same fate as Crete and continued Turkish-Islamic culture, and if the people who have no sin except being Muslim in Cyprus have been able to save themselves from annihilation, the activities of Mevlevi Centre have great share in achieving this virtue. These activities are given in detail below.

KIBRIS MESELESİNİN NÜFUS FAKTÖRÜ

Yrd. Doç. Dr. Ayhan ÖZTÜRK*

ÖZET

Yunanlılar "Megali İdea" (Büyük Ülkü)'leri içinde yer alan Kıbrıs'ın ilhakı için yaklaşık 200 yıldır gayret sarfetmektedirler. Rum-Yunan ikilisi, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren adadaki Rum nüfusunun oran itibarıyla fazla artışından güç alarak, milletlerarası arenada sözde hak arayışları içerisindeydiler. Kıbrıs'ı kendileri için millî bir mesele olarak kabul eden, ilhak için her fırsatı değerlendiren Rum-Yunan ittifakına karşı, Kıbrıs Türkleri ve Türkiye'nin onlardan daha fazla gayret göstermesi gerektiği bir hakikattir.

1974 Barış Harekâtı ile Türkiye adanın tamamını almaya muktedir iken milletlerarası hukuka uygun bir şekilde adanın Türk nüfusuna yetecek kadar %35'ini kontrol altına almıştır. Harekât sonrası nüfusta artış yaşanması KKTC'nin geleceği açısından sevindiricidir. Ada'da Türk nüfusunun artışı bizleri sevindirirken Rum-Yunan ikilisini endişeye sevketmektedir. Kıbrıs'ta Rum saldırılarında artış kaydedilmesi, AB'ye üyelik konusundaki sabırsızlıkları, milletlerarası konulardaki saldırganlıkları bu endişeden kaynaklanmaktadır. Kıbrıs'ta Türk nüfusunun artması kadar, Türkiye kamuoyunun Kıbrıs'ı millî bir mesele olarak benimsemesi de önemlidir. Kıbrıs'ta yaşayan kardeşlerimiz Türkiye kaynağından maddi ve manevi olarak desteklenmelidir.

Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ın fethinden sonra¹ Türk adalet ve idare düzeninin sağlanabilmesi için her fethettiği ülkede olduğu gibi bir takım tedbirler almıştır. Bunların başında her şeyden önce oranın tahririnin yapılması, kanunların düzenlenmesi, vergi sisteminin İslâm ve Türk örfi hukuku çerçevesinde islah edilmesi gelmiştir. Nitekim müslüman olmayan halka daha önce konulmuş pek çok vergi, Osmanlı Türkleri tarafından zulüm olarak nitelendirildiğinden kaldırılmış veya çok aza indirilmiştir. Bu düzenlemeye paralel olarak bir de iskân politikası yürütülmüştür. Bu iskân

* Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Kayseri.

genelde kendi rızalarıyla gidenleri kapsadığı gibi, iskâna tabi tutulan yöre ahalisinden her on hanede bir hane olmak üzere tesbit edilen bir miktarın "sürgün" denilen usulle nakli şeklinde olmuştur. İskâna tabi tutulanlar belli bir süre vergilerden muaf tutulmak ve yerleştikleri yerler kendilerine mülk olarak verilmek gibi şartlarla nakledilmişlerdir. Öte yandan bunların değişik mesleklere mensup kişiler olmasına da özen gösterilmiştir. Naklin gerçekleştirilebilmesi ve gideceklerin teşviki açısından Kıbrıs ikliminin güzelliğinden, toprakların her ziraate elverişli olduğundan bahsedilmek suretiyle bir nevi propoganda yapılmıştır. Bu çerçevede 1572 yılından itibaren Anadolu'nun güney ve iç bölgelerinden nüfus nakline başlanmıştır.²

Bütün bu imtiyaz ve özendirmelere rağmen, İç Anadolu göçmenlerini kendine tam olarak çekmiş gözükmemektedir. Zira fetihten sonra bile adanın hâlâ güvensiz oluşu özellikle korsan istilâlarına maruz kalışı ve iklim farklılığı bu olayda etkili olmuş görünmektedir.³ XVI. yüzyıl sonralarına kadar Kıbrıs'a iskânı planlanan 12.000 aileden ancak 8.000'i yerleştirilmiştir. Bu ise yaklaşık her hanede beş kişi düşünülecek olursa 40.000 kişi demektir. Bunlara sayılan 3.800'e varan askeri gruplar eklenirse sayı toplam 43-44.000'e ulaşır.⁴ O sıralarda Anadolu şehirlerinin nüfus durumları göz önüne alındığında iskânın geniş çaplı olduğu görülmektedir. İskân edilenlerin bir kısmının 1581'den itibaren Anadolu'daki eski yerlerine geri döndükleri bilinir.

Kıbrıs'ın şenlendirilmesine yönelik bu tür çalışmalar daha sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir. Fakat fethin hemen arkasından yürütülen türden iskân çalışmalarının aksine özellikle Kıbrıs XVII. yüzyılın son yarısı ile XVIII. yüzyılda, daha çok emirleri dinlemeyen ve yerleşik ahaliye zarar veren aşiretlerin sürgün mahalli olarak seçilmiştir.⁵ Bütün bu olumsuzluklara rağmen 1771'de ada nüfusunun %50'den fazlasının müslüman Türk nüfus olduğu⁶ dikkate alınır ise iskân konusunda mesafe kaydedildiği görülmektedir. Adanın Türk hakimiyetinde kaldığı üç asırlık devre, Akdeniz ticaretinin umumi olarak gerilediği zamana rastlar ki bu da Kıbrıs'ın iktisadi çöküşüne amil olmuştur.⁷

Kıbrıs'ın iktisadi açıdan sıkıntılarını ise sadece Türk nüfus yaşamıştır. Çünkü Osmanlı'nın adaya gelişi ile beraber tesis ettiği adalet sayesinde insanî haklara kavuşan yerli halk, dengeli, uyumlu, hoşgörülü yönetim nedeniyle çeşitli imkân ve imtiyazlardan yararlanarak adanın en zengin ve en varlıklı sınıfı haline gelmiş, güçlenip gelişmişlerdir.⁸ Türkler sayesinde kölelikten kurtulan, insanca yaşamaya başlayan Rumlar, Rusya ve Fransa'nın aleyhte propogandalarının tesiriyle 17. yüzyılın başından itibaren Türklere karşı düşmanca tavır sergilemeye başlamışlardır. 1798 tarihinden itibaren "Megali İdea" peşinde koşan Yunanlıların faaliyetlerine destek olan Rumlar, 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte adanın, Yunanistan'a ilhaki için ellerinden gelen bütün gayret ve faaliyeti

göstermişlerdir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinde Osmanlı Devleti'nin Ruslar'a yenilmesi üzerine Kıbrıs'ın idaresinin geçici olarak İngiltere'ye verilmesiyle adada yeni bir dönem başlamıştır.

İngiltere 12 Temmuz 1878 tarihinde adaya ayak basmıştır. İngilizler adaya el koyunca, reorganizasyon ve tensikat maskesi altında işbaşındaki Türkleri emekliye sevk edip yerlerine Rum memurları tayin etmiştir. Bunun tabii bir neticesi olarak, Kıbrıs Türk halkı ekonomik sıkıntıya girmiş ve Kıbrıs'tan ayrılarak Anadolu'ya dönmek mecburiyetinde kalmıştır. Böylece adadaki nüfus dengesi Türkler aleyhine bozulmuştur⁹ İngilizlerin, Türk düşmanı ve Yunan dostu olarak hareket ettiği bu devrede, daha önce Rum nüfusuna yakın olan Türk nüfusunda azalma, adaya yeni Rum göçmenlerinin gelmesine izin verildiği için de, Rum nüfusunda çoğalma olmuştur. Nüfus yönünden çoğunluğu ele geçiren Rumlar Türklerin haklarını gasbetmekle kalmamış, adayı Yunanistan'a ilhak etme emellerini gütmeye başlamışlardır¹⁰ Türk nüfus 1771'de %50'den fazla iken, İngiliz idaresinde, 1891'de % 25'e, 1911'de %19'a, 1922'de ise %16'ya düşürülmüştür¹¹ Adanın İngilizlere kiralanmasının, ENOSİS yolunda önemli bir aşama olduğunu düşünen Rumlar, Yunanistan'ın da yoğun tahrikleri ile faaliyetlerini turmandırmaya başlamışlardır. Rumlar, İngiltere'nin Yunan adaları gibi Kıbrıs'ı da Yunanistan'a vereceklerine inandıklarından Türk halkına yönelik yoğun tahriklerde bulunmuşlar, saldırılar düzenlemişler ve onur kırıcı tavırlar sergilemişlerdir.¹² Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Almanlar yanında girişinden dolayı İngiltere, 5 Kasım 1914'te adayı tek taraflı ilhak ettiğini ilan etmiştir. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'nın 16'ncı ve 20'nci maddeleriyle Kıbrıs'ın İngiltere'ye ilhakı da T.B.M.M.'nce resmen tanınmıştır. 1931 yılında Rumlar ENOSİS isteğiyle isyan etmişler, fakat isyan eden Türklermiş gibi baskı Türk halkına yapılmıştır. II. Dünya Harbi sonrasında İngilizler'in sömürgelerine birer birer istiklâl tanımaya başlaması ile harekete geçen Rumlar Kıbrıs'ta yaşayan Türkler'in hak ve hürriyetlerini hiçe sayarak adayı resmen Yunanistan'a ilhak etmeye kalkıştılar. 1950'de Rumlar adadaki nüfus çokluğuna dayanarak "plebisit" yapmışlar, ancak neticesi önceden belli olan "plebisit"i Türkiye ve İngiltere tanımamıştır.

Kıbrıs Rumları'nın Yunanistan desteğinde Enosis için kanlı eylemlere başlamasından sonra, İngiltere kurtuluşu, Türkiye'yi Kıbrıs meselesine dahil etmeye çalışmakta bulmuştur. "Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde taraf olmadığı" noktasında başlayan Türk görüşü kısa bir süre içinde değişikliğe uğramıştır. Meseleye dahil olduğu ilk anda Ada'nın Türkiye'ye iade edilmesi görüşünü savunan Türkiye İngiltere'nin tesiriyle "taksim"i kabul etmiştir.¹³ Yunanistan'ın 1954'te Birleşmiş Milletlere resmen başvurup ada halkına

"self-determination" yani kendi mukadderatını kendisinin tayin hakkının verilmesini istemesinde¹⁴ yine nüfus çokluğuna dayanarak adanın ilhaki düşüncesi vardır. Kıbrıs'la ilgili gelişmeler Türkiye ile Yunanistan'ın arasını bozmaya başlayınca Amerika Birleşik Devletleri'nin arabuluculuğu ile Türkiye İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğü altında adaya istiklâl verilmesine karar vermiştir. 1958 ve 1959 yıllarında Zürih ve Londra'da yapılan görüşmeler neticesinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına, nüfus oranına göre Rumlara idarede %70, Türklere de %30 hak tanınmasına karar verilmiş ve 1960'da da Kıbrıs Cumhuriyeti resmen ilan edilmiştir. Ne var ki, daha önce adanın %70 toprak ve emlağına sahip olan Türkler'den zorla bu malları alan Rumlar, idarede kendilerine tanınan %70'lik hakla iktifa etmemişler ve Türklerin sahip olduğu %30'luk hakkı da gasbetmek için türlü entrikalar içine girmişlerdir. Bu entrikalarını kısa zamanda Türkleri imha planına çeviren Rumlar, 1963'te harekete geçerek bunu tatbik çalıştılar. Fakat, onların bu hem barbarca ve hem de gayr-i hukuki teşebbüsleri, Kıbrıslı Türklerin kahramanca mukavemeti ve Türkiye'nin sert tepkisi ile durdurulmuştur. Fakat Rumlar, kendilerine yapılan ihtarlara aldırmış, Yunanistan'ın da yardımı ile 1963-1973 arasında adayı Yunanistan'a ilhak projesini gerçekleştirmek için sinsice çalışmış ve zamanın geldiğine kanaat getirince de, danışıklı bir döğüş ile adada 15 Temmuz 1974'te bir darbe yaparak Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhaka, Türkleri de imhaya kalkmışlardır. Nihayet Türkiye, yaptığı bütün dostça uyarılara rağmen, Rumlar'la Yunanlılar'ın bu gayri hukuki ve barbarca yoldan dönmediklerini görünce harekete geçmek mecburiyetinde kalmıştır. Hem Kıbrıslı Türklerin varlığını ve haklarını korumak, hem de güney cephesinin güvenliği için hayati ehemmiyet taşıyan Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaka mani olmak için, garantörlük haklarını kullanarak müdahale etmiştir. Türkiye, milletlerarası hukuka uygun bir şekilde adanın Türk nüfusuna yetecek kadar %35'ini işgal edip kontrol altına almıştır.¹⁵

Barış Harekâtı'nın çizdiği sınırlar, Türk tarafına, halkına hizmet vermek için, devlet kurma imkânını vermiş ve 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti ilân edilmiştir. KTFD Devletler Hukuku'na göre tam bir devlet olmasına rağmen, Rum-Yunan ikilisi KTFD'yi "Sahte Devlet" olarak ilan etmiş ve ortadan kaldırılması için çok büyük gayret sarfetmiştir. Bağlantısız ilkelerden aldığı oylarla BM'den KTFD'yi ortadan kaldırmayı öngören ve bu maksatla devletlerin yardımını isteyen 13 Mayıs 1983 tarihli kararı çıkartmaya muvaffak olmuştur. Bundan dolayı, Rum parlamenterler, zafer işareti yaparak Kıbrıs'a dönmüşlerdir.

Bu durum karşısında, Kıbrıs Türk halkı, 20 Mayıs 1983 günü Devlet Başkanı'na bir muhtıra vererek, bağımsızlık ilân edilmesini talep etmiştir. Gerekli hazırlıklar tamamlanarak, 15 Kasım 1983 günü Kuzey Kıbrıs Türk

Cumhuriyeti, Meclis'te oybirliği ile, ayakta alkışlarla kabul ve ilan edilmiştir.¹⁶

I SONUÇ OLARAK

Yunanlılar "Megali İdea" (Büyük Ülkü)'leri içinde yer alan Kıbrıs'ın ilhaki için yaklaşık 200 yıldır gayret sarfetmektedirler. Rum-Yunan ikilisi, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren adadaki Rum nüfusun oran itibarıyla fazlalığından güç alarak, milletler arası arenada sözde hak arayışları içerisindeyler. Kıbrıs'ı kendileri için milli bir mesele olarak kabul eden, ilhak için her fırsatı değerlendiren Rum-Yunan ittifakına karşı Kıbrıs Türkleri ve Türkiye'nin onlardan daha fazla gayret göstermesi gerektiği bir hakikattir. Türkiye'nin gündemine 1950'lerde İngiltere'nin etkisiyle gelen Kıbrıs, dönemin hükümetinin icraatına, muhalefetin, kamuoyunun tepkisiyle yerleşmiştir. Bu dönemden itibaren Türkiye Kıbrıs'la ilgilenmeye başlamış, adadaki Türk halkı Rumların zulmünden 1974 Barış Harekâtı ile kurtarılmıştır. Türkiye adanın tamamını almaya muktedir iken Milletlerarası hukuka uygun bir şekilde adanın Türk nüfusuna yetecek kadar %35'ini kontrol altına almıştır. Harekât sonrası nüfusta artış yaşanması K.K.T.C.'nin geleceği açısından sevindiricidir. Bu durum Rum-Yunan ikilisini endişeye sevk etmektedir. Kıbrıs'ta yaşayan Rum saldırılarında artış kaydedilmesi, AB'ye üyelik konusundaki sabırsızlıkları, milletlerarası konularda saldırganlıkları bu endişeden kaynaklanmaktadır. Kıbrıs'ta Türk nüfusunun artması kadar, Türkiye kamuoyunun Kıbrıs'ı milli bir mesele olarak benimsemesi de önemlidir. Kıbrıs'ta yaşayan kardeşlerimiz Türkiye kaynağından maddi ve manevi desteklenmelidir. Tabii kamuoyu oluşturmada etkisi tartışmasız varolan iletişim araçlarının duyarlı olması hükümetlerin siyaset üstü bu konuyu sürekli takibi şarttır. 16.11.1996 tarihli Milliyet gazetesi 15. sayfasının alt köşesinde "KKTC'de coşkulu kuruluş yıldönümü" başlıklı haberde Rum kesiminde binlerce öğrencinin, Türkiye ve KKTC aleyhindeki eylemlerden bahsetmekte, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluş yıldönümü gibi mutlu bir haber ilgisizliğe terk edilmektedir. Gazetelerimizde, televizyon kanallarında da Kıbrıs'ın Rum eylemcilerinin faaliyetleri, Rum kesiminin tavrı, Yunanistan'ın hareketleriyle ilgili olarak haber yapılması meseleye bakılışın göstergesidir. Rum-Yunan ikilisi gündemde sürekli Kıbrıs'a yer verirken, Türkiye'nin de gündeminde, skandalların, siyasi çekişmelerin, terör hadisesinin yer alması, gününbirlik haberlerin verilmesi üzücü ve düşündürücüdür.

Türk devletlerinin sonsuza kadar yaşayacağı inancıyla ...

I NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; *Osmanlı Tarihi C.III.*, Ankara, 1983, s.9-15; ALASYA, Fikret; *Tarihte Kıbrıs*, Ankara, 1988.
2. HALAÇOĞLU, Yusuf. *Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskân Politikası*, Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 1993, s.57.
3. ERDOĞRU, Akif. *Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi Ve İlk İskan Teşebbüsü (1570-1573)*, Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 1993, s.49.
4. HALAÇOĞLU, a.g.m., s.60.
5. HALAÇOĞLU, a.g.e., s.60; REFÜK, Ahmet; *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul, 1930.
6. OZEY, Ramazan. *Tabiatı İnsanı ve İktisadı ile Türk Dünyası*, İstanbul, 1996, s.38.
7. DARKOT, Besim. *İslam Ansiklopedisi Kıbrıs Mddesi*, C.6, s.675.
8. GAZİOĞLU, Ahmet C.. *Kıbrıs'ta Yönetimin Hoşgörülü Davranışı ve Hıristiyan Toplumlara Tanınan Haklar*, Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 1993, s.215-299.
9. ALASYA, a.g.e., s.65.
10. SARAY, Mehmet. *Atatürk ve Türk Dünyası*, Ankara, 1995, s.195.
11. OZEY, a.g.e., s.38.
12. İSMAİL, Sabahattin. *İngiliz Yönetiminin İlk 50 Yılında Türk-Rum İlişkileri*, Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 1993, s.117-131.
13. ÇETİN, Metin. *Kıbrıs Cumhuriyeti ve Bir Liderin Doğuşu*, Lefkoşe 1995; ARMAOĞLU, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara, 1987.
14. ARMAOĞLU, a.g.e. s.530.
15. SARAY, a.g.e., s.200, bk. ALASYA, Fikret. *K.K.T.C. Tarihi*, Ankara, 1987, ÇETİN a.g.e..
16. ALASYA, a.g.e., s.73.

THE CYPRUS ISSUE: THE POPULATION FACTOR

ABSTRACT

Greeks are using every effort to achieve their dream of Enosis, which has been a part of Megali Idea for about 200 years. Greeks and Greek Cypriots are seeking to defend their cause at every opportunity an international level, because they think their population has been much more than The Turkish Cypriot population, especially in the second half of the 20th century. Turkey should show more effort against the Greek-Greek Cypriot alliance.

Although Turkey was strong enough to occupy all island in the 1974 Peace Operation, it took under control only %35 of the island, which was thought to be enough for Turkish Cypriots. The increase in the Turkish Cypriot the population after operation is pleasing. Greeks and Greek Cypriots became unhappy from that fact. The increase of the Greek aggressiveness in Cyprus, their impatience for being a member of EU and their aggressiveness at international relations spring from that unhappiness. As the increase of the Turkish population in Cyprus continues, the sensitiveness of the Turkish people is important too. The Turkish Cypriot should be supported by Turkey.

KIBRIS MESELESİ VE TÜRKİYE

Yrd. Doç. Dr. Ramazan TOSUN*

ÖZET

Kıbrıs, 1571-1914 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin, 1914-1960 yılları arasında da İngiltere'nin hakimiyeti altında bulunmuştur.

Kıbrıs'ın I. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere tarafından ilhakından sonra Rumlar adanın Yunanistan'a bağlanması çalışmalarına hız vermişlerdir.

Kıbrıs, 1954 yılından itibaren resmen, milletlerarası bir mesele haline gelmiştir. Türkiye, 1955 yılına kadar bu meseleye tam manası ile sahip çıkamamıştır. Çünkü bu tarihe kadar Türkiye'nin üzerinde durduğu mesele Sovyet emperyalizmi karşısında kendisinin güvenliğini temin etmek olmuştur.

Kıbrıslı Rumlar ise var güçleriyle tedhişi devam ettirmişlerdi. Bunların asıl amacı, bu konuyu milletlerarası bir mesele haline getirmek, konu Birleşmiş Milletler'de konuşulurken, İngiliz kamuoyunu etkileyerek kendi politikalarına uygun bir karar çıkartmaktı. Rum tedhişinin bir başka amacı da Kıbrıs Türklerini tedirgin edip, gözlerini korkutup onların Ada'dan gitmelerini temin etmektir. Bu durum Kıbrıs Barış Harekâtına kadar devam etmiştir.

Bu girişimler ve baskılar üzerine, Türkiye ile Yunanistan ikili görüşmelere başlamışlardır. Bir süre devam eden görüşmelerin neticesinde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar verilmiştir. 19 Şubat 1959 tarihinde, Londra'da, Türkiye, Yunanistan, İngiltere ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının temsilcileri tarafından imzalanan anlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş ve 16 Ağustos 1960 tarihinde ilan edilmiştir.

Kıbrıs, 1571-1914 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin, 1914-1960 yılları arasında da İngiltere'nin hakimiyeti altında bulunmuştur. 1960 yılında müstakil bir cumhuriyet olmuştur.

* Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Kayseri.

Kıbrıs'ta Türk hakimiyeti 93 Harbi'ne kadar tartışmasız devam etmiştir. Ancak, Doğu Akdeniz politikası değişen İngiltere 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinden sonra adaya yerleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Harbi'ne Almanya'nın yanında girmesi üzerine, 5 Kasım 1914 tarihinde İngiltere adayı ilhak etmiştir.¹

Kıbrıs'ın İngiltere'ye ilhakından itibaren Rumlar adanın Yunanistan'a bağlanması yolundaki çalışmalarına ve entrikalarına hız vermişlerdir.²

Kıbrıs, 1954 yılından itibaren resmen, milletlerarası bir mesele haline gelmiştir. Kıbrıs uyuşmazlığı, milletlerarası bir uyuşmazlık olarak ilk defa 1954 yılında Yunanistan Hükümeti tarafından bir şikâyet olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu önüne getirilmiştir. Şikâyetin konusu, Kıbrıs adası halkına kendi mukadderatını kendilerinin tayin etmesi (self-determination) prensibinin uygulanması idi. Bu suretle ada Rumları'nın istekleri Yunanistan Hükümeti tarafından açıkça ele alınıyor ve destekleniyordu. Yunanistan Hükümeti'nin bu yeni politikasının nedeni dünyada II. Dünya Savaşı'ndan sonra beliren sömürgeci aleyhtarlığı akımından yararlanmak olmuştur.³

Tabii ki Yunanistan'ın asıl niyeti, asıl amacı, adayı Enosis politikası çerçevesinde ilhak etmektir. Bunun ilk adımı olarak da İngiltere'nin Kıbrıs ile irtibatını kesmektir.

Buna karşılık, Türkiye, 1955 yılına kadar meseleye tam manası ile sahip çıkmamıştır. Bunun sebepleri arasında şu hadiseleri saymak mümkündür: 1952 yılına kadar, Türkiye için en önemli mesele, Sovyet emperyalizmine karşı kendi güvenliğini garanti altına almaktır. Türkiye, 1952 şubatında NATO'ya girmek suretiyle bu mühim meseleyi tatmin edici bir şekilde çözmüştür. 1952-1954 yılları arasında Yunanistan, İngiltere'ye müracaat ederek, Kıbrıs'ın kendisine terk edilmesini istemiştir. Her defasında İngiltere bu isteğe red cevabı vermiştir. Fakat bu olayın önemli tarafı şuydu ki Yunanistan İngiltere'ye resmen başvurup adayı istiyordu. Şu halde, bunun Türk Hükümeti için bir şey ifade etmesi gerekirdi. Aksine Türk Hükümeti, bütün bu gerçeklere gözlerini kapayarak, Yunanistanla Balkan İltifakı'nı gerçekleştirmeye çok daha fazla önem vermiştir.⁴ Yani, Türkiye, Balkan Paketi'nin kurulmasına menfi tesiri olabilir düşüncesiyle de bu meseleden uzak durmuştur.

Nihayet, Balkan Paketi 9 Ağustos 1954'te kurulmuştur. Ancak, bu ittifak da Yunanistan'ın Kıbrıs ile ilgili politikasında bir değişiklik meydana getirmemiştir. 16 Ağustos 1954 tarihinde, eski iddialarını tekrarlayarak, Kıbrıs'ta self-determination hakkı istemiştir. Bu müracaat da Birleşmiş Milletler tarafından reddedilmiştir. Bu gelişmeler üzerine, Kıbrıs'ta kanlı olaylar başlamıştır. Adaya gelen Grivas, EOKA terör örgütünü harekete geçirmiştir. Bu olayların şiddetlenmesi üzerine, İngiltere, konuyu görüşmek üzere Türkiye ve Yunanistan'ı 29 Ağustos 1955 tarihinde toplanacak olan Londra Konferansı'na davet etmiştir. Böylece, Türkiye de meseleye müdahil hale gelmiştir. İngiltere bu daveti yaparak, kendisinin Yunanistan karşısında yalnız kalmasının da önüne

geçmiştir.⁵ Ancak, Yunanistan'ın uyuşmaz davranışı yüzünden Londra Konferansı bir netice alınmadan 7 Eylülde dağılmıştır. Bu arada İngiltere, Kıbrıs'a muhtariyet verebileceği yolunda bir açıklama yapmıştır. İngiltere'nin bu kısmî tavizi karşısında Yunanistan eski politikasında ısrarlı olduğunu bir defa daha ifade etmiştir. Türkiye ise mevcut statükonun korunmasında ısrarlı olmuştur.

Kıbrıslı Rumlar ise var güçleri ile tedhişe devam etmişlerdir. Bunların asıl amacı; bu konuyu milletlerarası bir mesele haline getirmek, konu Birleşmiş Milletler'de konuşulurken, İngiliz kamuoyunu etkileyerek kendi politikalarına uygun bir karar çıkartmaktır. Rum tedhişinin bir başka amacı da Kıbrıs Türklerini tedirgin edip, gözlerini korkutup onların Ada'dan gitmelerini temin etmektir. Bu durum Kıbrıs Barış Harekâtı'na kadar devam etmiştir.

Kıbrıs'taki bu tedhiş hareketleri 1956 yılından itibaren Türkiye'de tepki uyandırmaya başlamıştır.

Kıbrıs'taki tedhiş olayları 1958 tarihinde daha da şiddetlenerek devam etmiştir. Bu meselenin çıkmaza girdiğini ve tedhiş olaylarının dünya kamuoyunu menfi yönde etkilemeye başladığını gören Yunanistan, üçlü görüşmelerden başka çare kalmadığını görerek, bu yönde bir politika takip etmeye başlamıştır. Bunun üzerine, Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof arasında görüşmeler başlamıştır.⁷

1958 yılında tedhiş hareketleri daha da şiddetlenmiştir. Bu durumdan hem Türk-Yunan, hem Yunan-İngiliz ilişkileri daima olumsuz yönde etkilenmiştir. Tabii ki bu durum Türk-İngiliz münasebetlerine de menfi tesir etmiştir. Bu gelişmeler, NATO'da tedirginliğe sebebiyet vermiştir. Bunun üzerine, bir taraftan NATO, diğer taraftan Amerika arabuluculuğa soyunmuşlardır. Bu girişimler ve baskılar üzerine, Türkiye ile Yunanistan ikili görüşmelere başlamışlardır. Bir süre devam eden görüşmeler neticesinde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar verilmiştir. 19 Şubat 1959 tarihinde, Londra'da, Türkiye, Yunanistan, İngiltere ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının temsilcileri tarafından imzalanan antlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş ve 16 Ağustos 1960 tarihinde ilan edilmiştir.⁸

Bu anlaşmaya göre; Cumhurbaşkanı Rum, Yardımcısı Türk, Bakanların 7'si Rum, 3'ü Türk; memurların %70'i Rum %30'u Türk olacaktır.

Bu anlaşmadan sonra, Kıbrıs'ta üçlü karagâh kurulmasına da karar verilmiştir. Bu karargahta; 650 Türk, 950 Yunanlı asker bulunacaktı.

Ne varki bu anlaşma da Kıbrıs'taki meseleyi çözmemiştir. Yunan-Rum ikilisi Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek, buradaki Türk varlığına son vermek için tedhiş ve katliam hareketlerine devam etmişlerdir. Anlaşmalar mucibince Türklerin sahip olması gereken hakları vermedikleri gibi daha da azıtarak Türkleri imha planları yapmaya başlamışlardır. Ada'da yapmak istediklerini silah zoruyla hayata geçirmeye karar vermişlerdir. Akritas Planı da denilen bu planın bir parçası olarak 23 Aralık 1963'te Kanlı Noel olarak bilinen katliamı

gerçekleştirmişlerdir.⁹

Bu olaylar üzerine, Türkiye'nin girişimiyle, 24 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşa'da Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından ortak bir bildiri yayınlanmıştır. Taraflar, bu bildiri ile; Kıbrıs Hükümeti'ni, Türk ve Rum cemaatlerini olaylara son vermeye çalışmışlar¹⁰, ancak, olaylar yine sona ermemiştir.

Türkiye, bunun üzerine garantörlük hakkını kullanmaya karar vermiştir. Kıbrıs'taki Türk Alayı harekete geçerken, Türk Hava Kuvvetleri'ne ait uçaklar da ihtar uçuşları yapmışlardır. Bunun üzerine, Makarios görüşmeyi kabul etmiştir.

Türkiye'nin bu müdahalesinden sonra, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan, Kıbrıs Hükümeti'ne Ada'da huzuru temin için birlikte hareket edeceklerini ve müdahaleye hazır olduklarını bildirmişlerdir. Bu kararlardan sonra, üç devletin askerlerinden müteşekkil kuvvet, Kıbrıs'ta görev yapmağa başlamıştır.

Bu arada Makarios, Aralık 1963'te bütün anlaşmaları tek taraflı olarak feshettiğini açıklamış, İngiltere'nin baskısı üzerine bu iddiasını yumuşatmıştır. Ancak, Rum tarafı, 13 Ocak 1964 tarihinde Londra'da toplanan üçlü konferansta, Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nın feshedilmesini, Türk ve Yunan alaylarının Kıbrıs'tan geri çekilmesini, Anayasa'da Türklere tanınan hakların kaldırılmasını teklif etmiştir. Londra'daki görüşmeler Rum tarafının uzlaşmaz tutumundan dolayı tam bir başarısızlıkla sona ermiştir.

Bu gelişmeleri takip eden günlerde, Kıbrıs'ta Türklere yönelen katliam hareketleri daha da artarak devam edince Türkiye, konuyu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne götürmüştür. Meselenin burada da çözüme kavuşturulamaması üzerine Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden Kıbrıs'a müdahale etmek için yetki almıştır.¹² Türkiye'nin bu kararlı tutumu üzerine, Mart 1964 tarihinde Barış Gücü kurulmuş ve görevine başlamıştır.

Bir süre sonra, Makarios, tek taraflı olarak İttifak Antlaşması'nı feshettiğini açıklamış ve Yunanistan Başbakanı Papandreu da bu kararı desteklemiştir. Rumlar, ayrıca, Kıbrıs'ta Milli Muhafız Alayı'nın kurulması yolunda çalışma da başlatmışlardır. Bunu üzerine Türkiye, Kıbrıs'a çıkarma yapma kararı almıştır. Bu karar üzerine, Amerika Cumhurbaşkanı Johnson devreye girerek, Türkiye'nin bu girişimini önlemeye çalışmıştır.

Türkiye-Amerika görüşmeleri 22-23 Haziran 1964 tarihinde yapılmıştır. Görüşmelerin sonucunda yayınlanan ortak bildiride; mevcut antlaşmaların yürürlükte olduğu ifade edilmiştir. Bu durum, görüşmelere katılan Başbakan İsmet İnönü tarafından olumlu karşılanmıştır.

Ada'da bu gelişmeler olurken, Yunanistan bir taraftan da Rumları silahlandırmaya devam etmiştir. Yunanistan'ın desteğiyle, Rumlar her geçen gün şımarmışlar, Kıbrıs Türklerini en kısa zamanda yok edip Ada'yı Yunanistan'a bağlamanın planlarını ve provalarını yapmağa devam etmişlerdir.

Kıbrıs'ta bu gelişmeler olurken, Yunanistan'da 21 Nisan 1967 tarihinde bir hükümet darbesi olmuş, bu arada, Makarios'un Yunanistan ile arası bozulmuştur.

Yunanistan ile Makarios arasındaki anlaşmazlıkların başlaması aynı zamanda Nikos Sampson'un Makarios'a karşı cephe almasının da başlangıcı olmuştur. Makarios'u gözden çıkaran Yunanistan şimdi de Grivas'ı kullanmaya başlamıştır. Nihayet 15 Temmuz 1974 tarihinde, Kıbrıs'ta Yunanistan'ın ötedenberi planladığı darbe gerçekleştirilmiştir. Darbeciler dış dünyanın desteğini alabilmek için çaba harcadılar. Sampson, bunu sağlamak için, düzenlediği ilk basın toplantısında, "bu hareket Türklere karşı değil, katil Makarios'a karşıdır" diyecekti.¹³

Bütün bu gelişmeler sonucunda, Türkiye hukuki, siyasi ve tarihi haklarını kullanarak, 20 Temmuz 1974 tarihinde Barış Harekâtı ile Kıbrıs'a barışı, huzuru getirmiştir. Bu harekât sadece Türklere değil, aynı zamanda Rumlara da huzur getirmiştir.

NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. ÖNSOY, Rifat. *Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi - 1939 Sonrası, Kıbrıs'ın Dünü - Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Gazi Magusa, 28 Ekim - 2 Kasım 1991*, Ankara, 1993, s.251.
2. ÇETİN, Metin. *Kıbrıs Cumhuriyeti ve Bir Liderin Doğuşu*, Lefkoşe, 1955, s.4.
3. GÖNLÜBOL, Mehmet (ve diğerleri). *Olaylarla Türk Dış Politikası, C.I*, (5. Baskı), Ankara, 1982, s.350.
4. ARMAOĞLU, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, (3. Baskı), Ankara, 1986, s.530.
5. ARMAOĞLU, a.g.e, s.531.
6. OLGUN, Aydın. *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Ankara, 1991, s.17.
7. GÖNLÜBOL, a.g.e, s.376.
8. ARMAOĞLU, a.g.e, s.533; ÖNSOY, Rifat. *Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi (1939 Sonrası), Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Gazi Mağusa, 28 Ekim-2 Kasım 1991*, Ankara, 1993, s.255; Gönlübol, a.g.e., s.379.
9. DENKTAŞ, Rauf R.. *Onikiye Beş Kala Kıbrıs*, Lefkoşe, 1985, s.49.
10. GÖNLÜBOL, a.g.e, s.407.

11. ÇETİN, a.g.e, s.25.
12. ARMAOĞLU, a.g.e, s.788.

THE CYPRUS ISSUE AND TURKEY

ABSTRACT

Cyprus was under sovereignty of Ottoman Empire between 1571-1914 and of Britain between 1914-1960.

The Greeks accelerated to their activities for Enosis, after Cyprus annexed to Britain at the First World War.

After 1954 Cyprus became an international issue.

Until 1955 Turkey didn't claim to be the owner of the issue. The reason was that for Turkey, security against Soviet imperialism was more important.

Greek Cypriots carried on the terrorism. Their first aim was to change the subject as an international issue and while the issue was discussing at UN to pressure the British public opinion and taking out a resolution in harmony with their policy. Another aim of the Greek Cypriot terrorism was, to grumble and to frighten the Turkish Cypriots and make them to leave Cyprus. This situation continued until to the Peace Operation.

After pressures and attempts Turkey and Greece began to negotiate. At the end of these negotiations, Turkey, Greece, UK, representatives of Turkish and Greek Cypriots signed the London agreement at 19th February 1959. With this agreement Republic of Cyprus established at 16th August 1960.

TÜRK KÜLTÜRÜN TEMEL KAYNAK ESERLERİ IŞIĞINDA KIBRIS TÜRK EĞİTİM POLİTİKASI NASIL OLMALIDIR

Hüsnü Y. LİVATYALI*

ÖZET

Dünya üzerinde büyük devletler ve medeniyetler kurmuş olan Türk milletinin temel kültür eserlerini incelemek ve yeni yetişen nesillere aktarmak hepimizin en başta gelen görevidir.

Başta Oğuz Kağan olmak üzere Orhun Abideleri, Divan-ı Lugat'it-Türk, Kutadgu Bilig gibi eserler ile Farabî, İbn'i Sinâ, Uluğ Beg... ve diğer Türk bilim adamlarının çalışmaları günümüz eğitime ışık tutacak niteliktedir.

Kutadgu Bilig, Türk toplumunun XI. asır devlet teşkilâtı bakımından olduğu kadar, fikir hayatı yönünden de önemli bir devrinin aynasıdır.

Dil öğretimine getirdiği yenilik ile Divan-ı Lugat'it-Türk ise aynı dönemin bir diğer kaynak eseridir. Kıbrıs'ın (1570-1571) fethedilmesi ile ada önce Türkleştirilmiş, sayısız mimari eserler ve eğitim kurumları inşa edilerek Türkistan'dan Anadolu'ya oradan Balkanlara uzanan Osmanlı Türklüğü'nün bir kültür merkezi haline gelmiştir. Ekonomik ve sosyo-kültürel yönden süratli bir gelişme göstermiştir. Lefkoşa, Gazimağusa ve diğer şehirlerde sıbyan mektepleri, medreseler ve kütüphaneler kurulmuştur. Sayısız devlet adamı, sanatkâr ve bilim adamı yetişmiştir.

Osmanlı devletindeki gelişmeler ve eğitimdeki yenilikler takip edilmiştir.

Adanın İngiliz idaresine geçmesinden sonra Kıbrıs'ta Türklere yapılan bütün baskılara rağmen, Kıbrıs Türk gençliği, Türklük şuurundan hiçbir şey kaybetmeden bugüne gelmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bunun en güzel delilidir.

Bugün Türk kültür ve fikriyatını yapıcı ve şuurlu bir anlayış üstüne yeniden inşa etmek istiyorsak, gözümüzü tarihin doğuş ve yükseliş sebepleri üzerine çevirmemiz, mazi ile barışmamız gerekmektedir.

Günümüz K.K.T.C.'nin maarif politikası da çağdaş gelişmelere uygun olarak kültürümüzün temel kaynakları üzerine kurulmalıdır.

* Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi,
Konya.

Bu tebliğimizde Türk kültürünün temel kaynak eserleri tanıtılacak ve billhassa Kutadgu Bilig üzerinde geniş olarak durulacaktır. Ayrıca Kıbrıs Türk Eğitim politikasının temel dayanak noktaları belirtilecektir.

Bir milletin düşüncesi, o milletin maddi kültüründe, tekniğinde, bunun temeli olan ilminde, san'atında, edebiyatında, ahlâkî-siyasî davranışlarında ve idarî faaliyetlerinde ortaya çıkar. Bir milletin düşünce dünyasını görüp tanımak demek, onun tarih sahnesine çıktığı günden itibaren düşüncesinin tezahürü olarak ortaya koyduğu kültür, teknik, ilim, san'at ürünlerini ve başarılarını görüp tanımak demektir.¹

Kültür bir milletin kendine mahsus yaşayış ve davranışları yolu ile binlerce yıl içinde biriktirdiği bilgi, san'at, zevk, iman, ahlâk, hukuk, örf ve adetleri, insanın bir cemiyetin üyesi olması dolayısıyla kazandığı bütün maharet ve alışkanlıkları içine alır. Kültür, eğitim ve öğretim yolu ile kazanılır. Sosyal bir miras olarak nesile devredilen bir değerler bütünüdür. Bir milleti diğer milletlerden ayıran milli kimlik özelliği de burada yatmaktadır.

Beşbin yıla ulaşan bir maziye sahip olan Türk milleti kendine has bir milli kültürü örnek bir hayat tarzı, düzenli devleti, ordusu, medeniyeti ile dikkati çekmektedir.²

Türk kültürün temel kaynakları içinde bir destan olarak Türk milletinin varlığını tarih sahnesinde ilk gösteren eser Oğuz Kağan Destanı'dır. Oğuzname diye de bilinen destan Türkler'in milli hayatlarını, tarihi maceralarını, aile hayatı, eğitim, öğretim, ordu ve devlet yönetim tarzını belirten eserdir. Oğuz'un hayatında hakim olan cihangirlik, yiğitlik, kahramanlık gibi temel unsurlar dile getirilir. Toplum içi insan yetiştirme esastır. Manas ve Ergenekon Destanları, Battal Gazi Destanı, milli destan vasfını taşıyan önemli kaynaklarımızdandır.^{3,4}

Cihan hakimiyeti duygusu temel hayat felsefesidir. Destandaki tema "Türk milletinin daima büyük devlet kurma ideali"dir.

Türklerin temel kaynak eserleri içinde ele alınacak ikinci eser Orhun Abideleri'dir. Türk milletinin adının geçtiği ilk yazılı metindir. Devlet adı olarak Göktürk Devleti hatırlanmalıdır. Miladî 8. asrın ilk yarısında (720-735) dikilmiştir.

Orhun Abideleri'nin de devlet ve milletin birbirlerine karşı görevleri, Türk töresi, Türk askerlik san'atının esasları, ordu, sosyal muhteva, fedakârlık, fazilet, millet olma şuuru, kağanlık... konuları işlenmiştir. Bilge Tonyukuk ve Yoluğ Tigin tarafından kaleme alınıp dikilen bu taşlar tarihimizin yazarı bilinen en önemli belgesidir. "Her ne sözüm varsa bengü taşa (ebedi taş) vurdum" diyerek Türk milletine temel öğüt, var olma ve yönetme sanatı bilgisi vermektedir.⁵

Orhun Abideleri Türk milletinin bütün fertlerine hitap eden, onların sahip olmaları gereken davranışları, devlet ve millet olarak ayakta kalma yollarını öğreten bir temel kaynak eserdir.

Bilge Kağan Türk milletine seslenerek, geçmişteki felâket ve yıkımlardan ders almayı, töreyi bozmamayı, bağımsız yaşamının değerini belirterek ilk defa tarih ve siyaset dersi vermektedir.⁶

Türk milletinin bunları öğrenip bilmesi istenmekte, bu bilgilerin kalıcı olması için "bengü taşa yazdım" demektedir.

Temel kaynak eserlerimizden bir diğeri Dede Korkut Kitabı'dır. Milli bir destan olan bu eserde siyasi, idari düzen içindeki Oğuzlar'ın aile, çocuk yetiştirme, yiğitlik, dürüstlük, iman hayatı... gibi milli hayat unsurları ve temel dayanak noktaları anlatılır.

Türk destanları ve abidelerinin gösterdiği sosyal düzen yasalarla (Töre) kurulup, geleneklerle devam etmiştir. Devlet adamının vazifesi bunu sağlamak, töreyi uygulamak, ferdin vazifesi ise bunlara uymaktır. Cemiyetin huzur ve saadeti buna bağlıdır. Milli bünyede taklide yer yoktur.⁷ "Türk milleti titre ve kendine dön" derken bu anlatılmaktadır.

Yusuf Has Hacib'in XI. Asırda yazdığı Kutadgu Biliğ orijinal Türk düşüncesini, devlet anlayışını en derli toplu şekilde ortaya koyan temel eserlerimizden bir diğeridir.⁸ Eser İslâmi Türk Edebiyatı'nın adı bilinen ilk eseridir. Türkçe kaleme alınmış olması ayrı bir önemi haizdir.

Yusuf Has Hacib 1017'de Balasagun(Kuz-Ordu)'da doğmuştur. Bu şehir Karahanlılar Devleti'nin önemli kültür ve medeniyet merkezlerinden biridir. Balasagun ve Kaşgar şehirleri, medreseleri ve kütüphaneleri ile zengin bir kültür merkezleridir. Tanınmış bir aileye mansup olan Yusuf Has Hacib'in gençliğini nerede geçirdiği, nasıl yetiştirdiği, hangi medreselerde okuduğu, kimlerden ders aldığı bilinmemektedir. Eserin mükemmelliğine bakılırsa o zamanın geçerli olan bütün ilimlerini öğrenmiştir. Takva sahibi olduğu, sanat ve edebiyata merakı ve dindarlığı ile tanındığı kabul edilmektedir.³

Balasagun'lu Yusuf'un öğrenim hayatı çok iyi bilinmiyorsa da O'nun Fârâbî (870-950) ve İbn'i Sina (950-1037)'nin eserlerini okuduğunu ve görüşlerini benimsediğini, ciddi bir öğrenim gördüğünü anlıyoruz. Aynı coğrafi mekân içinde oluşları, Kaşgar'ın büyük bir kültür merkezi olması da bu fikri beraberliği güçlendirir niteliktedir. X. asırdan itibaren Türkler Semerkant, Buhara, Taşkent, Balasagun, Kaşgar, Yarkent ve Özkent... gibi şehirlerde sayısız medreseler kurmuşlardır.⁹

Diğer İslam ülkelerinden bu medreselere öğrenci gelmiş, Türkmenistan'daki şehirler kısa sürede birer ilim, san'at ve eğitim merkezi olmuştur.

Farablı Ozlukoğlu Mehmet Fârâbî ve Efşenli İbn'i Sina, Biruni, Türkoğlu Ebülfadl, Ebü'l Vefa, Harezmi Musa kardeşler, Sicistanlı Ebu Süleyman Mehmet, Kaşgarlı Mahmut, Edip Ahmet, Hoca Ahmet Yesevi, Yusuf Has Hacib gibi burada ismini sayabildiğimiz büyük Türk bilginleri Semerkant, Buhara, Kaşgar ve Balasagun...medreselerinde yetişmiş ve günümüze yüzlerce eser

bırakmışlardır.⁹

Bu devrin Karahanlı hükümdarı Tamğaç Buğra Karahan Ebu İshak İbrahim, bilimin gelişmesine ve eğitime büyük önem vermiş, Semerkant'ta kendi mallarını vakfederek (1065-1066) büyük bir medrese kurmuştur. Vakıf belgesine göre Hakan'ın bilim ve din adamlarının öğrenim ve toplantı yeri olarak kurulmasını emrettiği, öğrencilerin her türlü masrafının Hakan'ın kurduğu bu vakıftan karşılandığı ve öğrencilere ilk defa burs verildiği anlaşılmaktadır. Vakfiyeye göre Semerkant'da kurulan medresenin yanına bir de hastane (Modern Tıp Okulu-Tıp Fakültesi) kurulması emredilmiştir. Bu hastanenin çalışması, programı, ilaçların nasıl temin edileceği, doktorların nasıl tecrübe kazanacakları açıkça belirtilmiştir.¹⁰

Türk kültür tarihinde vakıf sistemi sadece eğitim-öğretim kuruluşlarının değil, onların yönetimini de kapsayan, eğitimin idari teşkilatıyla da ilgili bir hukuk kurumudur.

Yusuf Has Hacib, eserini, 1068'de Balasagun'da yazmaya başlamış, 1070 yılında Kaşgar'da tamamlamıştır. Karahanlı hükümdarı Süleyman Arslan Han'ın oğlu Hakan Tamğaç Buğra Han Ebu Hasan'a sunmuştur. Hakan eseri çok beğenmiş ve onu devlet hizmetine alarak ona Has Hacib'lik (Saray Başmabeyincisi) ünvanını vermiştir.³

■ KİTABIN ADI -KUTADGU BİLİG- EĞİTİM

Kutadgu-Bilig'in baş tarafına eserin yazılışından sonra istinsah edilirken ilâve edilen metinde:

Bu kitap çok aziz bir kitaptır; bilen için bir bilgi denizidir.

Değerli bilgiler ile süslenmiştir; artık sen şükret ve kanaatkâr ol.

Bunların herbirine birçok hakimlerin sözlerini inciler dizer gibi sıralamıştır.

Meşrik hükümdarı, maçinliler beyi, bilgili anlayışlı, dünyanın ileri gelenleri.

Hepsi bu kitabı benimsemişler ve hazinelerine koyup saklamışlardır.

Kutadgu-Bilig Türk dili ve edebiyatının olduğu kadar, Türk kültür tarihinin de mükemmel bir abidesidir.

Birinden diğerine miras olarak kalır, bunlar da kendilerine alıp, başkalarına vermezlermiş.¹¹

denerek eserin devlet adamları tarafından makbul bir eser olduğu ,elden ele dolaştığı belirtilmektedir.

Türkçe'de kut saadet, devlet demektir. Kutad ise kutlu olmak, devletli olmak manasına gelmektedir. Kutadgu-Bilig, her iki dünyada tam manası ile kut kazanmak, kutlu olmak için lâzım olan yolu gösterme, "Devlet Yönetme Bilgisi" yahut "İktidara Ulaştıran Bilgi" anlamındadır.^{8,12} Bu manası ile kitap mükemmel bir siyasetnamedir. Türk devlet adamlarının başucu kitaplarından olmuştur.

Kutadgu-Bilig Han dili diye isimlendirilen Kaşgar-Hakaniye lehçesiyle yazılmıştır.

Yusuf Has Hacib;
Kitab atı urdum kutadgu bilig
*Kutadsu okıgılıka tusu eliğ (350)*¹³

diyerek eserine Kutadgu-Bilig adına koyduğunu, okuyana kutlu olmasını ve onlara yol göstermesini istemekte (350);

*Ben sözümü söyledim ve kitabı yazdım; bu kitap uzanıp,
 her iki dünyayı tutan bir eldir.*

*İnsan her iki dünyayı devletle elinde tutarsa, mes'ut olur; bu
 sözüm doğru ve dürüsttür.*

*Önce Kün-Toğdı hükümdardan bahsettim; ey iyi insan, bunu
 izah edeyim.*

*Sonra Ay-Toldı'dan söz açtım; mübarek saadet güneşi onunla
 parlar.*

*Bu Kün-Doğdı dediğim doğrudan doğruya kanundur; Ay-Toldı
 ise saadettir.*

*Bundan sonra Öğdülmüş'i anlatım; o aklın adıdır ve insanı
 yükseltir.*

Ondan sonraki Odgurmuş'tır; onu ben akıbet olarak aldım.

*Ben sözü bu dört şey üzerine söyledim; okursan anlaşılır;
 iyice dikkat et (351-358)*

diyerek esrini tanıtmaktadır.

Hükümdarların temel müracaat eseri olan Kutadgu-Bilig Fatih Sultan Mehmet tarafından sarayın Uygurca bilen kâtiplerinden Heratlı Abdülrezzak

Bahşi'ye İstanbul'da istinsah ettirilmiştir.³ Fatih Sultan Mehmed bu eseri hiç elinden düşürmemiştir.

Kutadgu-Bilig; insanın her iki dünyada, tam manası ile saadete ermesi için takip edilecek yolu göstermek maksadı ile kaleme alınmış bir eserdir. Birbirine çok sıkı bağlı bulunan fert, cemiyet ve devlet hayatının ideal bir şekilde tanziminde zaruri olan zihniyet, bilgi ve faaliyetlerinin nelerden ibaret olduğu açıklanmaktadır. Yusuf Has Hacib eserlerinde insan hayatının manasını tahlil ile cemiyet ve devlet içindeki vazifelerini tayin eden bir felsefe, bir hayat felsefesi sistemi kurmuştur.

Yusuf Has Hacib Kutadgu-Bilig'i dört esas nokta üzerine bina etmiştir:

*Basa aydım emdi bu ay toldını
aningdın yaruyur iduk kut küni (354)*

*bu kün toğdı tigli törü ol köni
bu ay toldı tigli kut ol kör anı (355)*

*basa aydın eradi kör ögdülmüşig
ukuş atı ol bu bedütür kişig (356)*

*aningda babası bu odgurmuş ol
munı akıbet tip özüm yörmiş ol (357)*

Görüleceği gibi ilk esas nokta "kanun"dur. Eserin baş kahramanı Töre'dir ve Kün-Toğdı'nın şahsında açıklanmıştır. Kün-Toğdı adaleti temsil eden hükümdardır.

İkinci unsur ise "saadet" (Kut)'tir. Bilge vezir Ay-Toldı'nın şahsında anlatılmıştır. Önemli olan husus insanın Töre'ye uymaksızın Kut kazanılamıyacağı hususudur.

Kitapta üçüncü unsur olarak gösterilen "akıl"dır. Aklı Ögdülmüş temsil etmektedir. Kutadgu-Bilig'de en çok üzerinde durulan akıldır. Eserde 2010 beyit ondan bahsetmektedir. Bu kitabın üçte biridir. Aklın önemini belirtmesi bakımından çok önemlidir. Çünkü aklı olanın mükellefiyeti vardır. Ve bu mükellefiyet insanı yüceltir.

Eserin bina edildiği dördüncü temel unsur akıbetir. "Akıbet" Odgurmuş'ın şahsında anlatılmaktadır. Odgurmuş manevi uyanıklığın sembolü devlet müsaviri sıfatıyla eserde yer almıştır. Akıbet, dünyanın sonunu ve hayatın tükenişini ifade etmektedir. Ona göre dünya nimetleri boştur.⁸ Dünyaya gelmekten murat, yaradandan ötürü yaradılanı hoş görmek ve her nefes hizmet etmektedir. O sadece Allah'a bağlanmıştır. O'ndan istimdat istemektedir.

Yusuf Has Hacib, Kutadgu-Bilig'in manasını anlatan bu dört temel husustan sonra gençlere seslenmektedir. Gayret et, doğruluk yolundan sapma, gençliği

heder etme, ondan faydalanmasını bil, bu sözümü yabana atma, gönülden dinle, gençliği aziz kıl, boşuna geçirme, son pişmanlık fayda vermez (359-363) mesajını vermektedir. Hayatın boş yere geçip gitmemesini (377), insanın heriki dünyayı devletle elinde tutarsa mes'ut olacağını, bu sözün doğru ve dürüst olduğunu (352) belirtmektedir.

I TARİH, BİLGİ ÇAĞI VE ÇAĞDAŞLIK

Kutadgu-Bilig Türk toplumunun devlet teşkilâtı bakımından olduğu gibi, fikir hayatı bakımından da çok mühim bir devresinin aynası durumundadır. Bu eser, Türklük bilgisi sahasına birçok yeni bilgiler ekleyecektir. Türkler'in bilhassa bugün mensup oldukları kültür muhitine giriş devrini içine alan Karahanlılar döneminde yazılmış olması, o dönemin dünya görüşünü, kıymet hükümlerini ve karşılaştıkları meselelerin hal tarzını ortaya koyması bakımından olduğu kadar temasta buldukları kavimler bakımından da istifadeli olacaktır.⁷

Karahanlılar Devleti, Orta Asya'da kurulan ilk müslüman Türk devletidir. Bu dönem Göktürkler'le başlayıp Uygurlar zamanında bir gelişme gösteren Türk kültür ve medeniyeti ile İslam Kültür ve Medeniyeti'nin karşılaşp kaynaştığı bir dönemdir. Bu sentez ile Türk-İslam Medeniyeti denilen tarihi gelişmenin de temelleri atılmıştır.^{9,14}

Kutadgu-Bilig, uygulamalı bir eğitim kitabıdır. Okuyana yol göstermesi (350) istenilen eser, "hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahret için çalış" (352) emrinin tablosunu gözler önüne sermektedir. Temeli insanın yaradılış sırrı üzerine inşa edilen bu eserde bir siyasetname olarak hükümdardan kapıcıya kadar devlet yönetiminde görev alan bütün elemanların vasıfları, yapacakları işler ve usulleri detayları ile işlenmiş, insanları devlet yönetimine hazırlamak için siyaset eğitimi ön plana çıkarılmıştır.

I KURADGU-BİLİG'DEN EĞİTİM ANLAYIŞI

Yusuf Has Hacib üstün bir pedagojik yeteneğe sahiptir. Bu; eserinden ve eserindeki eğitim tarzından anlaşılmaktadır.

Bilgiyi büyük, anlayışı ulu bilmek gerekir(152). İnsanları bilgi yüceltir (183). Kendini yetiştiren, anlayışı olan, bilen yani öğrenim iyi bir eğitim gören her zaman dileğine erişir (155). Bu sayede başarıya ulaşır. İnsan bilgisiz doğar ve yaşadıkça öğrenir; bilgi sahibi olunca her işinde muvaffak olur. "Ancak bilgisiz doğulur, bilgi sonradan öğrenilir ve itibar kazanılır" der. Çalışmakla sadece aklın elde edilemeyeceğini anlatır (1680-1682). "Kutlu bilgenin sözü cahile göz" sayılmakta, Kaşgarlı Mahmut da Divan-ı Lugat'it Türk adlı

eserinden "eski bilgelerin sözleriyle gönül sağlık bulurdu" diyerek Türkler'de bilgelik müessesesinin eskiliğini dile getirmektedir.¹⁵

Kutadgu-Bilig yazarı bilginin önemini 900 sene önce kavrayarak çağımıza ışık tutmuştur. XXI. Yüzyıl bilgi çağı olarak ilân edilmiştir. Devletlerin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve teknolojik her türlü problemleri bilgi sayesinde çözülecektir. Bilgilenme, araştırma ve inceleme ile mümkündür.

Çağımızda gelişmiş ülkeler bilimsel araştırmalara büyük kaynaklar tahsis etmekte, dolayısı ile geniş bir bilgi hazinesine sahip olmaktadır. Bilgi dün olduğu gibi, bugün de çağımızın rehberi durumundadır. Bu da modern eğitim ve öğretim müesseselerinde gerçekleşir.

Söz bilerek söylenirse bilgi sayılır (170). Eğitim gören bilgili olur. Eğitim görmeyen insan, başta devlet işi olmak üzere verilecek diğer işlerde başarılı olmaz. İleriyi görüp toplum menfaatine karar vermez. Bilgisiz insan kördür (190) derken de bu kastedilmektedir. İnsanları bilgi yüceltir (209). Bilgi deniz dibinde yatan inciye benzer. Ancak o, denizden çıkarılmalıdır (211-212).

Bilgili insan, bilgisini dili ile meydana çıkarmalı (214), kitap yazmalı, sohbet etmeli, konferans vermelidir. Yusuf Has Hacib'in yaptığı gibi Has Hacib'lik yapmalıdır. Bilgili insanın hayat tecrübesi, görgüsü, iş ve devlet yönetimi anlayışı farklıdır. O dil, edebiyat, musiki, tarih, din ve diğer bilim dallarındakiengin bilgisi ile daha çok faydalı olur. Devlete ve milletine daha iyi hizmet etme imkânlarını elde eder.

Yusuf Has Hacib "Bilgi ile göğe yol bulunur" (182) sözünü 1070'de söylemiştir.

İnsan vaktini, boşa harcamamalıdır. Alınan her nefes bir hizmet için olmalıdır. 900 sene önce görülen gerçek bugün de aynen geçerlidir. Çünkü bu ileri görüşlülük bugünkü insanına önemli mesajlar vermektedir.

Bir Türk atasözü; "akıl süsü dil, dil süsü sözdür; insanın süsü yüz, yüzün süsü gözdür" (273-274) der. İnsan fikrini dili ile açıklar, sözü iyi olursa yüzü parlar (275). Bununla güler yüzün ve tatlı dilin hikmeti ne güzel anlatılır.

Bilginin gizli tutulmayacağını belirten yazar; misk ile bilgi birbirine benzer; insan bunları yanında taşıdııkça gizli tutamayacağını (311-312) ifade eder.

Tecrübesi olan hakime göre insan dinlemekle alim olur (1913-1914) derken de formel bir eğitim müessesesinin varlığını belirtmektedir.

I ÇOCUKLARI NASIL TERBİYE ETMELİ

Kutadgu-Bilig'in muhtelif yerlerinde bilgi, öğrenme ve eğitim konuları işlenmiş olmasına rağmen çocukların terbiyesi ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

*Oğul kız sening ay tengin
evingde igidgil igitme öngin (4804)*

*Oğul kızka öğret bilig hem edeb
angar iki ajun aning asgı tap (4506)*

*Süre idma boşlağ oğuluk yava
yava bolga boşlağ yügürgey ive (4509)*

Yusuf Has Hacib bu bölümde anne ve babalara seslenerek "eğer gürbüz, akıllı oğlun ve kızın dünyaya gelirse, eğitim ve öğretimi ile bizzat meşgul olmalarını, onlara bilgi ve edep öğretilmesini onun başka ellere emanet edilmemesini istemektedir. Çocuğun güvenilir, alim ve fazıl bir öğretmen elinde yetiştirilmesini, gerekirse lala veya dadı turarak kız ve erkek çocukların eğitilmesini tesviye etmektedir.

Yazar, kim çocuğunu naz içinde yetiştirirse, o kimseye ağlamak düşer (1223). Çocuk küçüklüğünde başıboş bırakılırsa kabahat çocukta değil ailededir (1224). Baba çocuğunu sıkı bir terbiye altına alıp, ona herşeyi öğretirse çocuğu yetişip büyüyünce sevinir (1226). Çocuklara fazilet ve bilgi öğretmeli ki onlar iyi ve güzel yetişsinler (1228) diyerek çocuğun eğitiminde anne ve babanın rolü belirtilmektedir.

Çocuğa bilgi küçük yaşta öğretilmeye başlanmalıdır. Küçüklükten itibaren bilgi öğrenenler hayatta muvaffak olurlar (1492-1493). Öğrendiklerini ölünceye kadar unutmazlar (1495) denmektedir. Bu ifadeler, öğrenilenlerin tam öğrenilmesi ilkesini belirtmesi bakımından önemlidir. Öğrenme çocuğun yaşına ve gelişimine uygun olmalıdır. Öğrenmede hayatilik ilkesi gözönüne alınmalıdır. Öğrenme ilgi uyandırmalıdır, gibi ilkeler günümüz eğitim anlayışında da aynen benimsenen temel ilkelere dir. Yusuf Has Hacib, Kutadgu-Bilig'de aynen benimsendiği eğitim anlayışına göre konuların anlatılması, soru sorma, karşılıklı tartışma usulleri yanında ata binme, kılıç kullanma, ok atma, güreş tutma ve güzel yazı yazma sanatının öğretilmesini istemektedir. Ayrıca ilgi ve istidatları gözönünde tutarak onların yeteneklerini geliştirecek sanatlar da öğretilmelidir.

XX.yüzyıl eğitim anlayışında da ilgi ve istidatların geliştirilmesi, çocuğun ilgisine göre bir eğitim uygulanması üzerinde durulmaktadır. Bu eğitim tarzı, çocuğun beden ve zekâ gelişimine daha çok yardım edecektir. Eğitim ve öğretim isteyerek ve benimseyerek yapılmaktadır. Kutadgu-Bilig'deki eğitim tarzı, günümüz anlayışına da uygundur.

Yusuf Has Hacib, eserinde, çocuklara öğretilecek konular üzerinde de

durmuştur. "Çarpma ve bölmeyi (darp ve taksim) oku, bütün kesirleri iyi öğren. Bu kâmil insan için mükemmel bir imtihandır (4379). Daha da istersen, cebir ve mukabele oku; bir Oklidis'in kapısını çal (4382). İşini her zaman bir bilgili kişiye sor (4387). Her işte bilgi edinmek faydalıdır (4389). Ay ve günlerin hesabını tutmak için(437) geometri (hendese) okumalısın. Geometri ince hesaptır, bununla yer gök hesapları yapılır" diyerek ciddi bir eğitim ve öğretimin konularını da belirtmiştir. 900 sene önce okutulması öngörülen bu konular halen müfredat programlarında yer almaktadır.

Bugün bütün eğitim kurumlarında matematik öğretilmektedir. Matematik, ciddi bir zihnî disiplin sağlayabilmek için gereklidir. Hayatta başarılı olabilmek için bu disipline ihtiyaç vardır. Çağımız teknolojik gelişmelerin bir icadı olarak insanoğlunun emrine verilen bilgisayar, en karmaşık hesapları anında neticelendirmektedir. Ancak, problemlerin çözümü, insanoğlunun zihninde tasarladıklarını makinaya dikte ettirmesiyle mümkün olmaktadır. Bu gerçek yıllar önce Orta Asya'da görülmüştür.⁵

İTÜRK BİLİM ADAMLARININ EĞİTİM GÖRÜŞÜ

Türk kültürünün temel kaynakları incelendiğinde Farabi ilk akla gelen isimdir. X.asırda yaşamış olan Farabi (870-950), eğitim ve öğretimi ayırmış, eğitimin davranış değiştirmeyi, öğretimin bilgiyi ifade ettiğini açıklamıştır. Kolaydan zora doğru ilkesini, eğitimde tekrarın önemini, beceri kazandırmayı, bir konu öğrenilmeden diğerine geçilmemesini, çocukların bilgi, istidat ve yeteneklerine göre yönlendirilmesini, eğitimin hayat boyu devam edeceğini, isteyerek benimseyerek öğrenmenin faydasını, öğrencinin tartışmayı ve soru sormasını öğrenmesini, çocukta mesuliyet duygusu uyandırılmasını ve motivasyonun öğrenmedeki yerini ve ilkelerini açıklamış ve ilk defa bu eğitim ilkelerini eserlerinde yazmıştır. Bilimsel araştırmanın önemini belirtmiştir. Öğretmenin, velinin ve hükümdarın herbirinin ayrı birer öğretmen olduğunu açıklamıştır.¹⁶

XI.asırda yaşayan İbni Sina (980-1037), çocuğun gelişmesinde oyunun önemini, çocukların kendi akran ve arkadaş grupları ile beraber eğitilmesini, eğitimde sınıf ve statü farkı gözetilmemesi gerektiğini açıklamıştır. Çocuğun istek ve ilgilerine önem verilmesini, öğretimde deneye, gözleme ve olayların neticelerinin araştırılmasını, eğitim ve öğretimde araç-gereç kullanılması ve çocuğun öğrenmenin lüzumuna inandırılmasını eserlerinde kaydetmiştir. Tıbbın müfredatını yazmış, koruyucu hekimliği ihdas etmiş, psikanalist metodun temelini atmıştır. Ahlâk ve fazilet eğitimine inanmış, hükümdarların siyasi eğitimi ve çocuğun 6-14 yaşlarında okula gönderilmesini, beden eğitiminin önemini ve müfredatını tesbit etmiştir. Çocuk sağlığı, anne sütünün önemi ve çocuğun

eğitiminin bütün özelliklerini ve anne babaya düşen görevleri ayrıntıları ile açıklamıştır.¹⁰

XI. asırda yaşayan Kaşgarlı Mahmut ise *Divan-ı Lugat'it-Türk* adlı eserinde Türkçenin üstünlüğünü belirtmenin yanında dil öğretiminde yeni bir metod geliştirmiştir. Çok sayıda örnek cümle verildikten sonra kurala geçilmesini ve dil öğretiminde tekrarın önemini çok iyi kavramış, dil öğretirken günlük hayattan, atasözlerinden, şairlerden örnekler vermiş, aynı zamanda Türk kültürünü tanıtmaya çalışmıştır.¹⁵

XI. asır bilim adamlarından Birûnî (973-1052) eğitim ve öğretimde gözleme, deneye yer verilmesi üzerinde durmuş, araştırma ve öğrenmede taklit ve ezberciliğe ve fikir taassubuna karşı çıkmış, bilgi sahibi olmanın ve bilime hizmet etmenin gerçek mutluluk olduğunu açıklamıştır.¹⁰

Fârabi, İbni Sina, Birûni ve Kaşgarlı Mahmut ve tebliğ konumuz olan Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu-Bilig* adlı eserindeki eğitim görüşleri modern eğitimin ilkeleri olarak savunulmuş ve batı dünyası bu konuda öncü sayılmıştır.

Eğitim ve öğretimde değeri yüzyıllar sonra anlaşılan ve Avrupa'lı eğitimcilerce yeniden keşfedildiği ileri sürülen düşünceler IX-XII. asırlarda Türkistan'da çoktan kitaplara geçmiş ve uygulanır olmuştur.

XVI. asırda yaşayan Batılı eğitim bilimcilerden XVI.asırda yaşayan D. Erasmus, XVII asırda yaşayan W. Ratke, J.A. Comenius, XVIII. asırda yaşayan Fransız düşünürü J.J. Rousseau; J.H. Pestalozzi, daha sonra J.F.Herbert, XX. asırda yetişen eğitim bilimcilerinden Wilhelm Wundt, Karl Pearson, Francis Galton, zekâ testi ile bireysel farklılıkları ölçen A. Biret ; diğer eğitimcilerden Stanley Hall, E.Thorndike, J. Dewey'nin... eğitim ve öğretimle ilgili çağdaş düşüncelerinin temelinde yukarıda saydığımız Türk filozoflarının görüşlerinden geniş ölçüde faydalandıkları muhakkaktır. Bu görüşler halen eğitim kurumlarımızda genel eğitim metodu konuları içinde öğretilmekte ve uygulanmaktadır.

XV. asır Türk devlet adamlarından "Fatih Sultan Mehmet'in, İstanbul'un fethinden sonra kurduğu Eyüp ve Ayasofya medreselerinde, sıbyan mektebi (ilkokul) öğretmeni olacaklar için Adâb-ı Mubâhese ve Uslûl-I Tedris dersi koyduğu" unutulmamalıdır. Fatih Sultan Mehmet devrinde yaşayan Tarîku'l-Edep (1453) yazarı Amasyalı Hüseyinoğlu Ali "öğretmenin nitelikleri ve çocuğun eğitimi" üzerinde durmuş, "çocuğun yaratılışını tanımak" gerektiğini açıklamıştır. Bu görüş bireysel farklılıklara göre eğitim öğretim uygulanmasını istemektedir. Bu, günümüz pedagojisinin en son verileri ile tam bir tutarlık göstermektedir. B. Bloom ve Higard'ın bu konudaki araştırmaları ile Amasyalı Hüseyinoğlu Ali ile tam bir benzerlik göstermektedir.¹⁰

Kutadgu-Bilig'te çocukların terbiyesi çok ciddi bir konu olarak ele alınmış, bir yandan bilgi öğretilirken (4379-4382), bir yandan da, edep öğretilmesi, yani Türk töresine, örfüne uygun davranışlar kazandırılması istenmiştir.

Çocukların başıboş bırakılmamasını, ağacın yaş iken eğilebileceğini, bu sebeple eğitime erken yaşta başlanılmasını temel bir eğitim görüşü olarak ortaya koymaktadır.

Çocuğun eğitimi üzerinde durulurken ele alınan mühim bir konu da, babanın ve annenin hoşnut edilmesi (1569) hususudur. Anne-baba hakkının, hem milli-örfî, hem de dini yönden çok mühim olduğu bir temel değer yargısı olarak kabul edilmektedir.

Çağdaş eğitim anlayışında anne ve babanın yani ailenin rolü çok büyüktür. Çocuk, aile, çevre ve okulda eğitilir. Bu temel kurumlar asli görevlerini yerine getiremezler ise, çocuğun toplumsal bütünleşmeyi sağlaması, sağlıklı bir ruhi olgunluğa erişmesi mümkün değildir. Çocuğun, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde bir kişiliğe ve karaktere sahip olması gerekir.

Çocuğun hayata hazır hale gelmesi, şahsiyetinin gelişmesi, sorumluluk alabilmesi, saygıdeğer bir kişilik kazanması, okul-aile işbirliğine bağlıdır. Okul-aile işbirliği, çocuğun faydalı bir birey olarak topluma kazandırılması yanında kendi geleceğini de teminat altına almasını sağlar.⁵

Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu-Bilig* adlı eserinde eğitimle ilgili olarak tesbit edilen görüşleri ise şunlardır:¹¹

1. Öğrenme, kişinin kendi kendine çalışarak yapacağı ve deneye dayalı bir öğretim işidir.
2. Bilgili insanın hayat tecrübesi topluma daha iyi hizmet vermesini sağlar. Geçmiş yıllarda yetişen âlim, şâir ve devlet adamlarının, kılıç erlerinin fikirleri temel ilke olarak alınmalıdır.
3. Kişi iş başında daha iyi yetişir. Bu sebeple hizmet-içi eğitim faaliyeti sürekli olmalıdır. Uygulamalı eğitim ve devlet adamı yetiştirme üzerinde ciddiyle durulmaktadır.
4. Çocuğun eğitiminden aile birinci derecede sorumludur. Eğitim aile içinde başlar. *Kutadgu-Bilig*'de kız erkek ayırımı yapılmamaktadır. Türklerde aileye büyük sorumluluk yüklenmektedir. Ancak anne ve baba, yani aile ocağı, çocuğun ilk eğitim kurumudur.
5. Çocuk küçük yaşta eğitilmelidir, Çocuk küçük yaşta daha iyi öğrenir ve bu öğrenme, kalıcıdır. Öğrenmeye 7 yaş yerine daha erken de başlamak mümkündür. Bu, çocuğun zekâ ve gelişim durumu ile ilgilidir.
6. Hayat boyu eğitim ilkesi kabul edilmektedir.
7. *Kutadgu-Bilig*'de Türk eğitim sistemi her türlü önyargıdan arındırılmıştır. Her ülkeden bilim adamı kabul edilmekte, eğitim ve

- öğretim kurumlarında (medreselerde) ders verdirilmektedir. Bilim adamlarına, yöneticiler ilgi göstermekte, memleket meselelerini onlara danışmaktadırlar.
8. Öğretimde takrir, soru-cevap, örneklerle öğretim, şiir, atasözü, menkıbe, hakîm sözleri ve tecrübeli kişilerden faydalanma, bugün de eğitim ve öğretim programlarında kullanılan modern eğitim metodlarıdır. Yusuf Has Hacib bu metodları XI. asırda ortaya koymuş ve kullanmıştır.
 9. *Kutadgu-Bilig*'de meydana gelen davranış değişikliği, toplumun istediği insan tipinin yetiştirilmesini ifade etmektedir. Bu davranış değişikliği gençleri ve yetişkinleri psikolojik bakımdan da tatmin eder.⁵
 10. Türklerde herkes "kendi ikbâlinin inşâcısıdır"⁷. Bu sebeple "eğitim sorumluluğu da kişinin kendine bırakılmalıdır" ilkesi kabul edilmiştir. Kişi kendi tecrübesi ile bilginin peşinden gitmelidir.

I KIBRIS TÜRK MİLLİ EĞİTİMİ

Osmanlı Devleti 1570-1571 yılları arasında çok çetin savaşlarla 50.000 şehit vererek Kıbrıs'ı fethetmiştir. Adanın fethinden hemen sonra Türkleştirme faaliyetine girişilmiştir. Karaman, Konya, Niğde, Akşehir, Beyşehir, Manisa, Tokat, Darende, İçel, Teke, Alanya, Kayseri gibi vilâyetlerden 5720 hane halkının Kıbrıs'a yerleştirilmesi sağlanmıştır. Böylece adaya sağlam bir Türk nüfusu yerleştirilmiştir. Daha sonra göçler devam etmiş, her san'at dalından san'atkârlar yerleşerek ada kısa sürede ekonomik, sosyal ve kültürel yönden sür'atle gelişmiştir.¹⁷

Adanın her yanında camiler, hanlar, hamamlar, kütüphaneler, çeşmeler, türbeler, tekkeler, sıbyan mektepleri ve medreseler, mescidler, konaklar, su kemerleri, kaleler yapılmıştır.

Osmanlı Devleti döneminde Kıbrıs'ta milli eğitim teşkilâtı şöylece açıklanabilir: Sıbyan okulları, vakıf okulları, hususi okullar ile iptidaili ve iptidaisiz medreseler. Okullar genellikle camilerin yanına inşa edilmiştir. Sıbyan okullarında kız ve erkek öğrencileri bir arada okurlardı. Sıbyan okullarına 4-6 yaş arasında başlanırdı. Okula "Amin Alayı" ya da "Besmele Çekme" denilen merasimle başlanırdı.¹⁸

Kıbrıs'ta ilk medrese 1573'de Büyük Medrese, Sultan Selim Medresesi diye adlandırılan ve Lefkoşa'da kurulan medresedir. Daha sonra Mustafa Paşa Medresesi (1578), Kıbrıs Beylerbeyi Piri Paşa'nın Lefke'de sıbyan okulu ile beraber yaptırdığı medresenin (1580-1584) vakıfları İstanbul'da bulunmaktadır.

Hamidiye Medresesi (Arap Ahmet Medresesi) (1764) Lefkoşa'da inşa edildi. Köprülü Hacı İbrahim Ağa Limasol'da Köprülü Medresesi'ni yaptırdı. Bafli müderris Hoca İbrahim Sıtkı 1850'de kendi gayretleri ile Hoca İbrahim Medresesi'ni kurdu. Peristerona köyü medresesi de 1875'de açıldı. Mağusa'da Lala Mustafa Paşa Camii yanında da bir medrese bulunmakta idi. Medreselerde yüksek tahsilini tamamlayanlara "icazet" diploma verilirdi.

1571'de adanın fethinden 1878 yılına kadar 29'u vakıf, 41'i vakıf olmayan 70 sıbyan mektebinin açıldığı anlaşılmaktadır. 1863 yılında Mekteb-i İlmiye adında bir rüştiye açılmış, bu okul 1879'de idadî, 1920'de Sultanî adını almıştır. 1926'da İslâm Lisesi, 1958'de Celal Bayar Lisesi adını aldı. 1962 yılında ise Kıbrıs Türk Erkek Lisesi adını aldı. Ortaokul kısmı Bayraktar Ortaokulu olarak adlandırılmaktadır.¹⁸

Kıbrıs adasının 10 Temmuz 1878 İngiltere'ye kiralanmasına kadar geçen zamanda açılan her kademedeki eğitim kurumları yukarıda açıklandığı şekildedir. Başta medreseler olmak üzere mevcut eğitim kurumlarının masraflarının karşılanması için yüzlerce vakıf tesis edilmiştir.

1878'de adada Lefkoşa, Lârnaka, Mağusa, Limasol, Baf ve Girne'de 65 iptidai (ilkokul) mektep bulunmakta idi. Camilerde din dersleri okutulurdu,. Ders-i âm (genel ders) adı verilen bu dersleri okutabilecek müderrisler de "Meclis-i Şer'i"de imtihan edilerek, başarı gösterenlere görev verilmiş, bunlar için vakfiyeler düzenlenmiştir. Ömeriye Camii, Baf Camii Kebiri, Bayraktar Camii, Ayasofya Camii, Magosa Kutup Osman Mescidi ile Haydarpaşa Camii müderrisliği adı ile camilerde dinî bilgi ihtiyacını karşılamak üzere dersler verilmiştir. Herbirinin, müderris maaşlarını karşılamak üzere vakıfları vardır.¹⁸

Osmanlı Devleti döneminde Kıbrıs'ta Lefkoşa'da Muradiye, Mağusa'da Ayasofya kütüphaneleri kurulmuştur. Ayrıca Aziz Efendi, Arap Ahmet, Tireli Ömer Efendi, Mevlevihane, Mağusa'da Kutup Şeyh Osman Fazlullah, Müftü Medresesi, Sultan Mahmut ve Ömeriye Kütüphaneleri sayılabilir.¹⁹

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dünya üzerinde büyük devletler ve medeniyetler kurmuş olan Türk milletinin temel kültür eserlerini yeni yetişen nesle aktarmak hepimizin en başta gelen görevidir.

Başta *Oğuz Kağan Destanı* olmak üzere, *Orhun Abideleri*, *Divanı-ı Lügatî't-Türk*, *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık* adlı eserler ile Fârâbi, İbni Sinâ, Birûnî, Uluğ Bey ve diğer Türk filozof ve bilim adamlarının eserleri, dil, edebiyat, tarih, sosyoloji, hayat felsefesi, eğitim ve öğretime katkıları yönünden incelenmelidir.

Kutadgu Bilig adlı eseri Anadolu lehçesine tercüme eden Reşit Rahmeti Arat "bu eseri Türk gençliği okuyup anladığı zaman Türkiye de kurtulur, Türk gençliği de" demiştir.¹⁰ Bu ibretli bir sözdür. Kıbrıs Türk gençliği için de aynı sözleri tekrarlamamız gerekir.

Kutadgu Bilig uygulamalı bir eğitim kitabı, aynı zamanda "Devlet Yönetme Rehberi" diyebileceğimiz bir siyasetnamededir. Türk kültürünün izlerini taşıyan bir temel eserdir.

Kıbrıs adasının 1571'de Lala Mustafa Paşa tarafından fethedilmesi ile önce Türkleştirilmiş ve sayısız mimari eserler ve eğitim kurumları yapılarak Türkistan'dan Anadolu'ya ve oradan Balkanlar'a uzanan Osmanlı Türklüğü'nün bir kültür merkezi haline gelmiştir. Stratejik önemi yanında birçok devlet adamı, bilim adamı ve san'atkar yetiştirmiştir.

Kıbrıs fethedildikten sonra öğretim müesseseleri sür'atle gelişmiş, Osmanlı Devleti içindeki değişikliklere de ayak uydurulmuştur. Cumhuriyet dönemindeki değişiklikler de aynen uygulanmıştır.

Kıbrıs'ta Türklere yapılan bütün baskılara rağmen Türk varlığından, Türklük şuurundan hiçbir şey kaybetmeden bugüne ulaşılmıştır. Bugünkü mutlu son Bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bunun en güzel delilidir. Çünkü devlet kurmak bir yetenek işidir. Her millet devlet kuramaz.

Şair Yahya Kemal Beyatlı bir soruya cevaben "kökü mâzide olan âtiyiz" cevabını vermiştir. Kıbrıs Türk gençliği bu iman ve şuurla kendini çok güçlü hissedecek ve gelecek için daha ümitvar olacaktır.

Türkiye'ye yakınlık, Türkiye ile sıkı temas gençlerimizin Türkiye'de yüksek öğrenim görmeleri Kıbrıs'a dönerek devletin çeşitli kademelerinde görev almaları Kıbrıs'ın ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik yönden kalkınmasını sağlayacaktır.

Sözünü ettiğimiz eğitim ve öğretim kurumları, Türk eğitim anlayışının Osmanlılar döneminde Kıbrıs'ta da aynen uygulandığını göstermektedir.

Bugün Türk kültür ve fikriyatını yapıcı ve şuurlu bir anlayış üstüne getirmek için, gözümüzü binlerce yıllık medeniyet ve tarihimizin doğuş ve yükseliş sebepleri üstüne çevirerek mazi ile barışmak ve yeniden rabita kurmak en salim ve kestirme yol olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun²⁰ genel amaçları ve temel ilkeleri Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitiminde de aynen takip edilmelidir.

Günümüz Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin maarif politikası da konuşmamızın başında belirttiğimiz geleneksel Türk eğitiminin özellikleri doğrultusunda oluşturulmalıdır.

NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. OLGUNER, Fahrettin. *Türk İslam Düşüncesi Üzerine*, İzmir, Akademi Kitabevi, 1993.
2. KAFESOĞLU, İbrahim. *Türk Milli Kültürü* (2. Baskı), İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1983.
3. BANARLI, Nihat S.. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.I.*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 1971.
4. BOZKURT, Ömer Naci. *Türk ve Türklük*, Ankara, Türk Standartları Enstitüsü Yayınları, 1994.
5. LİVATYALI, Hüsnü Y.. *X-XV. Asır Siyasetnâmelerinde Eğitim*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1996.
6. MEMİŞ, Ekrem. *Türk Kültür Tarihi*, Konya, 1996.
7. AYVERDİ, Sâmiha. *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları C.I.*, İstanbul, Damla Yayınevi, 1975.
8. BAŞER, Sait. *Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre'den Sevgi Toplumuna*, İstanbul, Seyran Yayınevi, 1995.
9. BİLHAN, Saffet. *Orta Asya Bilgin Türk Hükümler Devletinde Eğitim-Bilim-Sanat*, Ankara, TDVY, 1988.
10. AKYÜZ, V.. *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıcından 1988'e)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, 1989.
11. Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*, (3. Baskı), (Tercüme: Reşit Rahmeti Arat), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını, 1985; *Kutadgu-Bilig (I.Metin)*, (Neşre hazırlayan: Reşit Rahmeti Arat), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını, 1979.
12. ARSLAN. *Kutadgu-Bilig'de Toplum ve Devlet Anlayışı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1987.
13. Metinde () parantez içinde gösterilen numaralar Kutadgu-Bilig'in Reşit Rahmeti Arat neşri metnindeki beyit numaralarıdır. Anadolu lehçesine çevirme de Reşit Rahmeti Arat'tan alınmıştır.
14. GENÇ, R.. *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, İstanbul, KBY., 1981.
15. KAŞGARLI, Mahmut. *Divanı-ı Lügat'it -Türk*, (Çeviren: Besim Atalay), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını, 1985.
16. FÂRÂBÎ *El-Medinetü'l-Fâzıla*, (2. Baskı), (Çeviren: M. Aydın, A. Şener, M.R. Ayaz), İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayını, 1989; *Es-Siyâsetü'l-Medeniyye*, (Çeviren: M. Aydın, A. Şener, M.R. Ayaz), İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayını, 1980; *Tahsilü's-Saade*, (Çeviren: H.Atay), Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, 1974.

17. ALASYA, H. Fikret. *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara, TAKE Yayınları, 1987.
18. Hasan Behçet. *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, Lefkoşa-Kıbrıs, 1969.
19. *Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Lefkoşa, Kıbrıs Türk Federe Devleti Eğitim Gençlik Kültür ve Spor Bakanlığı, 1982.
20. *Milli Eğitim Temel Kanunu*, Kanun No. 1739, Kabul Tarihi: 14.6.1973; 14574 Sayılı Resmî Gazete.

HOW SHOULD
THE CYPRIOT TURKISH EDUCATIONAL POLICY
UNDER THE LIGHT OF
FUNDAMENTAL WORKS OF TURKISH CULTURE BE?

ABSTRACT

It is our primary duty to scrutinize the basic cultural works of Turkish nation, having established many states and civilization on Earth, and to pass the message of these works on the younger generations.

There are a great number of works with the qualification to illuminate our modern education among the Turkish people: primarily the myth of a Turkish King (Oğuz Kağan), Orhun inscriptions, Divan-ul-Lugatit-Türk (a grammar of Turkish language), as well as a large number Turkish scholars and scientists whose work were the milestones of sciences, such as Farabi, Avi Cenna (İbn-i Sina), Uluğ Bey's.

Kutadgu Bilig is a mirror to a significant historical, period of Turkish community in terms of state organization as well as the lifestyle and education of the Turks in XIth century.

As for Divan-ul Lugat-üt-Türk, it is another important work of the same period with its freshgrounds and innovation in language teaching. With the conquest of the of Cyprus (1570-1571) by Ottoman Empire, Cyprus became an economic and cultural center for Ottoman Empire, ranging from Turkistan to Balkans, through the constructions of such educational institutions and architectural buildings, as sıbyan mektebi (primary schools), medreses, and libraries in different provinces of Cyprus, like in Lefkoşa and Mağusa.

Many outstanding figures of Turkish history were educated at these institutions as to be statesmen, scientists and artists.

Following the administration of the island by British Force, in spite of

all pressures practiced on Turks, the Turkish Cypriot youth has never lost their Turkish identity, which is visible in their exemplary attempt to set up Turkish Republic of Northern Cyprus.

If we have today the intention to build Turkish culture and scientific life on conscious and constructive understanding, we must focus our attention on our glorious history and make peace with our past.

The educational policy of TRNC, (Turkish Republic of Northern Cyprus) today must be founded on the fundamental works of our culture in accordance with modern developments and directions.

KIBRIS İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARA BİR BAKIŞ

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY*

ÖZET

Kıbrıs'ın Türk tarihi ile kültürü açısından önemli olmasına karşın, konu ile ilgili yeterli çalışmalar ve uluslararası faaliyetler yoktur.

Konuya acil olarak eğilmek gerekmektedir. Yapılacak birçok iş vardır. Bunlar arasında Doğu Akdeniz Üniversitesi bünyesinde kapsamlı bir Türkoloji bölümü açılması da olmalıdır.

Kıbrıs, Anadolu'nun güneyinde bir ada olmasının dışında Türk tarihi ve kültürü bakımından önemli bir yerdir.

Buna rağmen, hatırladığım kadarıyla, Kıbrıs sorunu üzerine yeterli çalışmalarımız, milletlerarası faaliyetlerimiz bulunmamaktadır. Aynı zamanda, hiç bir hükümet döneminde de Kıbrıs sorununa, milletlerarası siyasal platformunda ses getirecek şekilde eğilindiği kanaatinde de değilim.

Ben burada, Kıbrıs ile ilgili çalışmaların yalnız sosyal ve sanatla ilgili yönlerine kısaca temas etmek istiyorum. Çünkü, gençlik yıllarımda bu tür çalışmaların içinde bizzat bulunduğum için, işlerin nerede başlayıp nerede bittiğini hatırlayabilmekteyim.

Bir Türk Dili araştırmacısı ve bu dil ile ilgili bilimsel çalışmalar yapan bilim adamı olarak ilk sırada "KIBRIS AĞZI" sorununa açıklık getirmek uygun olacaktır.

Türkiye üniversiteleri içinde ilk sıralarda bulunan Ankara Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde eğitim gören öğrencilerden bazıları, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde okuyor, Kıbrıs'ta Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev alabilmek için çalışıyorlardı. Bunlardan, 1963 yılında şehit olan Mustafa BEKRİ ile halen öğretmenlik görevini sürdüren Oğuz YORGANCIOĞLU ve adlarını hatırlayamadığım birkaç Kıbrıslı ile sınıf arkadaşlığım oldu.

* Erciyes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı, Kayseri.

Kıbrıs'ın tarihi ve sosyal hayatıyla ilgili merak, 35 yıldır tanıdığım değerli bilim adamı Halil Fikret ALASYA ile şimdi hayatta bulunmayan Beria Remzi ÖZORAN hanımın çalışmalarıyla başlamıştır. O zamanlar Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nde "bilim uzmanı" olarak görev yapıyor ve TÜRK KÜLTÜRÜ adlı aylık derginin redaksiyon, tashih, indeks ve basım işlerini yürütüyordum. Ayrıca, H.F. ALASYA'nın "*KIBRIS TARİHİ VE KIBRIS'TA TÜRK ESERLERİ*" ile rahmetli Dr. Emel ESİN'in İngilizce ve Fransızca olarak basılan, büyük boy-renkli, "*KIBRIS'TA TÜRK SANAT*" adlı kitapların mizanpaj ve tashih işlerini de yapmıştım. İşte bu eserlerdeki resimlerde gördüğüm cami, medrese, han, hamam, türbe, çeşme, kitabe ve mezar taşı resimleri beni büyülemişti.

14-19 Nisan 1969 tarihinde de, Kıbrıs'ta Lefkoşa'da düzenlenen "*BİRİNCİ MİLLETLER ARASI KIBRIS TETKİKLERİ KONGRESİ'nin Türk Heyeti Tebliğleri*"ni redakte ve tashih ederken çok şey öğrenmişim. Bu kitap 1971 yılında TKAE tarafından yayınlandı.

Notlarıma şöyle bir baktığımda, bu çalışmaların dışında pek bir şey göremiyorum. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezuniyet tezi olarak da şu tezler yaptırılmış:

Lefkoşa ağzı; Pile köyü folkloru; Mağusa halk edebiyatı; Lârnaka ağzı; Abohor ağzı; Limasol ağzı; Limasol folkloru; Klâvya (Alaniçi) ağzı; Baf ağzı; Karpaz ağzı; Çatoz ağzı; Kıbrıs Türkçesi Sözlüğü; Kıbrıs ağzı; Kıbrıs ağzı ile Anadolu ağızları arasındaki benzerlik; Kıbrıs ağzı üzerine bir deneme... Sonra, bilimsel bir bildiri olarak Kıbrıs'ta yapılan kongreye Prof. Dr. Hasan EREN tarafından sunulmuş "*KIBRIS AĞZININ KÖKENİ*" adlı makaleyi görüyoruz.

Sonraki yıllarda, değerli arkadaşım Oğuz YORGANCIOĞLU'nun yayınladığı halk edebiyatı ile ilgili kitapları ve Erdoğan SARAÇOĞLU'nun "*KIBRIS AĞZI*" adlı küçük çalışmalarını buluyoruz. Bu arada, Yurdanur SAKAOĞLU da "*KIBRIS MASALLARI*" adlı küçük kitabını yayınlar.

Bu arada, rahmetli Beria Remzi ÖZORAN'ın babası tarafından çıkartılmış olan eski harfli "SÖZ" gazetesinden iktibasları ve zaman zaman Halil Fikret ALASYA tarafından yazılan KIBRIS konulu yazıları unutmamak gerekir.

İşte, belki üç-beşeklemeyle birlikte Kıbrıs çalışmaları bunlardır.

Demek ki, KIBRIS ile ilgili bilimsel ve politik (siyasal) çalışmalarımız yeterli değildir. Bu konuda da çok gerilerde kaldığımızı inkâr etmeden, sorun çok acele eğilmemiz gerektiğini belirtmeliyiz. Bu konuda neler yapabiliriz:

1. KIBRIS TÜRK AĞIZLARI adlı bilimsel bir çalışma yapılmalı; bunun için yaşayan Kıbrıslı herkesten bandlı malzeme derlenmelidir.
2. KIBRIS TÜRK AĞIZLARI SES ARŞİVİ kurulmalıdır.
3. KIBRIS TÜRK HALK EDEBİYATI-FOLKLORU VE ETNOGRAFYASI ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ kurulmalı, Kıbrıs'ın sözlü ve yazılı malzemeleri bu enstitüde değerlendirilmelidir.
4. KIBRIS'taki han, hamam, çeşme, köprü, cami, türbe, medrese vb. gibi tarihi Türk yapıları ile mezar taşlarının fotoğrafları, slaytları ve videoları çekilmeli, bunların envanterleri çıkarılmalıdır.
5. KIBRIS TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ hazırlanmalıdır.
6. KIBRIS TÜRKLERİNİN YERLİ RUM HALKINA VERDİĞİ KELİME HAZİNESİ, YEMEK VE MUTFAK MALZEMESİ, GİYİM-KUŞAM gibi dil, folklor ve etnografik bilgiler derlenip yazılmalı, bunlar İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça gibi dillere çevrilip dünya bilim aleminin dikkatine sunulmalıdır.
7. Bunca savaş ve iç göç sonrasında elde kalabilen folklorik ve etnografik malzeme ile bir MÜZE kurulmalıdır.
8. Güney Kıbrıs'ta kurulan TÜRKOLOJİ BÖLÜMÜ Doğu Akdeniz Üniversitesi bünyesinde kurulmalı, burada:

*Türk Dili Tarihi, *Osmanlıca, *Türk Folkloru, *Türk Halk Edebiyatı, *Türk Etnografyası, *Eski Türkçe (Orhun ve Uygur dönemleri), *Orta Türkçe (Karahanlı ve Harezmi Türkçeleri), *Eski Anadolu Türkçesi (XI-XVIII yüzyıllar), *Eski Türk Edebiyatı, *Yeni Türk Edebiyatı, *Kıbrıs Ağzı ve Türk Edebiyatı, *Tarihi Türk Kavimleri, *Çağdaş Türk Takvimleri, *Tarihi Türk Şiveleri (Kuman Kıpçak), *Çağdaş Türk Şive ve lehçeleri, *Altayistik (Moğolca) gibi uluslararası düzeyde dersler açılmalı ve öğretilmelidir.

Dünya artık "internet" gibi büyük bir teknolojinin etkisi altındadır. Bilgi çağı başlamış, insan elinin altına ummadığı bilgiler verilmiştir. Böyle bir çağda, çağdaşlığı yakalayabilmek için bilimsel çalışmalarımızı yoğunlaştırmak gerektiği inancıyla XXI Yüzyıla girmeliyiz.

Türk milleti, ulu Önder Atatürk'ün dediği gibi "Zekidir, çalışkandır!" Önümüzdeki yıllarda yapılacak olan İKİNCİ KONGRE açılışında bunların hepsinin yapıldığını göreceğimize inancımı belirtmek isterim.

A VIEW FOR CYPRIOT STUDIES

ABSTRACT

Although Cyprus, is an important island for Turkish history and culture, there are not enough studies about Cyprus in Turkish.

This is an important issue. Many things can be done. One is to establish a department for the studies of Turkology at Eastern Mediterranean University.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ'NDE KIBRIS TÜRK KÜLTÜRÜ İLE İLGİLİ OLARAK YAPILAN ÇALIŞMALAR

Prof. Dr. Muhan BALI*

ÖZET

Gerek kuruluş kanunu olan 6990 sayılı kanun, gerekse daha sonraları dahil olduğu Üniversiteler Kanunu ile kendisine verilen eğitim-öğretim, araştırma ve yayın hizmetlerini, ara vermeksizin 1958'den bu güne getiren Atatürk Üniversitesi; araştırma alanı olarak sadece bölge, ülke hudutlarını almamış, bu alanı mümkün olduğu kadar geniş tutarak Türklük alemine de taşımıştır. Bu alanlardan biri de Kıbrıs'tır. Daha 1970'li yıllarda bir yandan Kıbrıslı öğrencilere en yüksek düzeyde eğitim-öğretim vererek, diğer yandan da konuyla ilgili değerli araştırmalar yaparak kamuoyunun karşısına çıkmıştır. 1971 yılında Atatürk Üniversitesi yayınları arasında 131 sayı ile yer alan "*Kıbrıs Adasında Tabii-Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Bakımından Bir Araştırma*" adlı eseriyle Dr. T. Tarkan bu konuda ilk sırayı almış bulunmaktadır.

Dr. Muhan BALI'nın "*Ağıtlar*" isimli çalışmasında ise konu bu kez bir başka açıdan ele alınmış ve Kıbrıs ağıtları, genel Türk Dünyası ağıt geleneği içinde kazandığı özel değerle ele alınmış ve adı geçen çalışmanın 68. ve 72. sayfaları arasında incelenmiş bulunmaktadır. Çünkü Kıbrıs Türkleri de diğer Türk grupları gibi zengin halk edebiyatı ürünlerini hâlâ devam ettirmektedirler.

Üniversitemiz eski mensuplarından (ayrılış 1988), Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU'nun *Kıbrıs Türk Masalları* adlı eserinde bir tekerleme, yirmi bir masal ve bir önsöz yer almakta, masal metinlerinin kaynakları hakkında bilgi verilmektedir. Kıbrıslı öğrencilerimizin çalışması esere destek vermiştir.

1971 yılında yapılan bir, 1972'de iki, daha sonra 1973 yılında başka çalışmalarla bu kez öğrencilerimizin Kıbrıs araştırmalarıyla ilgili tezleri ortaya çıkmaktadır. Osman Celil, Ziya Hüseyin, Ertan Mahmut, Hasan Sami bilimsel çalışmanın bütün gereklerini yerine getirerek gerçekten başarılı eserler ortaya koymuşlardır. Bildiride bu çalışmalar anlatılmaktadır.

* Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı, Erzurum.

Gerek kuruluş kanunu olan 6990 sayılı kanun, gerekse daha sonraları dahil olduğu Üniversiteler Kanunu ile kendisine verilen eğitim-öğretim, araştırma ve yayın hizmetlerini, ara vermeksizin 1958'den bu güne getiren Atatürk Üniversitesi; araştırma alanı olarak sadece bölge, ülke hudutlarını almamış, bu kadroyu mümkün olduğu kadar geniş tutarak Türklük alemine de taşımıştır. Bu alanlardan biri de Kıbrıs'tır. Daha 1970'li yıllarda bir yandan Kıbrıslı öğrencilere en yüksek düzeyde eğitim-öğretim vererek, diğer yandan da konuyla ilgili değerli araştırmalar yaparak kamuoyunun karşısına çıkmıştır. 1971 yılında Atatürk Üniversitesi yayınları arasında 131 sayı ile yer alan "*Kıbrıs Adasında Tabii-Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Bakımından Bir Araştırma*" adlı eseriyle Dr. T. Tarkan bu konuda ilk sırayı almış bulunmaktadır.¹

Dr. Muhan BALI'nin "*Ağıtlar*" isimli çalışmasında ise konu bu kez bir başka açıdan ele alınmış ve Kıbrıs ağıtları, genel Türk Dünyası ağıt geleneği içinde kazandığı özel değerle ele alınmış ve adı geçen çalışmanın 68. ve 72. sayfaları arasında incelenmiş bulunmaktadır.² Çünkü Kıbrıs Türkleri de diğer Türk gurupları gibi zengin halk edebiyatı ürünlerini hâlâ devam ettirmektedirler.

Üniversitemiz eski mensuplarından (ayrılış 1988), Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU'nun *Kıbrıs Türk Masalları* adlı eserinde, bir tekerleme, yirmi bir masal ve bir önsöz yer almakta, masal metinlerinin kaynakları hakkında bilgi verilmektedir. Kıbrıslı öğrencilerimizin çalışması esere destek vermiştir.³

1971 yılında yapılan bir, 1972'de iki, daha sonra 1973 yılında başka çalışmalarla bu kez öğrencilerimizin Kıbrıs araştırmalarıyla ilgili tezleri ortaya çıkmaktadır. Osman Celil⁴, Ertan Mahmut⁵, Hasan Sami⁶ ve Ziya Hüseyin⁷ bilimsel çalışmanın bütün gereklerini yerine getirerek gerçekten başarılı eserler ortaya koymuşlardır. Bildiride bu çalışmalar anlatılmaktadır.

Kıbrıslı Türkler, 1571'de Ada'nın fethinden sonra, Osmanlı devletinin iskân politikasına göre, Türkiye'nin birçok vilâyetlerinden, her on haneden bir hane olmak üzere çiftçi ve sanatkârlardan, bütün malzeme ve teçhizatları ile Kıbrıs'a mecburi göç ettirilen Türk halkı ile Kıbrıs seferine iştirak etmiş gazilerin ve memur olarak buraya gönderilen Türkler'in torunlarıdır ve Türklük'lerinden hiç bir şey kaybetmemişlerdir.⁸

Atatürk Üniversitesi'nde Kıbrıs Halk Edebiyatı mahsülleri, bu arada ağıtlar üzerinde yapılan araştırmalarda çok dikkate değer ip uçları elde edildiğini görmekteyiz. Çünkü Kıbrıs Türkleri de diğer Türk toplulukları gibi zengin halk edebiyatı ürünlerini hâlâ devam ettirmektedirler. Son yıllarda Kıbrıslı öğretmenlerin ve Türkiye üniversitelerinde öğrenimlerini yapan Kıbrıslı öğrencilerin bilimsel niteliği olan çalışmaları ile bu örnekler geniş okuyucu kitesine duyurulmaktadır. Oğuz Yorgancıoğlu'nun *Manileri*⁹, Vehbi Zeki'nin

*Kıbrıs Tarihi*¹⁰, Osman Celil'in *Kıbrıs Mağusa Halk Edebiyatı Örnekleri*⁴, Ertan Mahmut'un *Kıbrıs Ağzı*⁵, Hasan Sami'nin *Limasol Ağzı*⁶, Ziya Hüseyin'in *Girne Kazası Templos Köyü Masalları*⁷, Kemal Ahmet'in *Kıbrıs Türk Folkloru*¹¹ ve ayrıca Kıbrıs araştırmalarının yorulmaz isimleri Mahmut İslamoğlu'nun, Harid Fedai'nin isim ve eserleri bu vadide akla ilk gelen isimler olmaktadır. Daha geniş, 198 kitaplık bilgi için M. İslamoğlu, *Kıbrıs Türk Kültür ve Sanatı*'na bakılmalıdır.¹²

Kıbrıs ağıtlarının şekil ve muhteva özelliklerine gelince; içinde "*Cemal Mida'nın Destanı*" gibi, çok uzun, 53 haneli büyük bir destanın da bulunduğu öğrencimiz Osman Celil'in değerli çalışması⁴ bize Kıbrıs ağıtlarını da yakından tanıma fırsatı vermektedir. "Aşağıdaki türkü hakkında hiç bir bilgi bulunamamıştır." "Türkünün kahramanı hakkında kimsenin bilgisi yoktur" cümleleri ile takdim edilen türkülerin hemen hepsi tıpkı bir Batı Anadolu zeybeğine yakılan, Çukurova'nın İnce Memedi'ne söylenen ağıtlar gibi eşkiya türküleridir. Hasan Bulli türküsü bunun en güzel örneğidir. Fakat ağıt/türkü metni tam değildir. Ya malzemeyi verenin iyi seçilmemiş olması ya da derleyenin dikkatsizliği sonucu aslında son derece orjinal, fakat yarım bir metin elde edilmiştir:

*Geze geze bir mağra buldum on yedi köşeli
İçi martin, üstü kurşun döşeli,
On yedi ay oldu biz bu dağa düşeli.*

*Olmaz beyler olmaz, dağda polis durmaz
Hasan Bulliler eşkiyadır tutulmaz.*

Başka örneklerde gördüğümüz gibi Kıbrıs ağıtlarından bir kısmının Anadolu ağıtlarında olduğu gibi hikâyesi vardır ve bu hikâye ağıt metni ile uyum göstermektedir.

Ağıtların dış yapı, şekil özellikleri için de şunları söylemek mümkündür: Kıbrıs ağıtları da 7, 8 ve 11 heceli mısralardan meydana gelmektedir. Bu mısralar bazen 3'er 3'er kendi aralarında kafiyeli, kendi içinde kafiyeli 2 bağlantı mısra ile, bazen mani tarzında, birinci, ikinci ve dördüncü mısra kafiyeli, üçüncü mısra serbest bazen koşma tarzında bir dördlüğün ilk üç mısrası kendi arasında kafiyeli, dördüncü mısra takip eden hanelerin dördüncü mısrası ile kafiyelidir. Ağıtlar iki ile on heceden meydana gelmiştir.¹³

Osman Celil eseri ile daha 1971 yılında çok hayırlı bir işe önderlik etmiş bulunmaktadır. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Araştırma Merkezi'ne 1971/13 sıra numarası ile kayıtlı bu tezinde; masallar, muhtelif türküler, maniler, atasözleri, bilmeceler, tekerlemeler, ninniler, beddualar, batıl

inançlar sıra ile yer almaktadır.

Hasan Sami'nin 1972/14 numarada kayıtlı tezinde ise; ses bilgisi, biçim bilgisi, isim, sıfat, zamir, ek fiil, zarflar, gerundiumlar, partisipler, edatlar konuları işlendikten sonra derlenen metinlere geçilmektedir. Metinler 58-111. sayfalar arasında bulunmakta, eser sözlük ve bibliyografya ile bitmektedir. 8 masal, 23 mani, 2 şiir demeti sunmaktadır.⁶

Masal ve mani ağırlıklı Ertan Mahmut'un *Kıbrıs Baf Ağzı* üçüncü sırada bulunmakta ve 1972/19 sıra numarasını taşımaktadır. Metinler 46-90 arasında yer almaktadır.⁵

İhtiva ettiği bir masalın Erzurum varyatını da tesbit etmiş olduğumuz Ziya Hüseyin'in *Girne Kazası Templos Köyü Masalları*⁷, 1973/13 künye numarasında kayıtlı bulunmaktadır. Tezin tam ismi, *Girne Kazası Templos Köyü Masalları Üzerine Bir Çalışma*'dır ve değerli bilim adamı, Prof. Dr. Umay Günay'ın doktor imzası ile "kabul edilmiştir" ibaresini taşımaktadır.

Bu çalışma içerisinde yer alan ve bir varyantı Erzurum'da tesbit edilmiş bulunan *Yılan Doğuran Padişah Karısı* masalı, metinler içerisinde çok özel bir yere kavuşmuş bulunmaktadır.

Önce derlenmiş metinler içinde 19. sırada yer alan bu parçanın metnini verip daha sonra Erzurum varyatı ile mukayyesine geçebiliriz. Çünkü bu masal bize göre Erzurum'dan yola çıkarak Kıbrıs'a gelmiş olmalı.

Yılan Doğuran Padişah Karısı

Vaktin birinde bir padişah varmış. Hiç karısı çocuk etmemiş. Günün birinde hamile olmuş ve karnı gün be gün büyümekte. Kadının vakti gelmiş doğuracak. Bir iki ebe çağırırlar, giderler kadını doğurtsunlar. Birinci ebe orada tor top kalır. Başka ebe, başka ebe, hiç biri doğurtamaz. Kadının birinin bir üvey kızı varmış. Kadın kızına:

"Ben de yollayım bunu ölsün gitsin kurtulayım."

Padişah başka ebe ararmış. Kadın gider padişahın adamlarına der ki:

"Benim üvey kızım vardır bilir gitsin doğurtsun."

Kıza söylemişler, kız ağlar dövünür nereye gitsin, nereye gitsin, gitmiş mezarlığa:

“Ah anacığım beni öksüz bıraktın, başıma göresin neler geldi. Senden başka hiç birşeyim kalmadı sana sormaya geldim.”

“Kızım söyleyeceksin bir okka süt bir kabın içine koyacaklar ve ondan sonra götüreceksin kadının altına koyacaksın. Kadının karnındaki, sütü içmek için çıkacak ve doğmuş olacak.”

Kız gitmiş eve demiş ki:

“Ben doğurturum ama on okka süt isterim, bir kazanda ısıtıp koyacağız kadının altına, doğacak çocuk.”

Kaynatmışlar sütü. Kadının altına koyarkenden çıkmış bir kara yılan. Bir altın kafes yaptırıp içine koyar padişah. Kız eve gidince üvey annesi görünce:

“Vaaay ölmedin sen de geldin?”

“Yok ben ölmedim.”

Diğer taraftan kafesin içindeki ejderha bağırmış:

“Baba ben okuma isterim, hoca isterim beni okutsun.”

Kim okutacak? Ebesi okutacak ejderhayı. Günün birinde:

“Baba.”

“Ne var oğlum?”

“Ben karı isterim.”

Giderler en iyi yerden kız alırlar getirirler, kızı öldürür. Ertesi gün başka kız, ertesi gün başka kız, artık kimse kız vermez. Kimi alsın, hocasını alsın. Olur bu, olur. Kızcağıza haber vermişler. Kim ağlar kim dövünür kız. Kız demiş:

“Üç gün düşüneyim.”

Gider her gün anasının üstünde ağlar:

“Anacığım sen beni öksüz bıraktın bir çare bul derdime.”

Bir iki gün kız anasının mezarında ağlamış. Bir gün annesi ses vermiş:

“A kızım kırk tane gömlek diktireceksin kırk tane de gömlek sen giyeceksin. Kırk gömleği yan tarafına koyacaksın. Gece sizi gerdek koyacaklar. Düğünler, ahkâmlar, yemeler, içmeler, ejderha için yapılacak. Sana dediğinde soyun, sen soyun da ben sonra soyunayım diyeceksin. O bir gömlek çıkartacak, sen bir gömlek giydireceksin. Yine sana diyecek soyun yatalım. Sen soyun da ben sonra deyip o çıkartınca sen tekrar

giydireceksin. Kırkını da çıkarınca en sonunda giydirdiğin zaman beni eden alacak.”

Düğünler kurulur, kızı gelin ederler. Kız bohçalarını götürdü koydu yanına. Ejderhayı da kafesten çıkarıp kızın yan tarafına oturtular. Ejderha demiş:

“Haydi hanım soyun bakalım.”

“Sen soyunmayınca kızlar soyunmaz ya adet.”

“Eh haydi ben soyunayım önde”

Ejderha soyunmuş, kız giydirmiş bir gömlek. Kız da kendi sırtından çıkarmış bir gömlek.

“Haydi bakalım hanım soyun yatalım.”

“Soyun sen de ben de soyunayım.”

Yine ejderha çıkarmış. Kız başka gömlek takar. Velhasıl kırk tane gömlek soyundu. En sonunda takmış gömleği. O zaman ejderha silkelenip adam olmuş. Murat aldılar, murat verdiler, ben de bıraktım da geldim.

Yılan Doğuran Padişah Karısı masalı ve masalcısı, ki biz bundan sonra ona süje diyeceğiz, hakkındaki teknik bilgilerimiz özet olarak şunlardan ibarettir:

Masal 1973 yılında derlenmiştir. Süjemiz Ayşe Mustafadır. Yalya (Kıbrıs), 1903 doğumludur. Masalın derlendiği tarihte, yani 1973 tarihinde 70 yaşındadır. Bu gün yaşasaydı (ki inşallah yaşıyordur), 93 yaşında olacaktı. Templos/Zeytinlik'ten derlenmiştir. Süjemiz Kuran, Mevlid okur, iki hatim bitirmiştir de, ne yazık ki, yeni yazıyı bilmemektedir. 50 yıldan beri, yani 1923'ten beri, 20 yaşından bu yana masal anlatmaktadır. 60'a yakın masal bilmektedir. Üzülerek belirtmek istiyorum ki Ziya Gökalp'ın özel ifadesiyle “ocaktan yetişmiş bir masalcı” olan Ayşe Mustafa'dan biz sadece ve sadece 12 masal, bildiklerinin ancak 1/5'ini derleyebilmiş durumdayız!

Elimizdeki bu çok orjinal masalımızın Erzurum varyantı ve süjemiz hakkındaki bilgilerimiz de şematik olarak şunlardır:

Bu coğrafyada, muhteva değişmemiş, aksine daha da zenginleşmiştir, çünkü belki de masalımız Erzurum orijinelidir, çünkü karşılaştırmalı folklor kuramcılarına göre “Erzurumlu yüzlerce sözlü çeşitlemeyle kurulmuş bir masal, bir yerde ve zamanda bilinçli bir buluştan kaynaklanmış olmalıdır. Sonraki aşamada, bir masalın gittikçe genişleyen yaylar çizerek, oluşum noktasından çıkıp değişik yorumlar yapmış olması (bir yerde bu faktörlere çok gelişmiş yörelerden daha az gelişmiş yöreye doğru/geçişin olduğunu

da eklemektedirler) gerektir." Masalcımız, Kıbrıslı süjemize göre daha gençtir. 55 yaşında, okuma-yazma bilmemektedir. Süjemiz bu masalı vaktiyle yaşlı bir kadından, bir yabancıdan, dinlemiştir, 1967'de derlenmiştir, o tarihte 55 yaşında olduğuna göre 1912 doğumludur. Kaç masal anlatıyor, onu bilmiyoruz ancak ondan, 21 masal derlenmiştir.

Atatürk Üniversitesi'nde, Kıbrıs'a ilişkin araştırmalar devam etmektedir ve devam ettirilecektir. Bu çalışmaların, Kıbrıs Türk kültürüne katkı yaptığına ve yapacağına inanıyorum.

NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. TARKAN, T.. *Kıbrıs Adasında Tabii-Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Bakımından Bir Araştırma*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları (131), 1971.
2. Bildiri sahibinin bu kitabı Kültür Bakanlığı'nda yayımlanma sırasını beklemektedir.
3. SAKAOĞLU, Saim. *Kıbrıs Türk Masalları*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
4. CELİL, Osman. *Kıbrıs Mağusa Halk Edebiyatı Örnekleri* (Atatürk Üniversitesi Edebiyat Araştırma Merkezi'nde 1971/13 sıra numarası ile kayıtlı tez), Erzurum, 1971.
5. MAHMUT, Ertan. *Kıbrıs Ağzı* (Atatürk Üniversitesi Edebiyat Araştırma Merkezi'nde 1972/19 sıra numarası ile kayıtlı tez), Erzurum, 1972.
6. SAMİ, Hasan. *Limasol Ağzı* (Atatürk Üniversitesi Edebiyat Araştırma Merkezi'nde 1972/14 sıra numarası ile kayıtlı tez), Erzurum, 1972.
7. HÜSEYİN, Ziya. *Girne Kazası Templos Köyü Masalları* (Atatürk Üniversitesi Edebiyat Araştırma Merkezi'nde 1973/13 sıra numarası ile kayıtlı tez), Erzurum, 1973.
8. *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, 1976, s.1064.
9. YORGANCIOĞLU, Oğuz. *Maniler*, Mağusa, 1969.
10. SERTER, Vehbi Zeki. *Kıbrıs Tarihi*, Lefkoşa, 1972.
11. AHMET, Kemal. *Kıbrıs Türk Folkloru*, İstanbul, 1973.
12. İSLAMOĞLU, Mahmut. *Kıbrıs Türk Kültürü ve Sanatı*, 1995 s.196-217.
13. Daha geniş bilgi, bildiri sahibinin Kültür Bakanlığı'nda yayımlanma sırasını bekleyen *Ağıtlar* adlı eserinde bulunmaktadır.

STUDIES RELATED TO TURKISH CYPRIOT CULTURE
AT ATATÜRK UNIVERSITY

ABSTRACT

Since 1958, having performed the education, instruction, publication and research services given to Atatürk University both by its law of foundation, number 6990, and by the law of universities, the university has taken as research-field not only the region and country boundaries; the best has done to keep this area as large as possible and thus carried it to the Turkish world in general. One of these areas is Cyprus. As early as 1970s, on one hand, the university did give these Cypriot students the highest level of education; on the other, presented to the public valuable researches related to the subject.

Among the publications of Atatürk University, Dr. T. Tarkan takes the first place with his work "*Kıbrıs Adasında Tabii-Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Bakımından Bir Araştırma*", issue 131 in 1971. The second is Muhan Bali and the third Saim Sakaoğlu. They were followed by our students with four theses.

In "*Ağtlar* (the laments)" by Dr. Muhan Bali, this subject has been handled from a different point of view; Cypriot laments have been dealt with in the light of special significance it has gained within the lament tradition of general Turkish world, and they have been analyzed in between 68th and 72th pages of the above mentioned work, as the other Turkish groups are still maintaining the rich folklorical literary products.

The complete identity record of Prof. Dr. Saim Sakaoğlu's work, he is one of the elder members of our university (left in 1988), is "*Kıbrıs Türk Masalları*, Ankara, 1983, Başbakanlık Basımevi, 167 s. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 5444". In the work there is a rigmarole, 21 tales and an epilogue; and the sources of texts are explained as well.

Our students prepared four theses on Cyprus; one in 1971, two in 1972 and one in 1973. Osman Celil, Ziya Hüseyin, Ertan Mahmut and Hasan Sami really gave remarkable products by realizing all the demands of a scientific study. In the paper these subjects discussed.

NOTICE TO CONTRIBUTORS

1. Papers either in English or Turkish are accepted. Papers for publication should be sent in triplicate to:
İsmail Bozkurt
Centre for Cypriot Studies
Eastern Mediterranean University
Gazi Mağusa
Mersin 10 - Turkey.
2. a) Submission of a paper will be held to imply that it contains original unpublished work and is not being submitted for publication elsewhere. Upon acceptance of an article, author(s) will be asked to transfer copyright of the article to Journal for Cypriot Studies.
b) Manuscripts submitted to the Journal for Cypriot Studies will not be returned, regardless whether or not they are accepted for publication.
c) All of the ideas, views, thoughts and theories published in the Journal for Cypriot Studies are the sole responsibility of the authors and do not reflect the views, beliefs or policies of Eastern Mediterranean University or the Centre for Cypriot Studies.
d) Articles published in the Journal for Cypriot Studies may be cited as references, provided full bibliographical credit is given as listed: Author, title, names of the journal, centre and university, issue, volume, year.
3. Manuscripts should be typed double spaced on one side of the paper. Titles and subtitles should be short. Notes, references, tables and figures should be printed on separate pages. The first page should include (i) the title of the manuscript; (ii) the name of the author(s); (iii) institutional affiliation(s) of the author(s); (iv) an abstract of not more than 100 words; and (v) acknowledgements, if any. A footnote on the same sheet should give the name and address of the corresponding author.
4. Tables and figures should be numbered consecutively and titled. The number and title should appear at the top; the sources and notes about figures at the bottom. Equations should be numbered consequently. Equation numbers should appear in parentheses at the right margin. In cases where the derivation of formulae has been abbreviated, it is of great help to the referees if the full derivation can be presented on a separate sheet (not to be published). Footnotes should only be used if absolutely essential. Footnotes and references should be numbered and typed on a separate page under the heading "Notes" or "Notes and References". If the footnotes are not too much, maybe shown underneath

of the page(s). Ensure that the page numbers for periodicals and collections are included.

5. References should appear as follows:

! Books

Surname(s) of Author(s) in block letters, Name(s) of Author(s).
The name of the Book, Place, Press, Year.

! Periodicals

Surname(s) of Author(s) in block letters, Name(s) of Author(s).
The Title of Manuscript, Name of Periodical, Number of
Periodical, Place: Press, Date.

The page number(s) should appear at the end.

If any reference should appear once again, only the surname of the author, the word *ibid* and the page number(s) (if necessary) should be cited.

6. Submission of accepted papers as electronic manuscripts is encouraged. The preferred storage medium is 5.25 or 3.5 inch disk in DOS format. Authors are requested to make absolutely sure that the files on the disk and the printout are identical. Please specify the software and hardware used as well as the title of the file to be processed.

7. Any manuscript which does not conform to the above instructions may be returned for the necessary revision before publication.

YAZARLARA DUYURU

1. Dergimizde yayımlanacak yazılar Türkçe veya İngilizce olabilir ve üç kopya halinde aşağıdaki adrese gönderilir:
İsmail Bozkurt
Kıbrıs Araştırmaları Merkezi
Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazi Mağusa
Mersin 10 - Turkey.
2. a) Dergiye gönderilen yazılar, başka bir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi bütün yayın haklarına sahip olur.
b) Gönderilen yazılar yayınlansın ya da yayınlanmasın geri verilmez.
c) Yazılardaki düşünce, görüş, varsayım, tez ya da savlar yazarlarına aittir. Doğu Akdeniz Üniversitesi ile Kıbrıs Araştırmaları Merkezini bağlamaz.
d) Yazılar, kaynak gösterilerek (Yazar, başlık, cilt, sayı, yıl ile derginin, Merkez'in ve Üniversite'nin adları) aktarılabilir.
3. Yazılar kağıdın bir yüzüne çift aralıklı yazılmalıdır. Başlıklar ve alt başlıklar kısa olmalıdır. Notlar, kaynaklar, tablolar ve şekiller ayrı sayfalara yazılmalıdır. Yazının ilk sayfasında şu bilgiler olmalıdır: (i) yazının başlığı; (ii) yazar(lar)ın bağlı oldukları kuruluşlar; (iii) en çok 100 kelimelik Türkçe özet; (iv) en çok 150 kelimelik İngilizce özet; ve (v) varsa, yazar(lar)ın yardımlarını gördüğü kişi ve/veya kurumlara teşekkür. Aynı sayfadaki bir dipnotunda, iletişim kurulacak yazarın adı, kurumu belirtilmelidir.
4. Tablo ve figürlere başlık ve sıra numarası verilmeli, başlıklar tablo ve figürlerin üzerinde yer almalı, kaynaklar ve figürlerle ilgili notlar ise alta yazılmalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası parantez içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi kısa olarak gösteriliyorsa, hakemlere verilmek üzere türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada gösterilmelidir.

Yazılarda dipnotlarına yer vermektten olabildiğine kaçınılması ve burada söyleneceklerin metin içine yedirilmesi yeğlenmelidir. Zorunlu olarak verilecek dipnotlarla kaynakların numaralanması ve ayrı bir sayfada "Notlar" veya "Notlar ve Kaynaklar" başlığı altında toplanması gereklidir.

Dipnotlar az sayıda ise, sayfa altında da verilebilir. Gönderme yapılan dergi ve derlemelerdeki makalelerin sayfa numaraları kesinlikle belirtilmelidir.

Kaynaklarda aşağıda örneklenen biçim kurallarına uyulmalıdır:

■ Kitaplar

Yazarın Soyadı (büyük harflerle), Adı. Kitabın Adı, Yayınlandığı Kent, Yayınevi Tarihi (Eğer ilk baskı değilse önce ilk baskı tarihi ve parantez içinde kullanılan nüshanın baskı tarihi)

■ Dergiler

Yazarın Soyadı (büyük harflerle), Adı. Yazının Başlığı, Derginin Adı Derginin cildi/sayısı, Yayınlandığı Yer, Yayınevi, Tarihi. Sayfa numarası her iki halde de en sonda verilir.

Aynı kaynak ikinci kez verildiği zaman, yazarın soyadı ve a.g.e. (kitap için) veya a.g.m. (yazı için) ile sayfa numarası (gerekirse), İngilizce olarak da ibid sözcüğü yazılır.

6. Yayına kabul edilen yazıların bir kopyasının bilgisayar dosyası şeklinde gönderilmesi tercih edilmektedir. Dosya tercihen DOS formatında, 5.25" veya 3.5" diskete kopya edilmelidir. Disketteki dosya ile yazının aynı olması gerekmektedir. Disket ile birlikte kullanılan yazılım programı, bilgisayar ismi ve dosya ismi gönderilmelidir.
7. Bu duyuruda belirtilen kurallara uymayan yazılar, gerekli düzeltmelerin yapılması için yazar(lar)a geri gönderilebilir.

KIBRIS ARAŞTIRMALARI DERGİSİ CİLT 2(1996)
YAZILAR DİZİNİ

JOURNAL FOR CYPRIOT STUDIES VOLUME 2(1996)
PAPERS INDEX

	Issue / Page	Sayı / Sayfa
<i>Adanalı Aşıkların Şiirlerinde Kıbrıs Barış Harekâtı</i> ARTUN, Erman	4	295
<i>A General View to the Turkish Cypriots Manis (ABSTRACT)</i> KAYA, Doğan	4	327
<i>A Governor Who Contributed to the History of Cyprus: Sir Ronald Storrs (1881-1955) (ABSTRACT)</i> DEBEŞ, Taçgey	1	40
<i>An Author and Two Books 'The Oldest-The Farthest' and 'The Newest-The Nearest' (ABSTRACT)</i> YILDIZ, Netice	1	78
<i>Antik Karpasia Kentinde Arkeolojik Yüzey Araştırmaları ve Kent Kalıntılarını Saptama Çalışmaları</i> BAĞIŞKAN, Tuncer	1	19
<i>Aqueducts in Cyprus</i> YILDIZ, Netice	2	89
<i>Archaeological Surface Survey in Ancient Karpasia and Attempts to Locate the Remains of the Town (ABSTRACT)</i> BAĞIŞKAN, Tuncer	1	35
<i>Atatürk Üniversitesi'nde Kıbrıs Türk Kültürü ile İlgili Olarak Yapılan Çalışmalar</i> BALI, Muhan	4	399
<i>A View for Cypriot Studies (ABSTRACT)</i> GÜLENSOY, Tuncer	4	398
<i>Balkan Harbi Sırasında Kıbrıs Türkleri'ne Yapılan Baskılar ve Kıbrıs Mevlevihanesi'nin Faaliyetleri</i> KÖSTÜKLÜ, Nuri	4	347
<i>Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi-Bener Hakkı Hakeri</i> YILDIZ, Netice	2	177
		111

<i>1571'de Kıbrıs'ın Fethinin Sonuçları</i> EKİNCİKLİ, Mustafa	4	343
<i>Bir Yazar İki Kitap: "En Eski-En Uzak" ve "Daha Yeni-Daha Yakın" (ÖZET)</i> YILDIZ, Netice	1	73
<i>Careerism in the North Cyprus Parliament</i> SÖZEN, Ahmet	3	191
<i>Christians and Muslims in Ottoman Cyprus & the Mediterranean World</i> YILDIZ, Netice	1	67
<i>Chrysostomos and Papachrysostomou V. Turkey: Some aspects of State Responsibility</i> NECATİGİL, Zaim M.	3	217
<i>Chrysostomos ve Papachrysostomou Türkiye'ye Karşı: Devletin Sorumluluk İlkesinin Bazı Boyutları (ÖZET)</i> NECATİGİL, Zaim M.	3	226
<i>Cyprus and Geology</i> DREGHORN, William	2	137
<i>Cyprus History from the Beginning Until 1878-Bener Hakkı Hakeri (ABSTRACT)</i> YILDIZ, Netice	2	182
<i>How Should The Cypriot Turkish Educational Policy Under The Light of Fundamental Works of Turkish Culture be? (ABSTRACT)</i> LİVATYALI, Hüsnü	4	377
<i>In Memoriam to Prof. Dr. Ronald C. Jennings</i> YILDIZ, Netice	2	87
<i>Kıbrıs Florası ve Kuzey Kıbrıs Endemikleri</i> İLKİN, Şerife	2	145
<i>Kıbrıs İle İlgili Çalışmalara Bir Bakış</i> GÜLENSOY, Tuncer	4	395
<i>Kıbrıs İslam Yazmaları Kataloğu Üzerine</i> FEDAİ, Harid	2	163
<i>Kıbrıs Manilerine Genel Bir Bakış</i> KAYA, Doğan	4	321

<i>Kıbrıs Meselesinin Hallinde Nüfus Faktörü</i> ÖZTÜRK, Ayhan	4	363
<i>Kıbrıs Meselesi ve Türkiye</i> TOSUN, Ramazan	4	371
<i>Kıbrıs'ta Su Yolları ve Kemerleri (ÖZET)</i> YILDIZ, Netice	2	111
<i>Kıbrıs Tarihine Hizmet Veren Bir Vali: Sir Ronald Storrs (1881-1955)</i> DEBEŞ, Taçgey	1	37
<i>Kıbrıs'ta Taşıtların Trafığe Çıkması</i> SAYIL, Altay	1	41
<i>Kıbrıs'ta Türkçe Yer Adları ve Veriliş Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma</i> YORGANCIOĞLU, Oğuz	3	267
<i>Kıbrıs Türk Çocuk Folkloru</i> ÖZDEMİR, Nebi	4	329
<i>Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda Roman</i> BOZKURT, İsmail	3	209
<i>Kıbrıs Türkleri'nde 1974 Öncesi ve Sonrası Kültür Politikaları</i> BOZKURT, Umut	1	49
<i>Kıbrıs Türkleri'nde Halk Edebiyatı Bakımından Destan Geleneği</i> BOZKURT, İsmail	1	59
<i>Kıbrıs Türklerinde İsim ve İsim Verme Yolları, Soyadı Alma Yöntemleri</i> YORGANCIOĞLU, Oğuz	2	113
<i>Kıbrıs ve Jeoloji (ÖZET)</i> DREGHORN, William	2	144
<i>Kıbrıs ve Türkiye Arasında Halk İnançlarında Süreklilik Bağlamında Memoratlar</i> ÇOBANOĞLU, Özkul	4	335
<i>Kuzey Kıbrıs Paramentosunda Kariyerizm (ÖZET)</i> SÖZEN, Ahmet	3	208

<i>Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti: Devlet Olgusu ve Tanınma (ÖZET)</i> NECATİGİL, Zaim M.	1	17
<i>Names, Name Giving, and the Taking of Surnames Among Turkish Cypriots (ABSTRACT)</i> YORGANCIOĞLU, Oğuz	2	135
<i>On the Cyprus Islamic Manuscripts Catalogue (ABSTRACT)</i> FEDAİ, Harid	2	176
<i>Osmanlı Kıbrıs'ında ve Ortadoğu Dünyası'nda Müslüman ve Gayri Müslimler, 1571-1640 (ÖZET)</i> YILDIZ, Netice	1	71
<i>Sir George Hill, Author of "A History of Cyprus" (ABSTRACT)</i> DEBEŞ, Taçgey	3	231
<i>Sir George Hill-Kıbrıs Tarihi'nin Yazarı</i> DEBEŞ, Taçgey	3	227
<i>Studies Related to Cyprus Turkish Culture At Atatürk University (ABSTRACT)</i> BALI, Muhan	4	406
<i>The Cyprus Issue and Turkey (ABSTRACT)</i> TOSUN, Ramazan	4	376
<i>The Cyprus Peace Operation at the Poems of Minstrels From Adana (ABSTRACT)</i> ARTUN, Erman	4	320
<i>The Economic Impact of the Overseas Students on the North Cyprus Economy</i> KATIRCIOĞLU, Salih (& BIÇAK, Hasan A.)	3	233
<i>The Flora and Plants Indigenous to North Cyprus (ABSTRACT)</i> İLKİN, Şerife	2	160
<i>The Memorats Between Cyprus and Turkey in Continuity Connection (ABSTRACT)</i> ÇOBANOĞLU, Özkul	4	342

<i>The Novel in Turkish Cypriot Literature</i> (ABSTRACT) BOZKURT, İsmail	3	215
<i>The Oppression on Cypriot Turks and the Activities of Cyprus Mevlevi Center During the Balkan War</i> (ABSTRACT) KÖSTÜKLÜ, Nuri	4	361
<i>The Population Factor to Solve the Cyprus Issue</i> (ABSTRACT) ÖZTÜRK, Ayhan	4	369
<i>The Result of Conquest of Cyprus at 1571</i> (ABSTRACT) EKİNCİKLİ, Mustafa	4	346
<i>The Turkish Children Folklore of Cyprus</i> (ABSTRACT) ÖZDEMİR, Nebi	4	334
<i>The Turkish Cypriot Epic Tradition (From a Folk Literature Perspective)</i> (ABSTRACT) BOZKURT, İsmail	1	64
<i>The Turkish Republic of Northern Cyprus: Statehood and Recognition</i> NECATİGİL, Zaim M.	1	3
<i>Turkish Cypriot Cultural Policies Before and After 1974</i> (ABSTRACT) BOZKURT, Umut	1	58
<i>Turkish Place Names and Name-giving to Places at Cyprus</i> (ABSTRACT) YORGANCIOĞLU, Oğuz	3	275
<i>Traffic in Cyprus: Yesterday and Today</i> (ABSTRACT) SAYIL, Altay	1	48
<i>Türk Kültürünün Temel Kaynak Eserleri Işığında Kıbrıs Türk Eğitim Politikası Nasıl Olmalıdır</i> LİVATYALI, Hüsni	4	377
<i>Yabancı Öğrencilerin Kuzey Kıbrıs Ekonomisine Etkisi</i> (ÖZET) KATIRCIOĞLU, Salih (& BIÇAK, Hasan A.)	3	266

KIBRIS ARAŞTIRMALARI DERGİSİ CİLT 2(1996)
YAZARLAR DİZİNİ

JOURNAL FOR CYPRIOT STUDIES VOLUME 2(1996)
AUTHORS INDEX

	Issue / Page Sayı / Sayfa	
ARTUN, Erman :		
- <i>Adanalı Aşıkların Şiirlerinde Kıbrıs Barış Harekâtı</i>	4	295
- <i>The Cyprus Peace Operation at the Poems of Minstrels From Adana (ABSTRACT)</i>	4	320
BAĞIŞKAN, Tuncer :		
- <i>Antik Karpasia Kentinde Arkeolojik Yüzey Araştırmaları ve Kent Kalıntılarını Saptama Çalışmaları</i>	1	19
- <i>Archaeological Surface Survey in Ancient Karpasia and Attempts to Locate the Remains of the Town (ABSTRACT)</i>	1	35
BALI, Muhan :		
- <i>Atatürk Üniversitesi'nde Kıbrıs Türk Kültürü ile İlgili Olarak Yapılan Çalışmalar</i>	4	399
- <i>Studies Related to Cyprus Turkish Culture At Atatürk University (ABSTRACT)</i>	4	406
BIÇAK, Hasan A. (& KATIRCIOĞLU, Salih) :		
- <i>The Economic Impact of the Overseas Students on the North Cyprus Economy</i>	3	233
- <i>Yabancı Öğrencilerin Kuzey Kıbrıs Ekonomisine Etkisi (ÖZET)</i>	3	266

BOZKURT, İsmail :

- <i>Kıbrıs Türkleri'nde Halk Edebiyatı Bakımından Destan Geleneği</i>	1	59
- <i>The Turkish Cypriot Epic Tradition (From a Folk Literature Perspective)</i> (ABSTRACT)	1	64
- <i>Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda Roman</i>	3	209
- <i>The Novel in Turkish Cypriot Literature</i> (ABSTRACT)	3	215

BOZKURT, Umut :

- <i>Kıbrıs Türkleri'nde 1974 Öncesi ve Sonrası Kültür Politikaları</i>	1	49
- <i>Turkish Cypriot Cultural Policies Before and After 1974</i> (ABSTRACT)	1	58

ÇOBANOĞLU, Özkul :

- <i>Kıbrıs ve Türkiye Arasında Halk İnançlarında Süreklilik Bağlamında Memoratlar</i>	4	335
- <i>The Memorats Between Cyprus and Turkey in Continuity Connection</i> (ABSTRACT)	4	342

DEBEŞ, Taçgey :

- <i>Kıbrıs Tarihine Hizmet Veren Bir Vali: Sir Ronald Storrs (1881-1955)</i>	1	37
- <i>A Governor Who Contributed to the History of Cyprus: Sir Ronald Storrs (1881-1955)</i> (ABSTRACT)	1	40
- <i>Sir George Hill-Kıbrıs Tarihi'nin Yazarı</i>	3	227
- <i>Sir George Hill, Author of "A History of Cyprus"</i> (ABSTRACT)	3	231

DREGHORN, William :

- <i>Cyprus and Geology</i>	2	137
- <i>Kıbrıs ve Jeoloji (ÖZET)</i>	2	144

EKİNCİKLİ, Mustafa :		
- <i>1571'de Kıbrıs'ın Fethinin Sonuçları</i>	4	343
- <i>The Result of Conquest of Cyprus at 1571</i> (ABSTRACT)	4	346
FEDAİ, Harid :		
- <i>Kıbrıs İslam Yazmaları Kataloğu Üzerine</i>	2	163
- <i>On the Cyprus Islamic Manuscripts Catalogue</i> (ABSTRACT)	2	176
İLKİN, Şerife :		
- <i>Kıbrıs Florası ve Kuzey Kıbrıs Endemikleri</i>	2	145
- <i>The Flora and Plants Indigenous to North Cyprus</i> (ABSTRACT)	2	160
GÜLENSOY, Tuncer :		
- <i>Kıbrıs ile İlgili Çalışmalara Bir Bakış</i>	4	395
- <i>A View for Cypriot Studies</i> (ABSTRACT)	4	398
KATIRCIOĞLU, Salih (& BIÇAK, Hasan A.) :		
- <i>The Economic Impact of the Overseas Students on the North Cyprus Economy</i>	3	233
- <i>Yabancı Öğrencilerin Kuzey Kıbrıs Ekonomisine Etkisi</i> (ÖZET)	3	266
KAYA, Doğan :		
- <i>Kıbrıs Manilerine Genel Bir Bakış</i>	4	321
- <i>A General View to the Turkish Cypriots Manis</i>	4	327
KÖSTÜKLÜ, Nuri :		
- <i>Balkan Harbi Sırasında Kıbrıs Türkleri'ne Yapılan Baskılar ve Kıbrıs Mevlevihanesi'nin Faaliyetleri</i>	4	347
- <i>The Oppression on Cypriot Turks and the Activities of Cyprus Mevlevi Center During the Balkan War</i> (ABSTRACT).	4	361

LİVATYALI, Hüsnü :

- *Türk Kültürünün Temel Kaynak Eserleri Işığında Kıbrıs Türk Eğitim Politikası Nasıl Olmalıdır* 4 377
- *How Should The Cypriot Turkish Educational Policy Under The Light of Fundamental Works of Turkish Culture be? (ABSTRACT)* 4 399

NECATİGİL, Zaim M. :

- *The Turkish Republic of Northern Cyprus: Statehood and Recognition* 1 3
- *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti: Devlet Olgusu ve Tanınma (ÖZET)* 1 17
- *Chrysostomos and Papachrysostomou V. Turkey: Some aspects of State Responsibility* 3 217
- *Chrysostomos and Papachrysostomou Türkiye'ye Karşı: Devletin Sorumluluk İlkesinin Bazı Boyutları (ÖZET)* 3 226

ÖZDEMİR, Nebi :

- *Kıbrıs Türk Çocuk Folkloru* 4 329
- *The Turkish Children Folklore of Cyprus (ABSTRACT)* 4 334

ÖZTÜRK, Ayhan :

- *Kıbrıs Meselesinin Hallinde Nüfus Faktörü* 4 363
- *The Population Factor to Solve the Cyprus Issue (ABSTRACT)* 4 369

SAYIL, Altay :

- *Kıbrıs'ta Taşıtların Trafiğe Çıkması* 1 41
- *Traffic in Cyprus: Yesterday and Today (ABSTRACT)* 1 48

SÖZEN, Ahmet :

- *Careerism in the North Cyprus Parliament* 3 191
- *Kuzey Kıbrıs Parlementosunda Kariyerizm (ÖZET)* 3 208

TOSUN, Ramazan :

- <i>Kıbrıs Meselesi ve Türkiye</i> *	4	371
- <i>The Cyprus Issue and Turkey</i> (ABSTRACT)	4	376

YILDIZ, Netice :

- <i>Christians and Muslims in Ottoman Cyprus & the Mediterranean World</i>	1	67
- <i>Osmanlı Kıbrıs'ında ve Ortadoğu Dünyasında Müslüman ve Gayri Müslimler, 1571-1640</i> (ÖZET)	1	71
- <i>Bir Yazar İki Kitap: "En Eski-En Uzak" ve "Daha Yeni-Daha Yakın"</i> (ÖZET)	1	73
- <i>An Author and Two Books 'The Oldest-The Farthest' and 'The Newest-The Nearest'</i> (ABSTRACT)	1	78
- <i>In Memoriam to Prof. Dr. Ronald C. Jennings</i>	2	87
- <i>Aqueducts in Cyprus</i>	2	89
- <i>Kıbrıs'ta Su Yolları ve Kemerleri</i> (ÖZET)	2	111
- <i>Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi-Bener Hakkı Hakeri</i>	2	177
- <i>Cyprus History from the Beginning Until 1878-Bener Hakkı Hakeri</i> (ABSTRACT)	2	182

YORGANCIOĞLU, Oğuz :

- <i>Kıbrıs Türklerinde İsim ve İsim Verme Yolları, Soyadı Alma Yöntemleri</i>	2	113
- <i>Names, Name Giving, and the Taking of Surnames Among Turkish Cypriots</i> (ABSTRACT)	2	135
- <i>Kıbrıs'ta Türkçe Yer Adları ve Veriliş Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma</i>	3	267
- <i>Turkish Place Names and Name-giving to Places at Cyprus</i> (ABSTRACT)	3	275

Adanalı Aşıkların Şiirlerinde Kıbrıs Barış Harekâtı

Erman ARTUN

Kıbrıs Manileri'ne Genel Bir Bakış

Doğan KAYA

Kıbrıs Türk Çocuk Folkloru

Nebi ÖZDEMİR

Kıbrıs ve Türkiye Arasında Halk İnançlarında
Süreklilik Bağlamında Memoratlar

Özkul ÇOBANOĞLU

1571'de Kıbrıs'ın Fethinin Sonuçları

Mustafa EKİNCİKLİ

Balkan Harbi Sırasında Kıbrıs Türkleri'ne
Yapılan Baskı ve Kıbrıs Mevlevihanesi'nin Faaliyetleri

Nuri KÖSTÜKLÜ

Kıbrıs Meselesinin Nüfus Faktörü

Ayhan ÖZTÜRK

Kıbrıs Meselesi ve Türkiye

Ramazan TOSUN

Türk Kültürü'nün Temel Kaynak Eserleri Işığında
Kıbrıs Türk Eğitim Politikası Nasıl Olmalıdır

Hüsnü Y. LİVATYALI

Kıbrıs İle İlgili Çalışmalara Bir Bakış

Tuncer GÜLENSOY

Atatürk Üniversitesi'nde Kıbrıs Türk Kültürü
İle İlgili Olarak Yapılan Çalışmalar

Muhan BALI